

БРОЙ 3

Трудните послания

СОФИЯ
2018

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

проф. д.н. Андреана Ефтимова

Софийски университет, София, България

д-р Ива Иванова

Софийски университет, София, България

докт. Йордан Карапенчев

Софийски университет, София, България

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

проф. д-р Войчех Кайтох

Ягелонски университет, Краков, Полша

проф. д-р Веселина Вълканова

Софийски университет, София, България

проф. д-р Алла Архангелская

Оломоуцки университет, Оломоуц, Чехия

проф. д-р Елжбета Солак

Ягелонски университет, Краков, Полша

проф. д-р Грета Дерменджиева

Софийски университет, София, България

доц. д-р Дана Кожокару

Букурещки университет, Букурещ, Румъния

проф. д-р Тотка Монова

Софийски университет, София, България

проф. д-р Илиана Генов-Пухалева

Варшавски университет, Варшава, Полша

Съдържание

АНАЛИЗИ	4
<i>Войчех Кайтох. Към проблема за съвременния милитаризъм. Как руската кинематография „усвои“ чеченския конфликт .....</i>	5
<i>Светлозар Кирилов. Циганите в източноевропейското кино .....</i>	36
МЕДИЕН МОНИТОРИНГ	56
<i>Лора Симеонова. Фейсбук в капана на цензурата .....</i>	57
<i>Грета Дерменджиева, Росица Славова. Сензационни истории в социалните мрежи и дневният ред на медиите (Типология на вирусното съдържание в платформите Ютуб, Фейсбук, Туитър и Инстаграм за 2017).....</i>	69
ОТЗИВИ	117
<i>Тотка Монова. Двойствената природа на речта в медиите .....</i>	118

АНАЛИЗИ

Към проблема за съвременния милитаризъм. Как руската кинематография „усвои“ чеченския конфликт

Войчех Кайтох

Ягелонски университет
имейл: wkajt@poczta.onet.pl

превод: Ива Иванова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
имейл: ivaivanova3396815@abv.bg

Резюме. В статията авторът анализира 19 филма и тв сериала, произведени между 1996 и 2010 г. от руснаци и посветени на Чечня. Основното наблюдение е, че през този период подходът към темата се е изменил. Филмите, направени през 1996-1998 г., точно след като руската армия е загубила т.нар. Първа чеченска война, пропагандират пацифистки идеи или предлагат месианистично обяснение на тези събития. Филмите, направени по времето на Втората чеченска война (1999-2006) са доминирани от възхвала на руските войници като защитници на истинската руска националност и православните традиции. Картината на врага се променя: не задълго това е чеченецът, а после интернационален ислямски терорист. Накрая, след 2006 г. руската филмова индустрия започва да създава по-задълбочени, реалистични филми, част от които се съсредоточават върху по-универсални морални проблеми.

Ключови думи: руски филми, тв сериали, Чечня

Преди три години получих неочакван подарък – два DVD диска. На тях бяха записани създадените между 1996 и 2006 г. руски кино- и телевизионни филми и сериали, посветени на необикновената война, която от декември 1994 г. Руската федерация води срещу разбунтувалата се Чеченска република и силите, които я поддържат. Тези произведения са в по-голямата си част неизвестни на полската общественост, а това е жалко, тъй като в тях се проследява определена еволюция на възгледите, отразяваща съществени идеологически изменения, вероятно случили се в руското общество. Пиша „вероятно“, защото обществото като цяло обикновено мълчи, но може да се предположи, че действително се е случила и се случва промяна в начина на мислене, защото голяма част от тази художествена продукция има популярен характер. Тя принадлежи на масовата култура, която по принцип не изразява никакви нетипични, елитарни възгледи, а е ориентирана към широко разпространени или, в краен случай, към такива възгледи, които се поддържат от мнозинството.

Голяма част от тези филми се придържа в една или друга степен към стилистиката на военните филми, но в същото време това са и реалистични картини с идеологическа насоченост. Като техни характерни черти трябва да се отбележат: наличие на герои, чието поведение е психологически обусловено, но които, при все това, се явяват типични представители на определени обществени слоеве; сюжет, подтикващ към определени политически и идеологически изводи, построен на основата на реални събития. Времето на действието е нашата съвременност, пространството се съотнася с конкретни места и селища. Поведението, характерът и убежденията на героите еволюират. Техните възгледи са изказани в диалозите, но определящите за тях характеристики и оценки се проявяват в постъпките им. Описаните събития трябва да бъдат правдоподобни и ако не броим нетипичните произведения, такива като филма „Жив“ (за който по-нататък ще стане дума), се основават на причинно-следствени отношения и се характеризират с онтологическа еднородност на представения свят.

Смятам, че можем да разглеждаме идеологическото съдържание на тези филми, трактувайки ги просто като реалистични произведения, но като вземем под внимание възможността за поява на символични сцени или подчертаване на най-важните събития и смислови акценти с помощта на музикален съпровод. Впрочем политическият елемент може да излезе на преден план в сюжета или в някакъв негов фрагмент и тогава реалистичното действие придобива допълнителни алегорични или символични черти или в крайна сметка, престава да бъде реалистично, както в случая с филма „Жив“ на Александър Веледински (2006). Този филм разказва историята на един обикновен войник, руски младеж от провинцията. Той се връща от чеченската война инвалид: както физически (изгубил е крака си), така и психически. Кир не може да се справи със своите пристъпи на агресия, случайно убива човек и изобщо не може да открие себе си в мирния живот (като че ли там никой не го чака). Малкото време, което му остава, преди да се самоубие, той прекарва в „поклонение“ по подмосковските гробове на тези, които са отдали живота си за него (трима негови другари загиват един след друг, за да прикрият евакуацията му). Така преразказаният филм може да се окачестви като морално-психологическа драма със силно антивоенно звучене. Работата е там, че след изписването на Кир от болницата го съпровождат духовете на двама негови другари в пълна военна униформа и те не могат да се възприемат само като проява на шизофрения, тъй като, първо, тях ги виждат (или чувстват) и някои други персонажи, и второ, зрителят ги вижда и отделно от Кир. Затова аз смятам, че „Жив“ е издържан в стилистиката на магическия реализъм и следователно се явява не само антивоенен филм, но е и

универсално произведение за жертвата, възмездието, разкаянието. В този случай фактът, че героят е воювал в Чечня, има второстепенно значение.

Чеченският мотив, струва ми се, не играе най-важната роля и в забележителния филм на Никита Михалков „Дванайсет“ (2007). Изнесеното в заглавието число представлява дванайсет съдебни заседатели – дванайсет случайно избрани мъже, представящи различни слоеве на руското общество (сред тях има руски евреи, кавказец, богати и бедни, интелигент и работник). Те трябва да установят вината на чеченски младеж, обвинен в убийството на пастрока си – бивш руски офицер. В хода на заседанията се оказва, че разследването е било проведено недобросъвестно, а младежът, в чиято вина първоначално никой не се съмнява, е превърнат в изкупителна жертва, за да се прикрие истинското престъпление, случило се за пари. Съдебните заседатели един след друг достигат до извода за невинността на младежа и се убеждават, че първоначалното им мнение е следствие от предубеждения, стереотипи, незнание, чувство за вина, лични комплекси. Действително в ретроспективните кадри чеченската война (особено боевете в Грозни) е представена в цялата си жестокост и ужас, но се създава впечатление, че в нравствено-социалните размишления тя може да бъде заменена с която и да е друга война, а чеченският младеж – с всеки един представител на ненавижданото малцинство. Освен това за Михалков, като изхожда от рамките на универсалната проблематика, е важно да постави диагноза на съвременното състояние на руското общество, а не само на неговите военни настроения, които в този очерк ме интересуват преди всичко. Изглежда чеченският конфликт може да бъде използван само в качеството му на фон поради факта, че през 2006-2007 г. за някои руснаци той е станал нещо обичайно. Но само за някои – защото в други филми той представлява основна тема.

Сходен – универсален и абстрактен – подход към военната тема е присъщ и на известния филм на Андрей Кончаловски „Дом за глупаци“ (2002). Неговият създател доказва идеята за войната като за безумие, в сравнение с което психиатричната болница изглежда като оазис на здравия разум и спокойствието. Това твърдение може да се отнесе към всеки въоръжен конфликт, следователно обстоятелството, че разказаната история (т.е. завземането от чеченците на изоставена от персонала болница, в която са останали само пациентите, и освобождаването ѝ от руснаците) се е случила по време на Първата чеченска война, остава на втори план.

Разглеждайки филмите, в които тази война се явява главна тема, излезли в продължение на 12 години – от 1996 до 2008 г., бих искал

да анализирам това как е осмислен в тях военният конфликт, как са показани руското общество, армията, борбата и врага. Като вземам под внимание основната идея в тези филми, бих ги разделил на три групи: 1) произведения, излезли преди Втората чеченска война, по времето, когато Елцин е президент; 2) филми, появили се по време на управлението на Путин, преди обрата от 2006 – 2007 г., когато ситуацията е овладяна дотолкова, че федералните власти обявяват амнистия; 3) по-късни филми. Съответно аз бих отделил три периода[1] на реализиране на споменатото в заглавието „усвояване“, които се различават по доминиращата гледна точка към войната във филмите.

1. Периодът 1996-1998 г. – между месианизма и пацифизма

Първата стъпка, която прави руското кино, е тази, че бойните действия в републиката се разглеждат в съответстващ исторически контекст. Възникват очевидни аналогии с войните, които царското правителство води в Кавказ през XVIII и XIX в. „Кавказки пленник“ (1996), лентата на Сергей Лавров, номинирана за Оскар за най-добър чуждестранен филм през 1997 г., е осъвременена екранизация на повестта на Лев Толстой, написана през 1872 г., и създава заедно с още по-ранната едноименна поема на Пушкин (1812) определена интертекстуална връзка между трите произведения с еднакви заглавия. Филмът разказва за това как младият руски войник Иван Жилин, заедно със своя непосредствен началник, смелия лейтенант Саша, попада в плен при стария чеченец Абдула-Мурат. Мурат иска да го размени за своя син, пленен от руснаците. Жилин и Саша стават роби в аула, Иван се влюбва в дъщерята на Мурат, Дина.

Следва да се подчертае, че чеченците са представени като доста симпатични, като предсказуемо общество, придържащо се към определени правила, и дори и да има изключения, а самите правила да са жестоки (прерязват гърлото на Саша, друг стар чеченец убива сина си, служил във федералната полиция), все пак такива правила има.

На руската страна просто не ѝ достига ред и дисциплина. Армията пие до безсъзнание, командирът на Иван даже успява да си продаде пистолета за водка. Моралното превъзходство на чеченците се проявява особено ярко на финала, когато Абдула-Мурат, въпреки че синът му случайно е убит от руснаците и съгласно всички закони той е длъжен да убие врага – Иван, се отказва от мъст и го пуска на свобода.

Филмът отвежда до следното заключение: младият войник е принуден да воюва с хора, които няма причина да ненавижда, и е призован на

безсмислена война, по време на която той не успява да отправи и един изстрел към противника. Неговите командири също не виждат никакъв смисъл във всичко това. Трудно е да си представим по-пацифистко по заряд произведение.

Подходът да се търсят исторически аналогии или алюзии се оказва устойчив. Даже ако в този филм никой не изказва мисълта, че съвременна Русия се сблъсква в Кавказ със същите проблеми като царска Русия преди време (IV-МР)[2], а след това и СССР, тя е изразена символично: войниците или воюват по същите места, където са воювали царските полкове (XI-ГВ), или намират следи от миналото – от царското време (III-Б) и от Великата отечествена война (XI-ГВ). Ценят се казашките (VIII-ЧИ; II-Ч) и дворянските (III-Б) корени на войниците.

Пацифизмът като мироглед намира отражение и в други филми. Например „Блокпост“ на Александър Рогожин (1998) разказва историята на взвод, дислоциран в укрепление някъде на чеченска територия, далече от важните за този конфликт места. Службата на войниците е монотонна и скучна, затова си правят шеги; освен това животът им е затруднен от снайперист, който им пречи да посещават отходното място. Отново не е ясен висшият смисъл на тази колониална война, но за разлика от предишния филм, тук има ясни акценти. Чеченците са преди всичко враждебни, чужди и непонятни за войниците. Разбира се, те завързват някакви контакти с тях – купуват от тях марихуана, върви търговия, четиринадесетгодишна чеченка им предлага сексуалните си услуги срещу патрони; така се установява определено статукво, налага се впечатлението за своего рода „неофициално примирие“. Но преговорите се водят със свален предпазител на гранатата, неписаното съглашение се руши и по принцип господства взаимно недоверие, впрочем основателно, защото четиринадесетгодишната девойка се оказва добър снайперист и го доказва, убивайки войника, изпитващ симпатия към нея (всъщност момичето не знае, че стреля по него). Краят на филма поднася поредната безсмислена смърт – мотивът е явно пацифистки.

Но в този филм усещането за безсмислието на случващото се произтича по-скоро от начина, по който са изобразени действията на руската страна. В първите сцени на филма войник при самоотбрана убива стреляща по него с автомат „Калашников“ чеченска жена (тя стреля, обективно погледнато, без причина, мъстейки за смъртта на детето си, загинало при игра с експлозив). Въпреки това, поради факта, че тя е била гражданин на Руската федерация, а Русия провежда ограничена война и защитава юридически мирните жители, срещу войника се води следствие и предстои да бъде строго наказан. Това отново няма никакъв смисъл и нищо не насочва към идеята, че

съществуват каквито и да било правила в защита на войника от несправедливите наказания от страна на собствената му държава, която го е изпратила на война и го е поставила в ситуация да е принуден да стреля, дори и да не иска, а своеобразието на партизанската война е такова, че е трудно да се различи вражеският войник от мирния жител.

Това, че руският войник, оказвайки се в затруднено положение, не може да разчита на своята държава, това, че тя няма да заплати откуп, ако го похитят, няма да го излекува, ако е тежко ранен и лечението е скъпо, няма да му помогне след демобилизацията и в края на краищата е неизвестно дали ще го похвали, или ще го накаже, ако прояви инициатива, е показано в пълна степен в лентата на Алексей Балабанов „Война“ (2002), появила се малко след „Блокпост“ и в известен смисъл продължаваща пацифисткото течение.

Тук отново се засяга темата за плена, но с различно поставени, в сравнение с филма на Бодров, акценти. В този филм няма и грам съчувствие към разбунтувалата се република. Чеченците са престанали да бъдат хора на честта: чеченски деца с удоволствие убиват пленници, а партизаните прерязват с ножове главите на пленниците и ги похищават преди всичко заради подкуп, не държат на думата си, нарушават всякакви принципи, в това число и религиозните, за които уж воюват – всъщност те се оказват просто бандити, при това ловко използващи слабостите на руската държава и руското законодателство (изявяващият се в амплото на злодей комендант Аслан Гугаев притежава в Москва три ресторанта и хотел). Ситуацията, показана от Балабанов, изглежда по следния начин: през 2001 г. чеченците на Гугаев похищават двойка английски актьори, Джон и Мери, и след това пускат Джон, за да събере откуп. Той моли демобилизирания сержант Иван Ермаков (неотдавнашен „роб“ на Гугаев) за помощ при предаването на подкупа. Ермаков се съгласява, защото не си намира гражданска служба (той няма пари за наем, не може да се ожени и въобще мирната действителност не се отличава съществено от военната – младежите гинат не на война с врага, а в бандитски схватки), а и защото иска да освободи намиращ се в плен капитан от руската армия. В хода на изпълнението на задачата става стълкновение, загиват хора (в това число и мирни жители), заложниците са освободени, но Иван го чака продължителен престой в руски затвор, където го зъхвърля държавата, без да му е оказала никаква помощ. А в края на краищата сержантът, без употребата на оръжие, в резултат на което може да има случайни и неслучайни жертви, не би могъл да освободи никого[3]. Невъзможно е да се измисли ситуация, по-противоречаща на естественото чувство за справедливост. И не е възможно по-нагледно и убедително да се покаже алогичността на тази странна „ограничена война“, водена от

държава, която счита противниците си за свои граждани и воюва така, че да не победи... От друга страна, не е възможно да си представим, че всички чеченци могат да бъдат обявени извън закона и че някой би се осмелил да направи подобно предложение. По този начин войниците се оказват в безизходна, трагична ситуация. Друг проблем, за който ще стане дума по-нататък, е появата на предателство, непрофесионализъм, продажност и безпринципност в средите на командния състав.

„Кавказка рулетка“ (2002) на Фьодор Попов се спира на проблеми от нравствен характер, показвайки, че няма такова морално падение, след което човек да не може да се вдигне и което да не може да бъде изкупено. Героини на филма са две майки – по-възрастната, Мария, на която чеченците са обещали да освободят сина ѝ, руски войник (и тук те за пореден път се показват като хора без чест, защото синът ѝ отдавна е убит), ако тя намери друга рускиня, Анна – предателка и убийца (била е снайперист), но в нейна полза говори това, че тя се е оказала в подобна ситуация от любов, а е избягала, защото не е искала да участва в разпити на пленници. Анна мечтае да възпита сина си като порядъчен човек и се отказва от парите, изкарани от убийства. Накрая побеждава майчинската солидарност – когато Анна загива, зрителят остава с убеждението, че синът ѝ ще бъде отгледан от Мария.

В този филм законът за майчината любов в крайна сметка побеждава закона на войната, която е подложена на осъждане във всичките ѝ аспекти, защото жестокост проявяват не само чеченците. И руснаците са представени като отрицателни герои. Говори се и за това каква съдба би очаквала Анна, ако беше попаднала в ръцете на руските войници (става дума за това, че такива като нея са били разкъсвани на части, като са ги вързвали за танкове, изваждали са им очите и др. п.).

Следващият филм, който би следвало да споменем – „Дванайсетата есен“ (2001), също третира темата за похищението с цел да се получи откуп. Този път чеченският комендант е представен като достойна за уважение личност, а психологическият конфликт между него и плененият руснак е изобразен като своего рода гордиев възел на ненавистта, който може да бъде разплетен само от сина на коменданта – младеж, изразяващ идеята за всеопрощението. Ако се опитаме да намерим някакви аналогии с пацифисткото направление в световната кинематография, струва си да отбележим определено сходство на споменатите филми с някои американски филми, посветени на вьетнамската война. Те също представят войната като напълно безсмислена и от политическа, и от морална гледна точка, и при това необосновано жестока. Но това течение в руските

филми за чеченската война е количествено ограничено, дори ако бъдат включени и споменатите вече киноленти на Веледински, Кончаловски, Михалков. Особено ако си припомним, че от самото начало се развива и течение с противоположна насоченост.

Имам предвид известният филм „Чистилище“ на Александър Невзоров (1997), чийто главен продуцент е Борис Березовски – известен олигарх и милиардер в онзи период, все още сподвижник на Борис Елцин и заместник-председател на Съвета за безопасност на Русия. Телевизионната премиера през март 1998 г. е гледана от половината от възрастното население в страната. Прекалено натуралистичната и откровено идеологизирана картина е както хвалена, така и силно критикувана.

Сюжетът е построен на базата на епизод от боевете за Грозни. На 4 януари 1995 г. се водят боеве за градската болница, която преминава ту в руски, ту в чеченски ръце. Филмът разказва за това как оказалият се в обкръжение и загубил чоляма част от състава си отряд от руската армия под командването на полковник Суворов (помен отен – обърнете внимание на „говорещата фамилия“, ползваща се с особено уважение в руската военна традиция), напада главния корпус на чеченците, командван от бившия лекар Тукус Сапилов. Атаката се води с един оцелял танк и няколко войници от специалните части.

Направеният по-горе преразказ разкрива накратко проблематиката на филма. Кинопродукцията, художественото и техническо изпълнение, които се отклоняват от традиционните (баталните сцени са снимани с видеокамера), са, на първо място, чудовищна картина на най-зрелищното военно поражение, което е претърпяла Русия след Втората световна война. По време на първия щурм на Грозни в града навлизат спешно мобилизирани и зле подготвени танкови части на руската армия, а чеченците им устройват кървава баня, убивайки около 2000 войници и унищожавайки около 200 единици бойна техника. Разбитите и дезорганизирани руски части едва се измъкват от чеченската столица.

На екрана падат убити, кръвта се лее като река, танк прегазва телата на мъртвите руснаци (това „погребение“ трябва да спаси телата на загиналите от оскверняване от страна на чеченците), руснаците гинат от собствения си артилерийски огън, а техният командир отчаяно се моли за подкрепление. По радиостанцията му отговаря само чеченският полковник. Между двамата командири се завързва разговор, който представлява втората сюжетна линия на филма.

Кинолентата има политически елемент – рязка критика към Генералния щаб и лично към генерал Павел Граčov. Но най-значима е

символичната религиозна линия. Епиграф на филма са стиховете от 136 псалм на Библията, в музикалното оформление се използва възвишена църковна музика, заглавието също показва алегоричния смисъл на произведението. Хората попадат в Чистилището за грехове (грях е неподготвеността за борба, вероятно грешна е и – по мнението на режисьора – цяла Русия, която след разпадането на СССР, ако не и по-рано, претърпява дълбока криза на държавността) и претърпяват страдания (военното поражение в Грозни). По този начин чеченските войски изпълняват ролята на дяволите мъчители. Сред тях има всякакви хора: афганистански муджехидини, които обезглавяват живите още пленници, литовски биатлонисти, работещи като снайперисти и получаващи пари за всеки убит – те убиват войниците без никакви колебания и се целят в гениталиите им; други наемници – например английскоговорещи негри, чеченски войници от специалните части, които убиват даже невъоръжените противникови бойци. Следва все пак да се помни, че след мъките в Чистилището би трябвало да се окажем в Рая, затова в исторически план това поражение вероятно има обновителна роля.

Месианските мотиви намират най-пълно отражение в историята на командира на улучения руски танк, на когото е предложено да премине на страната на Дудаев (изкушение), но той преодолява изкушението да стане предател, нанася на чеченците тежки загуби, заради което го отвличат и разпъват на кръст. Той умира като Христос, склонил глава на лявото си рамо. И като го виждат, бойците от руския отряд, повечето от тях ранени, се преизпълват с боен дух, атакуват и побеждават. Жертвата на танкиста се оказва ненапразна, а сцената на свалянето му от кръста е стилизирана в духа на сакралната живопис.

По този начин проектът „Чистилище“ реализира месианската идея, предлагаща на сегашните поражения на Русия да се погледне като на жертви, които водят до спасение. С едно изключение (за което ще споменем по-късно) това направление не намира последователи. Трудно е да се каже защо... Вероятно заради натуралистичната поетика, към която руският зрител не е привикнал, а, напълно възможно е, откъсналото се от църквата руско общество да не е осъзнало основната идея на филма и да е възприело поражението буквално. Но най-силен удар на тази идея нанася самата история – Русия в този въоръжен конфликт преминава от поражение към победа и колективното съзнание е завладяно от други събития, такива като „битката за височина 776“[4], които изтриват позора след поражението в Грозни.

2. Периодът 1999 – 2006 г. – периодът на Втората чеченска война

В тази война политическата и стратегическата ситуация бързо се мени. Руските войски превземат чеченски градове. Официалните проруски чеченски части започват да въвеждат ред в Републиката и чеченските бойци преминават към партизанска война и организация на терористични атаки, при това все по-тясно свързани с уахабистките терористи, стремящи се към установяването на западноазиатски халифат, чиято най-ярка проява е походът на Басаев и Хатаб в Дагестан, състоял се непосредствено преди началото на Втората чеченска война. От своя страна, Русия след терористичните актове от 11 септември 2001 г. се оказва в неформална коалиция със страните, борещи се с ислямския тероризъм. Новата ситуация дава възможност по нов начин както в политически, така и в нравствен аспект да се дефинира главният противник, с който воюват руските войници. Това довежда до съществени изменения в поетиката и идейната насоченост на повечето от филмите за Чеченската война, създадени след 2001 г. – тяхната основна идея придобива милитаристична окраска.

Появяват се създадените в рамките на военния трилър телевизионни сериали – осемнайсетсерийният проект „Мъжка работа“ на Тигран Кеосян (2 сезона: 2001-2002) и „Спецназ“ на Андрей Малюков (2002). И в двата филма главен противник и инициатор на серия от заговори и терористични атаки срещу Русия е талибански милионер, укриващ се в труднодостъпен планински район в Афганистан. И ако „Спецназ“ има предимно развлекателен характер (всяка серия разказва за отделна акция на специалните части и за нещо по-сериозно не остава нито място, нито време), в „Мъжка работа“, в който една сюжетна линия се развива в продължение на целия сезон (8 или 10 пълнометражни серии), не само се поставя определена общественно-политическа диагноза на текущата ситуация, но освен това има и възпитателно-морално послание, адресирано към руското общество. Това послание открито предупреждава: враг на мъжествените руски войници и офицери са не чеченците, а някаква „империя на злото“, в която главна роля имат международни ислямски или уахабистки терористи[5] – афганистанци, араби и други (например главна помощница на зловещия талибан Ал Саид Амина е приела исляма германка, дъщеря на терористка от групата „Баадера-Майнхоф“), а също руски и неруски престъпници – търговци на наркотици, корумпирани руски военни и висши политици. Ясно е, че сред тях има и чеченци, но „бандитите нямат националност“, както казва един от двамата положителни герои, офицери от военното разузнаване. Всякакви прояви на усилващата се в Русия нетърпимост към чеченците са подложени на последователна критика, а сред положителните герои има достатъчно представители на тази националност, особено ако не участват във военните действия или

воюват на страната на руснаците. Даже Руслан, чеченец, бивш колега на герои от времето на СССР, когото Пасенчик и Леший считат за свой враг, служещ при Ал Саид, накрая се оказва дълбоко законспириран агент на руското разузнаване.

Подобен, по-задълбочен поглед към врага, е представен и в „Спецназ“, и в други филми, посветени на воюващата в Чечня руска армия – сериалите на Виктор Бутурлин „Имам честта“ (2004), на Андрей Малюков „Вратите на Грозни“ (2006) и пълнометражните филми „Марш на скок“ на Николай Стамбул (2003) и „Пробив“ на Виталий Лукин (2005).

Войниците тук воюват с отлично въоръжени и оборудвани терористични отряди от ислямисти, нерядко наброяващи 2-3 хиляди души и намиращи се в планинските райони на Чечня. В тези отряди има много чеченци, но също и чуждестранни наемници (например литовски снайперистки (IX-II), араби, негри (IX-II, VII-МБ, XI-ГВ) и др.). Бойците се проявяват като особено жестоки, попадналите в плен руснаци или биват убити на място чрез обезглавяване (XI-ГВ, VA-КР), или биват използвани като „жив щит“ при преминаването по минни полета и др. п. Затова, попадналите в обкръжение руски войници обикновено се самовзриряват с гранати (IX-II, VII-МБ, XI-ГВ, VIII-ЧИ). Изобщо и двете страни вземат пленници само в изключителни случаи. Терористите не спазват ислямските духовни закони – например употребяват наркотици (IX-II, XI-ГВ), често воюват само заради парите – или като наемници, ако това са чужденци, или защото за обикновения чеченец това се оказва единственият начин да изкара пари например за сватба (VIII-ЧИ). Местното население се отнася към терористичните отряди по-скоро със симпатия, но ако командирите са религиозни фанатици, те могат да застрелят ползващите се традиционно с голямо уважение сред населението в Кавказ старейшини (VII-МБ) или да убиват чеченци, заподозрени в симпатии към Русия (XI-ГВ), в участие във вътрешни междукланови и политически разработки (XI-ГВ).

Ако пред филма стои задачата да се направи по-дълбок анализ на противника, често могат да се срещнат образи на стари чеченски командири от периода на Първата чеченска война, които са изобразени със симпатия, като трагигески герои, въпреки че са врагове. На тях им се въздава определена справедливост за това, че някога са воювали рамо да рамо с руснаците в състава на съветската армия, а по-късно са имали право да защитят „своята малка Родина“ (вероятно сценаристите помнят, че Джохар Дудаев е бивш генерал от съветската армия, висш офицер от авиацията, обявявил Чечня за независима република, опирайки се на призивите на Горбачов, а по-късно и на Елцин, да се излезе от СССР и „да се вземе толкова

суверенитет, колкото е възможно"). Тези командири се сражават мъжествено, но критикуват чуждестранното командване и понякога се случва да бъдат убити от „своите“ (VII-МБ, IX-II). Жива е още и паметта за щетите, нанесени на чеченците от Сталин (XI-ГВ, V-B). Сред чеченците се срещат и обикновени хора, които мечтаят за мир и нямат нищо против принадлежността си към Руската федерация (периодът на независимо съществуване доказва, че чеченската държава е неспособна да осигури развитие на икономиката и спазване на законите), дори са съзнателни нейни поддържници, като например един от героите във „Вратите на Грозни“ – Шек, бивш чеченски генерал, воюващ на страната на руснаците по причини от личен характер (друг чеченски командир е убил цялото му семейство). Може да се каже, че не населението на Републиката (граждани на Руската федерация) е противник на руската армия. Освен това, по правило войниците не са показани по време на окупационни акции, а преди всичко като участници в регулярни военни действия. И винаги става дума за отбранителна борба.

Стремейки се да подчертаят моралния характер на изобразеното противопоставяне, създателите на филмите най-често представят два типа бойни ситуации – или нападение на руска транспортна колона от страна на бунтовническите отряди (VII-МБ), или самоотвержена отбрана на войски, попаднали по маршрута на движение на противника (XI-ГВ, IX-II, VIII-ЧИ). Оказва се, че втората ситуация притежава висока художествена ценност, доколкото войниците (като в случая с псковските десантчици, за които беше споменато в бележка под линия № 5) в очкуване на подкрепление са принудени да се противопоставят на многократно превъзхождащ ги по численост противник (дори двадесет пъти, когато ротата противостои на полк), а тази ситуация позволява да се представи в най-благоприятна светлина мъжеството, решителността и единството на отбраняващите се войници. Дори когато помощта не идва и защитниците загиват, тяхната репутация и нравствената чистота на действията им остава безспорна. Затова, ако сражението е загубено, поражението не се тълкува в духа на месианизма, а като чист апотеоз на смъртта за Родината. Основната идея на един от анализирания филми – „Пробив“ – представлява именно такъв апотеоз. Изобразена е ситуация, при която така и не пристига помощ за отбраняващата се рота и седемте останали живи млади десантчици, когато привършват боеприпасите си, предприемат атака с щикове, като предварително са насочили артилерийския огън към своите позиции, които скоро ще бъдат заети от врага (IX-ГВ). Пред лицето на такова мъжество отстъпват всякакви съмнения – просто „*Dulce et decorum est pro patria mori*“[6].

Дългът на войника е не само да се бори, а когато е необходимо и да умре за Родината. Армията, по-точно нейното здраво ядро – истинските войници и офицери, верни на клетвата, некорумпирани, осъзнаващи отговорността си, е длъжна да изпълни обществената си мисия. Службата в армията има и възпитателна и формираща личността функция.

Обществената мисия на армията се състои в култивиране и укрепване на редица традиционни ценности. Не само на патриотизма, а също и на:

- вътрешната корпоративна солидарност, която се проявява в отговорността на командирите и в доверието на подчинените;
- крепката дружба, предполагаща готовност за саможертва;
- воинската чест (например принципът „няма бивши офицери“) и не само воинска;
- православната вяра (в трудните моменти от живота си войниците палят свещи и се молят (II-Ч, IX-П), показани са сцени на кръщение (V-С), погребение според православния обред (VIII-ЧИ, VII-МБ), или тази проблематика е въведена в тъканта на филма по някакъв друг начин (V-С, VII-МБ, II-Ч, X-Ж);
- чувството на съпричастност към историческата традиция (за което вече стана дума);
- традиционните семейни ценности (в различни картини се повтарят мотивите за любящата майка и вярната войнишка съпруга или годеница);
- взаимопомощта между земляците (продължение на традициите на руската община), която се проявява в ситуации, когато трябва да се съберат пари за откуп за попаднал в плен войник (VII-МБ);
- твърдото спазване на закона и реда в държавата (разговор между командир и подчинен: „А може би да плюеш на всичко и да гледаш как твоята страна я превръщат в бардак? Ти искаш ли да живееш в такава страна? Не, не искаш. Аз също. Затова съм тук“ (VII-МБ VII-МБ)).

За съжаление, при изпълнението на мисията за защита на ценностите войникът не намира много съмишленици. Войните постоянно попадат в ситуации, при които противникът не признава никакви принципи, жените носят не любов, а смърт, религията оправдава свирепи убийства (става дума за исляма, въпреки че за умерения нефанатизаран ислям се говори с уважение), висшестоящите офицери манипулират подчинените си и могат например по време на бой да отзоват евакуационния въртолет, за да се възползват от него журналистите (VIII-ЧИ). За обичайните предателства и престъпления няма да споменавам.

На служба и във всекидневния войнишки живот също не всичко е

безоблачно – има унижения, а жените понякога обичат повече своята кариера и заплатата си, отколкото мъжете (XI-ГВ).

А Западът не разбира нищо – нито тази война, нито ролята на Русия в нея. Когато англичанинът, герой от филма „Война“, се опитва да намери помощ в родината си, за да освободи или откупи любимата си, бива посрещнат с въпроса поддържа ли той политиката на Русия в Чечня. Международни организации като Съвета на Европа или Организацията за защита правата на човека и др. п. се оказват антируски инструмент в ръцете на манипулативните терористи (IV-МР). Обществото не забелязва грозящата го опасност. И не става дума само за това, че на военните им се плаща малко. Нежеланието на цивилните да знаят за войната и да разберат ситуацията е особено очевидно, когато войниците се завръщат в отпуск или са демобилизирани.

С тази страна на проблема, на първо място, се занимават три филма: „Имам честта“ и „Марш на скок“, в които героите се уволняват, за да съпроводят в родината телата на загинали свои колеги и другари, и филмът „Война“, в който, както вече споменах, „мирната“ действителност е толкова безнадеждна, че героят предпочита възможно най-бързо да се върне в Чечня. Първите две произведения анализират състоянието на цялото руско общество и издигат постулата за съществуването на две Русии: бедната, невзрачна, недооценена, предимно провинциална Русия, където продължават да се съхраняват ценности, близки до сърцето на войника, и където може например да успееш да си намериш мила, не чак толкова еманципирана съпруга, и другата, богата, гръмогласна, нежелаеща да се подчинява на никого, космополитна, дори незабелязваща войната, правеща бизнес с чеченците (VIII-ЧИ), приходите, от които отиват за борба срещу руската армия; или тази, която организира близо до църквата концерт на групата „Тату“, чиито членове танцуват на сцената по бикини (тази Русия олицетворяват също и хулиганите, носещи се из града в скъпи джипове (VII-МБ). За тази, втората Русия, няма смисъл да се умира. Срещата с нея е по-скоро изкушение, което героите отхвърлят, намирайки смисъл да живеят единствено в армията, в службата в защита на първата Русия.

Написах „намират смисъл да живеят“, защото, както се оказва, службата в армията е средство да се решат личностни и екзистенциални проблеми. Така героят от филма „Имам честта“ майор Числов, въпреки добрите житейски перспективи, които му обещава флиртът с милионерка, не напуска армията, защото знае, че е отговорен за „стотина момчета“ от неговата рота. А на някои други герои (XI-ГВ) войната позволява, макар и не за дълго, да забравят личните си трагедии.

В този контекст си струва да споменем високохудожественият, изключително добър от режисьорска гледна точка сериал „Вратите на Грозни“ (по мотиви от романа на Александър Тамоников)[8], който, както и малко по-несполучливият „Марш на скок“ реализират схемата на възпитателните романи. („Марш на скок“ показва каква отлична школа за живота може да бъде армията за младите, например за Александър Буйда, младеж, изсраснал в сиропиталище и вече с една условна присъда[9]).

Един от героите на сериала е Костя Ветров – в цивилния живот дългокос блондин с верижка на шията, който въстава срещу своята твърде грижовна майка, завързва познанство с млада анархистка и нейните приятели, устройва политически хепънинги, напуска университета и накрая, понеже не знае с какво да се захване, отива в армията, убеден, че там ще му бъде добре, защото ще му казват какво да прави и как да постъпва. С помощта на приятеля си, селския момък Коля Горошков, той успява да се справи с униженията и се отличава в боя. И когато след раняване получава орден за мъжество и отива да се лекува в болница, равновесието в живота му е възстановено: при него идват любящата майка и младата анархистка, които са се помирили помежду си. Важно е да се подчертае, че светът около Костя придобива нормални очертания, а той самият е издържал изпита по мъжество и бъдещият му живот е ясен и определен.

3. Периодът след 2006 г.

Когато руската победа вече е факт и когато с излизането на сериала „Вратите на Грозни“ възможностите на баталното кино, възпяващо тази война, по същество са изчерпани, идва времето на размишленията и разсъжденията за нея. Както бях споменал, и „Жив“, и „Дванайсет“ се съсредоточават преди всичко върху общата етична проблематика. Но се появяват и филми, в които, понякога съвсем неочаквано, се развиват и по-ранни мотиви и сюжетни ходове. Не ни изненадва филмът на Александър Аравин „Мъртво поле“. Както и „Блокпост“, той разказва за всекидневния военен живот, само че тук става въпрос за малък отряд от сапъори, които под командването на младия лейтенант Мамашин разминират голямо минно поле някъде в ставрополския край на границата с Чечня. И отново в околността действа някакъв тайнствен снайперист, но отношенията с местното многонационално население са относително нормални (един млад войник иска да се жени за чеченка, което се оказва невъзможно по религиозни причини). Но действителността, показана във филма, не съдържа пацифистката идея за безсмислеността на войната. Разбира се, войната затруднява съществуването на хората, случва се да загинат войници като например опитния и порядъчен ефрейтор Косарев, застрелян от снайперист в края на филма, но е ясно кой

вреди на хората и кой им помага, както и че жертвите на войниците не са лишени от смисъл.

Аравин дори си позволява рицарски жест по отношение на победения противник. Чеченците отново са пазители на своите традиции и обичаи, действията им са предсказуеми, а амнистиран бивш чеченски боец, без да се отрича от патриотичните си възгледи, взема участие в разминирането на минното поле. Той прави това сам, защото това е неговата земя, не заедно, а някак редом до руските войници, но, обективно погледнато, той прави това за общото благо.

Филмът „Руска жертва“, режисиран от Елена Лапичева, Ирина Мелетина и Михаил Добринин, предлага нова месианска концепция, която може би ще намери повече поддръжници, отколкото тази, реализирана в „Чистилище“. Филмът е в значителна степен любителски, на неособено високо художествено равнище, стилистически нееднороден (смесва стилистиката на документалното и на игралното кино). Той пресъздава точно събитията около битката за височина 776 и освен това, на основата на запазен дневник, представя мислите и личността на млад офицер, загинал в тази битка. Паралелно върви документална сюжетна линия, свързана с историята за отричането от престола на Николай Втори. Авторите налагат идеята, според която неоказването на своевременна помощ на специалните части е резултат от предателство на командването – така както в резултат на предателство цар Николай губи трона си.

Основната идея на филма има характер на сериозно обобщение. Беше отбелязано, че боят се е състоял в навечерието на 84-тата годишнина от Деня на отречението^[10] (2/17 март 1917) и че броят на загиналите войници съвпада с броя на изминалите години от деня на отречението до деня на битката. Освен това на 2 март църквата празнува важния празник на държавната икона на Божията майка. Смъртта на войниците според авторите на филма е жертва, изкупуваща греха на руския народ, отрекъл се на 2 март 1917 г. от своя Божи Помазаник, за което е бил наказан с много исторически нещастия и изпитания. Наистина ли гибелта на псковските десантчици е трябвало да постави началото на нова, щастлива епоха в историята на Русия в края на смутния XX век?

Трудно е да се каже доколко идеята за месианизма, базирана този път не на поражението, а на жертвата в името на победата (десантчиците действително загиват, но съдейки по всичко, не дават възможност на чеченците да реализират замислената по-сериозна военна операция), има шанс да бъде приета от обществото. Тя вероятно ще допадне

повече на русите, отколкото напомнянето за тягостното поражение при Грозни.

Свое продължение сред филмите за чеченската война след 2006 г. има и пацифистката линия.

Пацифисткото звучене е присъщо на популярните мелодрами „Май“ на Морат Рафиков и Иля Рубинщайн (2007), „Джоник“ на Дмитрий Томашполски (2006), на сериала „Жеравите продължават“ на Евгени Серов (2010). Ако войната пречи на любовта, значи войната е лишена от смисъл, защото именно любовта винаги и навсякъде придава на всичко дълбок смисъл. Ако става дума за трагичната любов между руснак и чеченка („Жеравите продължават“), то това чувство може да победи дори войната. В сериала с особена носталгия са изобразени последните години от съществуването на СССР като своего рода „изгубен рай“, в който чеченци и руснаци са живели в мир и съгласие. Двусерийният филм „Джоник“ разказва за жената на руски офицер, която под въздействието на някакво глупаво предчувствие, че мъжа ѝ го застрашава гибел, отива при него в Чечня. Филмът се отличава с особено, поетическо възприятие на темата, с умело съчетаване на трагични, комични и лирични елементи, с жанрово своеобразие, защото обединява мелодраматичния и пътеписния жанр.

Интересен филм с пацифистка насоченост е руско-френският „Александра“ (2007) на известния режисьор и автор на психологически и драматични картини Александър Сокуров. Високо оценен от специалистите[11], създаден от голям майстор, филмът практически е лишен от действие. В основата му лежи един-единствен епизод, състоял се вероятно в края на Втората чеченска война: във военна база на руските войски, за да навести внука си, пристига една баба, възрастна руска жена. Тя се среща с него, броди по територията на базата, ходи за покупки в близкото, разрушено от войната градче. Там тя среща чеченци, доста дълго разговаря с една токова стара, колкото и тя самата чеченка, след това ѝ отива на гости. Всичко говори за това, че те са се сприятелили. Всички намеци, алюзии, смисли и мисли, които иска да изрази режисьорът, са разтворени в протяжни разговори, жалби и контрастно съпоставяне на незащитната, мъдра старост и младата военна сила. Старостта, достигнала до правилното разбиране за живота, вижда, че с насилие нищо не може да се постигне. Нещо повече, дори внукът офицер разбира безсмислеността на войната и в някакъв момент казва: „Те не се страхуват от нас. За какво ни е армията, ако те не се страхуват от нас ...“. В същото време мимолетната дружба между двете възрастни жени доказва, че не е задължително чеченците и руснаците да са

врагове, че между тях има нещо общо, върху което може да се изгради взаимно разбиране и съгласие.

Руско-българският филм „Пленник“ на Алексей Учитель (2008), станал лауреат на фестивала в Карлови Вари (награда за режисура), е още едно доказателство за това, че чеченската война вече може да бъде достатъчно безопасна основа за размишление и изходен материал за художествени търсения и вариации.

„Пленник“ се оказва по вкуса на европейците преди всичко, защото може да бъде разглеждан като постмодерен филм. Той отново се обръща към мотива за „кавказкия пленник“ (литературна основа на сценария е новелата на Владимир Макалин „Кавказки пленник“), но този път в обратен вариант – във филма двама руски военни – опитният сержант Рубахин и веселият редник Вовка – пленяват седемнадесетгодишния партизанин Джамал и искат да го „обменят“ срещу разрешение за преминаване на блокирана от чеченците транспортна колона на федералните войски. Може да се предположи, че Учитель използва елементи на интертекстуална игра – във филма се откриват алюзии със „Смърт във Венеция“ на Лукино Висконти (1971), а във връзка с това и хомоеротична линия (лично аз не откривам нищо такова, но затова пък други кинокритици виждат[12]). Но най-важно е, че тази кинолента не допуска еднозначни оценки.

Режисьорът не поддържа нито една от воюващите страни (във филма е показано как руснаците устройват лов на чеченски партизани, напомнящ преследване на диви зверове, но и чеченците са способни да издевателстват жестоко над психично болен руски пленник). И във връзка с това е невъзможно да се даде еднозначна морална оценка нито на поведението на главните герои, нито на главния проблем, засегнат във филма. Рубахин се привързва към симпатичния младеж. Той му спасява живота, избирайки го от група пленници (Джамил е трябвало да бъде убит, защото се е обучавал за снайперист), грижи се за него по време на преходите и може да се каже, между тях възниква някакво подобие на приятелство, но накрая Рубахин удушава Джамил – когато тримата, заедно с още един войник, седят в укрите в непосредствена близост до чеченски отряд и Джамил се опитва да извика за помощ (още един от постоянните мотиви в литературата и изкуството за войната). Така че какъв е Рубахин – добър или лош?

Струва си да споменем, че въпреки стабилизирането на ситуацията в Чечня руснаците продължават да си спомнят за тази война. Но вероятно те са привикнали с нея, примирили са се, още повече че през последните години тя е устойчиво представена чрез посочените вече популярни сериали – военни трилъри[13], детективски филми[14], социални драми и мелодрами [15].

Читателят на този текст, вече стигнал до неговия край, може да си зададе въпроса: добре, все пак в тези филми представен ли е реалният образ на водената в Кавказ война, или това са само пропагандни произведения? Действително някои от тях създават именно такова впечатление. Към агитационните филми обикновено отнасяме или произведенията, които представят действителността в черно-бялата гама, или тези, които се оказват твърде оптимистични. А част от анализиранияте филми притежават именно тези характерни черти на „монтирани“ произведения. Но за да се докаже правдивостта или лъжливостта на тези киноленти, трябва да се покаже, че някои елементи на войната, на чеченската действителност са били преуверичени в тях, а други обратното, са омаловажени и недооценени. Аз смятам, че ние знаем твърде малко за тази война, за да можем да правим подобни изводи или да поставяме някакви диагнози. Засега разполагаме с произведения, които поддържат и пропагандират едната или другата страна на конфликта. Има съвсем малко исторически или документални изследвания, но и те не са всеобхватни и не разкриват всички причини за конфликта просто защото все още са неизвестни. Освен това ние в крайна сметка не знаем какво всъщност мислят руснаците за тази война. И навярно няма да разберем скоро, защото руснаците са много и както при всеки друг народ, те имат различни гледни точки и мнения. Обаче ни се струва, че възгледите на руските кинематографисти за чеченския конфликт са претърпели еволюция от състояние на шок и отчаяние към оптимистично усещане за правота, увереност и сила. В края на първото десетилетие на XX век руските филми отново говорят с гордост за руския войник. Бих добавил, както винаги ...

Приложение: Информационна справка за филмите и хронология на събитията

Година на създаване на филма, жанр	Режисьор	Студия, продуцент	Автори на сценария, композитор	Изпълнители на главните роли	Исторически събития
1996 Кавказки пленник I-КП драма	Сергей Бодров (старши)	Orion Classic АО „Караван“ , ВГ Продакшън,	Алиф Алиев Борис Гиллер	Олег Меншиков , Сергей Бодров младши, Сусана Мехралиев	На 9.XII.1994 е започнала I чеченска война. Януари-

		Алиф Алиев Борис Гиллер		ва, Джемал Сихарули дзе, Валентин а Федотова	февруари 1995 – битката за Грозни. Юни 1995 – поход на Шамил Басаев към Будьонов ск, превзема не на болницат а в Будьонов ск.
1997 Чистилице II-Ч драма	Александ ър Невзоров	D. G. N. Companu, Борис Березовск и, Александ ър Невзоров	Александ ър Невзоров, Андрей Щепльов	Виктор Степанов, Дмитрий Нагиев, Сергей Титивин Вячеслав Бурлачко	Април 1996 – смъртта на Джохар Дудаев. Август 1996 – договор за мир в Хасавюрт и край на I чеченска война.
1998 Блокпост 6 89 II-Б драма (понякога е определян като	Александ ър Рогожин	I ОРТ, студия СТВ, Михаил Кирилук, Константи н Ернст, Сергей Селянов	Александ ър Рогожин	Андрей Краско, Кирил Улянов, Роман Романцов, Сергей Гусински, Иван Кузмин,	1997- 1998 - относител но мирен период. Лятото и есента на 1999 – поход на Шамил

трагикомедия)				Александър Ивановски, Денис Моисеев, Егор Томашевски, Денис Кирилов, Юрий Григорев, Алексей Булдаков, Зоя Бурак	Басаев и Хатаба в Дагестан и взривяване на жилищни сгради в Русия. Септември 1999 – начало на II чеченска война.
2001, 2002 Мъжка работа IV-МР телевизионен сериал, трилър, 2 епизода: 8+10 серии	Тигран Кеосян	Студия 2Б, Феликс Клейман, Давид Кесаян	Андрей Максимов, Михаил Красовски	Федор Бондарчук, Александър Мохов, Сергей Векслер	Февруари 2000 – битката на височина 776. Април 2000 – край на редовните военни действия.
2001 Дванайсета есен	Игор Талпа	Михаил Давидов Киностудия „Горки“	Игор Талпа	Евгени Сидихин, Владислав Демченко, Елена Дробишева, Руслан Наурбиев, Тимофей Федоров, Александър	11 септември 2001 – терористична атака в САЩ, разрушаване на кулите-близнаци.

				Шишкин, Игор Гузун, Олга Битоцка	
2002 Война V-V военен трилър, драма	Алексей Балабан ов	Кинокомп ания СТВ, Сергей Селянов	Алексей Балабано в	Алексей Чадов, Джон Кели, Ингеборга Дапкунай те, Сергей Бодров младши, Георги Гургалия	2002 – Русия обявява край на военните действия и начало на процеса на нормализ ация
2002 Кавказка рулетка VA-KP драма	Фьодор Попов	Творческо студио СТЕЛЛА, Фьодор Попов, Александ ър Котелевск и	Виктор Мережко	Нина Усатова, Татяна Мешчерки на, Анатели Горячев	Октомври 2002 – залавяне то на терорист и в театър „Дубровк а”
2002 Спецназ VI-C Телевизио нен сериал трилър	Алексей Малюков	Студия „Сварог” по поръчка на ОРТ, Николай Суслов	Алексей Поярков, Николай Суслов	Алексънд ър Балуев, Алексей Кравченк о, Игор Лифанов, Владисла в Гаркалин	
2002 Домът на глупаците Трагикоме	Андрей Кончалов ски	Bac Films, Hachette, Premiere, Persona	Андрей Кончалов ски	Юлия Висоцка, Евгени Миронов,	

дия драма		Феликс Клейман, Андрей Кончалов ски Съвместн а продукци я на Франция и Русия	Едуард Артемиев	Султан Исламов, Станисла в Варки, Елена Фомина, Марина Полицейм ако, Расми Джабраил ов, Владимир Федоров, Владас Багдонас, Анатолий Адоскин	
2003 Марш на скок VII-МБ военно- приключен ски, младежки	Николай Стамбула	Киностуд ия „Нов век“ Максим Федосеев	Едуард Володарс ки, Сергей Братчико в	Владимир Волга, Олга Чурсина, Евгени Косирев, Фьодор Смирнов	Април 2003 – Конститу ция на Чечня; республик ата става част от Руската федераци я. Октомври 2003 – Ахмат Кадиров става президен т.
2004 Имам честта VIII-ЧИ Социално- психологи чески	Виктор Бутурлин	Студия „2-Б-2 Ентертей мънт“ Роман Чепов,	Иля Авраменк о, Андрей Констант инов, Борис	Александ ър Лазарев, Андрей Фролов,	Март 2004 – втори президен тски мандат на

драматичен трилър; 4-сериен телевизионен сериал		Владимир Бортко	Подопригора, Сергей Шчербаков; Музика Игор Корнелюк	Юрий Чурило	Владимир Путин. Май 2004 – убийство на проруския президент на Чечня – Кадиров. Септември 2004 – окупиране на училището в Беслан. 2005 – убийство на Аслан Масхадов
2006 Пробив IX-П военна драма	Виталий Лукин	Paradise Digital, Vox Video, Вячеслав Давидов, Борис Давидов	Иван Лошчили н, Вячеслав Давидов	Игор Лифанов, Александър Песков, Александър Ключкин, Анатолий Котенев, Вадим Галати, Александър Пашков, Павел Галич, Марина Могильов ска,	

				Виктор Низовой, Андрей Богданов, Олег Щефанко, Марина Поликарпова	
2006 Жив Х-Ж военна драма	Александър Веледински	Пигмалион Продакшън, студия КВИД, Vox Video; Сергей Члиянц, Вадим Горяинов, Михаил Микоц	Игор Порублов, Александър Веледински	Андрей Чадов, Алексей Чадов, Максим Лагашкин, Владимир Епифанцев, Александър Робак	Юли 2006 – смъртта на Шамил Басаев
2006 Джоник драма, мелодрама сериал	Дмитрий Томашполски	Пигмалион „Монолит“; Олег Могучев Сергей Ховенко	Татяна Непорада	Олга Озерная, Андрей Егоров, Анатолий Котенев, Валентина Тализина, Юрий Круглов, Пьотр Рабчевски, Дмитрий Лавров	
2006 Вратите на Грозни	Андрей Малюков	Студия „Вертикал“ по	Анатолий Услов (заедно с	Михаил Пореченков,	Юли 2006 – януари 2007 –

XI-ГВ 4-сериен телевизио нен сериал		поръчка на ОАО „Първи канал“. Анатолий Максимов , Константи н Ернст	Александ ър Буравски) по романа на Александ ър Тамонико в „Ротата отива на небето“; музика Иван Бурляев	Вячеслав Разбегаев , Анатолий Пашивин, Андрей Краско, Иван Жидков, Евгений Потапенк о, Михаил Ефремов, Даниил Страхов, Анастасия Цветаева, Виктория Толстогае ва	амнистия в Чечня.
2006 Мъртво поле XIII-МП социално- психологи ческа военна драма в две части	Александ ър Аравин	Властите на Москва и кинокомп ания ДАР XXI; Станисла в Архипов, Маргарит а Буц	Станисла в Архипов, Максим Иванов	Султан Исламов, Янина Соколовс кая, Алексей Шевченко в, Алексей Бардаков, Иван Стебунов	
2007 Дванайсет XII-Д драма	Никита Михалко в	Студия Н. М.	Никита Михалков , Владимир Моисеенк о	Сергей Маковецк ий, Никита Михалков , Сергей Гармаш, Валентин Гафт,	

				Алексей Петренко, Юрий Стойнов, Сергей Газаров, Михаил Ефремов, Алексей Горбунов, Сергей Арцибаше в	
2007 Александ а драма	Александ ър Сокуров	Proline- film Андрей Сигле Съвместн а продукци я на Русия и Франция	Александ ър Сокуров Андрей Сигле	Галина Вишневск ая, Василий Шевцов, Раиса Гичаева, Андрей Богданов, Александ ър Кладко, Алексей Немишев, Рустам Шахтирее в, Евгений Ткачук	
2008 Пленник XIV-П военна драма	Алексей Учител	Студия ТПО „Рок“; съвместна продукци я на България и Русия; Алексей Учител, Димитър	Владимир Маканин и Тимофей Декин, по новелата на Владимир Маканин	Вячеслав Крикунов, Пьогр Логачев, Ираклий Мсхалая	Май 2008 – изтичане насрока на пълномо щие на президен та Путин

		Гочев, Кира Саксаганс кая	„Кавказки пленник“		
2008 Руска жертва XV-RZ документа лно- художеств ен	Елена Лапичев а, Ирина Мелетин а, Михаил Добрини н	Общоруск ата обществе на организац ия на ветеранит е „Бойно братство“ , продуцен тски център „Духовнос т и армия“, Олег Дучев, Елена Лапичева	Олег Думчев, Елена Лапичева по дневника на Алексей Воробьев	Алексей Мамонтов , Марина Штода, Евгени Березовск и, Людмила Зайцева, Аристарх Ливанов, Александ ър Михайлов , Евгени Якушевск и, Виктор Фалалиев , Константи н Исаев	Април 2009 – официале н край на войната в Чечня.
2010 Жеравите продължав ат сериал, 8 серии, социална драма, мелодрама , трилър	Евгени Серов	Кинокомп ания „Бег“, Михаил Шашков	Евгени Серов, Людмила Пивоваро ва	Сергей Мухин, Александ ър Илин младши, Алексей Илин, Анджелик а Каширина , Михаил Скачков, Людмила Ширяева,	

				Сергей Василюк, Иля Илин, Анастасия Денисова, Антон Елдаров	

БЕЛЕЖКИ

[1] Разбира се, датите са неточни, а периодите нямат конкретни граници. Става въпрос само за доминираща тенденция.

[2] Съкращенията отправят към таблицата в края на статията.

[3] Ситуацията от морална гледна точка се усложнява от това, че формално погледнато, сержантът действа като наемник. Джон е обещал да му заплати. Но що за наемник е този, който дава всичките получени пари за лечението на ранения капитан?

[4] Известно е например, че „Пробив“, последният епизод на „Имам честта“ и действието на сериала „Вратите на Грозни“ разказват за реални събития, такива като битката за височина 776 (на линията Улус-Керт – Селментаузен), състояла се на 29.02-1.03.2000 г., когато 6 роти и 2 батальона от 104 Гвардейски парашутно-десантен полк от Псков (общо 90 души) противостои на 2500 чеченски бойци и арабски наемници под командването на Шамил Басаев, Хаттаб, Идрис и др. В битката загиват 84 руснаци и 500 чеченски бойци (точни данни на <http://ru.wikioedia.org>, статията *Бой на висоте 776*).

[5] Във въведението на филма „Вратите на Грозни“, съпровождащо началните надписи, се говори за Кавказ, че „международният тероризъм е превърнал тази земя в свой полигон“

[6] Лат. „Сладка и прекрасна е смъртта за родината“ (Хораций, „Песни 3, 2, 13“).

[7] Действието на сериала се развива през 2000 г.

[8] А. Тамоников, „Ротата отива на небето“. Тамоников е роден през 1959 г. Автор е на повече от тридесет романа с военно-политическа и детективска тематика, санали бестселъри, с общ тираж над милион екземпляра. Авторът твърди, че е написал романа, преди да се състои битката за кота 776. След успехът на филма романът е преиздаден със заглавие „Вратите на Грозни“. Тамоников пише и продължение в

два тома (вж. <http://ru.wikioedia.org/wiki>, статията *Грозовые ворота* (телесериал)).

[9] Авторът на филма не скрива патриотичния и възпитателен замисъл. Филмът има посвещение: „На тези, които са защитавали и ще защитават родината“.

[10] „Отречението на царя от престола“, или в друга интерпретация – „отречение на народа от царя“.

[11] Премиерата на кинолентата е на филмовия фестивал в Кан, а изпълнителката на главната роля Галина Вишневская получава награда за най-добра женска роля на фестивала Fair International Film Festival през 2008 г.

[12] Например В. Матизен, „Пленник“(Captive) – Алексей Ефимович Учитель, „Синематика“ 2008, 9 септември (<http://www.Cinematheque.ru/post/138405>); В. Волобуев, „Интелигентное кино про войну в Чечне“, „Афиша“ 2008, 30 август ((<http://www.Aficha.ru/movie/189974/review/239174>)).

[13] Например „Офицери“ на Мурад Алиев (2006), „Цел“ на Дмитрий Меднов (2008), „Офицери 2“ на Зиновий Ройзман (2009), „Сила на кацане“ на Олег Базилов и Генади Меднов (2009).

[14] Например отрицателен герой в детективския сериал „Херувим“ на Николай Гейко и Дмитрий Вороников (2005) е чеченски терорист.

[15] Например „Жеравите продължават“ на Евгени Серов (2010).

About Modern Militarism. How Russian Cinematography Familiarized with Chechen Wars

Wojciech Kajtoch

Jagiellonian University

Institute of Journalism, Media and Social Communication, Chair of Department Media

Semiotics and Visual Communication and Editor-in-Chief of Media Research Issues

email: wkajt@poczta.onet.pl

Abstract. In the article, the author analyses 19 feature movies and TV series produced from 1996 to 2010 by Russians and dedicated to Chechnya. The main observation is that during that time the approach to this particular subject was changing. The movies made in the years 1996-98, right after the Russian army had lost the so-called First Chechen War, propagated pacifistic ideas or suggested messianic explanation of those events.

However, the movies made during the Second Chechen War (1999-2006) were dominated by praise for the Russian soldier as a defender of true Russian national and orthodox traditions. A picture of the enemy changed as well: no longer was it a Chechen, but an international Muslim terrorist. Finally, after 2006, Russian film industry started

creating more profound, realistic movies, some of which focused on more universal moral problems.

Циганите в източноевропейското кино

Светлозар Кирилов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
имейл: skivanov@uni-sofia.bg

Резюме. Текстът разглежда образа на ромите във филмите от Източна Европа.

Ключови думи: роми/цигани; кино

Ром сам порязва ръцете си на счупени чаши в кръчмата, а певицата до него пее „Джелем, джелем“ – това е една от емблематичните сцени във филма „Срещал съм и щастливи цигани“ от 1967 г. на югославския режисьор Александар Петрович. Кинотворбата печели наградата на филмовата критика и специалната награда на журито на кинофестивала в Кан, а песента става толкова известна, че е избрана за химн на ромите. Ромите (циганите) са различни от другите народи и затова са предизвиквали интереса им, което отразява и киното. Този текст опитва да разгледа образа на циганите в източноевропейското кино – кои са основните филми, които поставят тази особена етническа група в центъра на вниманието си, и как я представят. Обзорът е предимно на игралните филми, тъй като те имат по-голяма аудитория и влияят повече, но в разделите за руското и за българското кино са включени и някои документални творби.

Този текст използва утвърдилото се в последните десетилетия „роми“, но също и „цигани“, тъй като много от филмите са правени във времето преди налагането на „роми“ в обществения дискурс и защото „цигани“ е екзонимът, свързан с гледната точка на другите за тях. Киното създава едни от най-ярките и трайни представи за хората с различни от нашите етнос, раса или религия. Особеност на кинематографа е, че може да ни представи късове от живота, до които никога не сме докосвали, с усещане за надникване в друга реалност. Такива са и филмите за етноси, племена, религиозни групи и др., които може никога да не сме виждали в реалността – от афроамериканците, мормоните и апачите до баските, масаите и ромите.

Германският филмов критик и теоретик на киното Зигфрид Кракауер изтъква, че филмите отразяват душевността на една нация, основните ѝ нагласи, темите и проблемите, които я вълнуват в даден исторически период. Това е повече валидно за филмите, отколкото за другите форми на изкуството, тъй като кинотворбите са колективно творение, при създаването на което мнозина дават идеи, а също така са направени с ориентация към една голяма аудитория, която да може да ги разбере и хареса (Кракауер 1991: 19–26). Много от филмите за ромите са правени от нероми и затова обикновено кинотворбите отразяват основните нагласи и представи на другите, вкл. и техните страхове.

„Ние-групите“ обикновено възприемат „те-групите“ като по-низши, некултурни, опасни и ги разглеждат през призмата на етноцентризма – „нашето“ е правилно, красиво и морално, а на „другите“ не е (Sumner 2007). Така е и при художественото и медийното отразяване на „те-групите“, което нерядко е пристрастно. При филмите за ромите понякога тяхната другост служи за изграждане, на принципа на противопоставянето, на собствения образ на „ние-групата“. Например анализ на унгарските филми за ромите изтъква, че в тях образът на ромите служи и за поддържане на унгарската национална идея (Imre 2003).

В изкуството при представянето на ромите има три преобладаващи гледни точки – романтичната, съчувстващата и осъдителната. Можем да ги наблюдаваме в литературата, музиката, изобразителното изкуство и т.н., като романтичната представа първоначално е най-често срещаната. Например в западноевропейското изкуство от XIX в. най-популярни са образите на Есмералда и Кармен, които продължават да вдъхновяват нови произведения и влияят на представите за циганите.

Есмералда е циганка от романа на френския писател Виктор Юго „Парижката света Богородица“ от 1831 г. (в края на книгата се разбира, че Есмералда е родена от францужойка, но открадната като бебе от цигани, които я подменят с уродливия Квазимодо). Романът е от XIX в., но действието му се развива в края на XV в. Есмералда забавлява хората с танци, има добро сърце и проявява съчувствие към грозния Квазимодо.

Кармен е испанска циганка, героиня от новела от 1845 г. на друг френски писател – Проспер Мериме (1803–1870 г.) Кармен е красива темпераментна млада жена, която използва чара си, за да краде от мъжете и да извлича информация, необходима за грабежите на контрабандистите и крадците, с които е свързана. Тя е сексуално

магнетична, изменчива, непостоянна, страстна, лъжлива. Испанският войник, който се влюбва с нея, накрая я убива от ревност. Сюжетът е обезсмъртен от композитора Жорж Бизе, който създава едноименната опера, първо представена през 1875 г., вече след смъртта на Проспер Мериме – една от най-успешните и често играни опери по света.

Проспер Мериме е пребивавал в Испания няколко пъти, с месеци е пътувал из страната и е имал представа за хитанос, испанските цигани. „Кармен“ е художествено произведение, но завършва, доста изненадващо, не с убийството на Кармен, а с една по същество антропологична глава, която разглежда циганите в Европа и съдържа данни за ромския език, религиозни обичаи, традиции и т.н.

Сюжетите за Есмералда и Кармен дълго време доминират художествената представа в западните общества за циганите и пораждат многобройни филмови екранизации, които основно разработват романтичната идея за тази специфична група и нямат връзка с реалността. Ромите в Източна Европа са много повече от тези в Западна Европа, били са обект на политики по време на социализма и понякога попадат в обектива на камерата

Циганите в югославското и постюгославското кино – от събирачи на перушина към събирачи на желязо

„Срещал съм и щастливи цигани“, 1967 г., реж. Александар Петрович, вероятно е първият филм, който поставя ромите в центъра на вниманието и се опитва да ги изобрази реалистично. Филмът печели две награди в Кан и защото показва на западната публика една реалност, съвсем различна от романтичната представа за циганите. Действието се развива във Войводина, етнически разнородна област на Сърбия, предимно в ромски села, където камерата заснема калта, локвите, стадата гъски, бедните къщи, което донякъде шокира западните зрители.

Бора Белия (Бежим Фехмиу) е ром, който изкупува перушина, а Мирта (Бата Живоинович) е негов конкурент („Събирачи на перушина“ е оригиналното заглавие на филма). Те поделят селата, от които да изкупуват перушина, но отношенията им се изострят след като става ясно, че и двамата се интересуват от Тиса (Гордана Йованович), доведената дъщеря на Мирта. Другата важна женска роля е на циганската певица в местната кръчма, изиграна от атрактивната Оливера Катарина, която във филма изпълнява не само „Джелем, джелем“, но и „Нишка баня“ и други песни, които допринасят за популярността на филма.

Филмът е заснет с реални роми, но те са сред изпълнителите на второстепенните роли и статистите. От четирите основни роли само играещата Тиса е ромка, а другите са сърби и албанец от Сараево (Бежим Фехмиу).

Филмът дава представа колко ромите са различни от другите и същевременно имат съвсем човешки стремежи и чувства – обичат, страдат, мечтаят за по-добър живот. Кинотворбата показва смазващата мизерия на ромските къщурки сред калните улици, насилието в общността (Бора Белия бие жена си и я събаря в калта пред погледите на петте им деца), неофициалните бракове, често уреждани от родителите (на Тиса намират невръстно момче за съпруг; Бора Белия има жена, но се жени в църква и за Тиса, тъй като първият му брак не е регистриран официално), твърде млади майки, съвсем малки деца, които пушат цигари и лули. Не се минава и без цигански бой с ножове, който е решен кинематографично интересно – противниците се срещат в стая, пълна с перушина, промушването става в куп пера, пронизаният се опитва да излезе от перушината, но не успява и потъва в нея. Мизерията и несгодите на ромския живот са символизирани от самодеструктивността на Бора – сам порязва ръцете си на счупени чаши в кръчмата, проиграва изкараните пари на покер, изхвърля събраната перушина от каросерията на камиона. Живеенето на ромите в паралелна социална вселена и дистанцирането им от официалните институции е много добре изобразено на финала на филма, когато милиционерите издирват Бора в ромско село и се сблъскват със стена от недоверие и неприязън – никой не го е виждал и не знае къде е. Същевременно изобразяването на ромите е съчувствено, като човешки същества. Интересна е сцената, в която Тиса в мизерната стая гледа по телевизора веселия живот на връстниците си от макрообществото – музика, китари, танци, влюбени двойки на мотоциклети.

Кинотворбата е интригуваща и в езиково отношение – героите непрекъснато преминават от ромски на сръбски и обратно. Сръбският дискурс е по-пиперлив и особен и някои цветисти изрази, използвани от героите („Паре дупе върти“, „Йеди говно“), определено са предизвикателство за превода.

Политическите ръководители на социалистическа Югославия имат особено отношение към ромите и дори активно подкрепят международното ромско движение (Marushiakova and Popov 2005) Вероятно и затова изобразяването на ромите в редица югославски филми често е добронамерено, например „Кой пее там?“, 1980 г.

Интересът към ромите в тази част на Балканите намира реализация и в два от филмите на Емир Кустурица – **„Циганско време“**, 1989 г., и **„Черна котка, бял котарак“**, 1998 г. В кинотворбите определено има заемки от изобразителните решения в „Срещал съм и щастливи цигани“. „Циганско време“ е за миграцията на роми от Югославия към Италия, където нерядко се занимават с просия и кражби. „Черна котка, бял котарак“ е жизнерадостна комедия, изградена върху представата за колоритност на ромския живот. Музикалната партитура и в двата филма е подготвена от Горан Брегович.

„Епизод от живота на събирача на желязо“, 2013 г., реж. Данис Танович, разказва за бедно ромско семейство в Босна, което няма здравна осигуровка, а съпругата се нуждае от спешна операция – нероденото ѝ дете е мъртво и трупът му започва да се разлага в утробата ѝ, но лекарите отказват да помогнат, тъй като семейството не може да плати разходите. Поразяващото в този филм е, че изпълнителите не са актьори, а обикновени хора, които пресъздават това, което реално им се е случило. Главният герой, Назиф, получава Сребърна мечка за мъжка роля от кинофестивала в Берлин, но камерата заснема това, което той реално прави в живота – разкоства коли за скрап, сече дърва, пали печката, а жена му готви, грижи се за къщата и двете им малки дъщери. Дори част от лекарите, които се сблъскват със здравно неосигуреното семейство, се съгласяват да участват във филма (Dalton 2013). Успехът на кинотворбата може реално да промени живота на героите – за своите съселани Назиф Муич вече е „най-големият актьор в Босна“, той получава здравна осигуровка и има желание да учи и да завърши осми клас, а може би и средно образование.

Ромите в съветското и постсъветското кино – песни и танци или наркотици и присъди?

Съветският съюз е другата социалистическа страна, която има по-особено, до голяма степен добронамерено отношение към ромите и тук се появява другият световноизвестен филм на циганска тема – **„Таборът отива към небето“**, 1976 г., реж. Емил Лотяну. В Русия романтичната представа за циганите е доста силна – в царския период циганите са смятани за неотделима част от музиката, танците и забавленията за дворяните (Crowe 2007: 162–169), а в съветския период ромите имат възможност за културна изява, най-известната от които е театър „Ромен“. И Русия, и Съветският съюз са многоетнически общества, в които ромите са относително малка част от населението и не предизвикват силни негативни нагласи, типични за други страни.

„Последният табор“, 1936 г., е първият съветски филм на циганска тема и е със силна пропагандна насоченост – ромите изоставят чергарството и заживяват в колхоз. В успешния приключенски филм **„Неуловимите отмъстители“**, 1967 г., реж. Едмонд Кеосаян, група младежи, сред които е и Яшка Циганина, доброволно помагат на червените по време на Гражданската война в Русия. Интересно е, че в литературната творба, върху която е изградена историята, героят е кореец.

Сцена от „Таборът отива към небето“, 1976 г., реж. Емил Лотяну

Молдовският режисьор Емил Лотяну има влечение към романтичното, което се изявява във филма му **„Лаутари“**, 1972 г., за някогашните пътуващи музиканти из Бесарабия, много от които са били роми. Но големият му успех идва с **„Таборът отива към небето“**, 1976 г. Сюжетът е базиран на разкази на Максим Горки: Зобар (Григоре Григориу) е циганин конекрадец, който се влюбва в магнетичната Рада (Светлана Тома) от друг табор. Любовта им е изпепеляваща и променя съдбите и на двамата. Действието започва през 1900 г. на територията на Бесарабия, тогава част от Австроунгарската империя.

Филмът е визуално красив; ромските костюми, танци и песни са невероятно впечатляващи. Много от песните във филма влизат в репертоара от международни „цигански“ песни, напр. „Нане цоха“, изпълнявана от малката тогава Альона Бузильова. В актьорско отношение виждаме стратегия, подобна на „Срещал съм и щастливи цигани“ – авторите намират истински роми за песните, танците и сцените в табора, но двете главни роли се изпълняват от молдовци, професионални актьори. Но ако югославският филм се стреми към реалистичност и показва ромската мизерия и изолация от макрообществото, съветският филм е най-емблематичното кинопроизведение с романтична представа за циганите. Кинотворбата

създава впечатление, че хората в табора по цял ден свирят, пеят и танцуват и чакат някой изтъкнат гост да ги посети, за да го забавляват. Лентата съдържа и редица романтизирани стереотипи – циганите са конекрадци и джебчии по пазарите, жените гледат на ръка, предсказват бъдещето, не се минава и без бой с ножове.

Независимо от това филмът е стойностно произведение, в което циганският живот е романтична метафора за стремежа към свобода, щастие и любов. Киноразказът е лиричен, а финалът с фаталната развръзка е зашеметяващ – занемелите роми от табора пред двете мъртви тела някъде високо в Карпатите, музиката, движението на камерата с търсене на снимачни ъгли отгоре.

Телевизионният сериал **„Циганинът“**, 1979 г., реж. Александър Бланк, изглежда е вдъхновен от успеха на „Таборът отива към небето“ и също е добронамерен в изобразяването на ромите. Циганинът Будулай (Михай Волонтир), напуска табора си, заживява в руско село и опитва да създаде връзка с руска жена (Клара Лучко). Будулай е интересен с това, че е ром, който иска да се интегрира и да живее по-скоро сред руснаци, отколкото сред роми, но без да крие и отрича ромската си идентичност. Той има добри шансове за това – участвал е във Втората световна война като разузнавач, има чин лейтенант, много ордени и бойни приятели руснаци, които го уважават. Ковач е и като такъв е полезен на хората в руското село; сам решава да изостави номадския живот. Той е олицетворение на „добрия“ циганин – отговорен, мъдър, човечен, иска да се приобщи към макрообществото, но в сериала са показани и „лошите“ цигани, които рекетират, все още искат да крадат коне, да просят и да живеят скитнически. Много от руснаците в сериала безпроблемно приемат Будулай, независимо от етноса му, но има и такива, които са недоверчиви – руската жена, която той харесва, споделя, че като дете родителите ѝ са я плашели с цигани, които могат да я откраднат. **„Завръщането на Будулай“**, 1985 г., е продължение на сериала със същия герой.

„Циганката Аза“, 1987 г., реж. Григорий Кохан, е опит за повторение на успеха на „Таборът отива към небето“ – романтична история, комбинирана с ромски песни и танци. Снажният ром Василий се колебае между мургавата красавица Аза от неговия табор и украинската хубавица Галя. Първоначално синеоката славянска блондинка побеждава, Василий се жени за нея и изоставя табора. И украинците, и ромите са шокирани от смесения брак и го осъждат. Новото семейство остава да живее в селото, но никой там не общува с него, а ковачницата на циганина е подпалена една нощ – преминаването на разделителните етнически линии е трудно.

Представянето на ромите със съчувствие и симпатия в съветското кино е продължено и в някои от постсъветските произведения. Напр. в един от епизодите на сериала **„Наркомовски обоз“**, 2011 г., съветска обозна част през Втората световна война дава храна на роми, които бягат от германците, а ромите помагат да се отмести от пътя разбито оръдие.

Интересно явление са филмите, правени от роми, каквито за няколко произведения, режисирани от Дуфуня Вишневски, ром, и главно с ромски актьори. Сюжетът на **„Виновен съм“**, 1993 г., реж. Дуфуня Вишневски и Юсуп Разиков, е изграден върху враждата на два ромски клана на фона на обърканите начални години на прехода в Русия след разпадането на Съветския съюз. Лентата представлява смес между „Кръстникът“ на Копола и „Таборът отива към небето“. Интригата и изобразителните решения съвсем имитират „Кръстникът“, но циганизиран: кланът на „добрите“ роми е ръководен от мъдър лидер (Дуфуня Вишневски), който възпроизвежда ролята на Марлон Брандо в историята за италианските мафиотски фамилии в САЩ; семейните събирания приличат на заснетите от Копола по сюжета на Марио Пузо, но всичко това е гарнирано с щедра доза от ромски песни. Младеш от единия род убива младеш от другия и ромският съд е свикан да отсъди. Убиецът след клетва пред икона на Христос лъже, че не е извършил убийството, така както Майкъл (Ал Пачино) лъже жена си, че не е съпричастен към убийството на брат си.

Ромският творчески екип на „Виновен съм“ прилага разработен маркетингов похват: малцинството продава комерсиално успешно на мнозинството образ на руските роми в първите постсъветски години – ромският бос е новият Будулай, който се интегрира вече не в живота на колхоза, а на руския престъпен свят, в който успешните ромски мутри са ортаци на мутрите от мнозинството. Филмът, създаден от роми, възпроизвежда всички стереотипи, за които са обвинявани кинотворбите, направени от нероми – екзотизация, акцент на песните и танците и т.н. Аналогично постановките на театър „Ромен“ са критикувани, че представят една нереалистична, романтизирана картина на ромския живот, а ромските творци в театъра са културен елит, съвсем откъснат от ромските общности в Русия. По подобен начин хип-хопът в САЩ продава на аудиторията един стереотипизиран образ на живота на американските чернокожи – клипове и песни за насилие, наркотици и сексуални афроамериканки, които енергично тресат гърди и задни части.

Вишневски също режисира и играе главната роля в **„Грешните апостоли на любовта“**, 1995 г., смятан за първия филм за холокоста на ромите в руското и съветското кино (Chiline 2003: 39). Избиването

на стотици хиляди европейски роми през Втората световна война е сериозна и значима тема, но в естетическо отношение от лентата може да се очаква повече. Кадрите с масовия разстрел на роми и затварянето им в концлагер будят съчувствие, но филмът е твърде плакатен, едноизмерен, действието е мудно, ромските песни идват в повече, а в сценария има нереалистични и захаросани моменти (немски офицер се влюбва в ромско момиче, нацистите все се канят да изнасят красивата дъщеря на патриарха и все нещо им попречва).

След разпадането на Съветския съюз в Русия има едно втвърдяване на отношението към ромите и възприемането им по-скоро като проблемни, а не толкова като романтични или заслужаващи съчувствие. Художествените филми са вдъхновени от реалността и някои почиват на реални истории, но в тях има може да има полет на въображението, измислици, лиричност. Документалните филми претендират, че пряко изобразяват реалността, но те също могат да са пристрастни и дори да манипулират – авторите им избират какво да снимат и чрез монтажа контролират какво от реалността ще бъде показано на зрителите. **„Нанук от севера“**, 1922 г., на Робърт Флаерти е смятан за първия същински документален филм и първата кинотворба, която показва живота на специфична група – инуит (ескимосите) в арктическа Канада и така поставя началото на етнографските филми.

Някои от руските документални филми за ромите са определено критични. Едни от най-известните са създадени от журналиста Борис Соболев, чиято гледна точка е осъдителна. **„Таборът отива в зоната“**, 2011 г., е за престъпността сред ромите в съвременна Русия, където много от тях участват в продажбата на наркотици. Соболев снима в руското градче Кимр, където повечето наркопласъори са цигани, и преценява, че поне 300 от ок. 400-те жители на циганското селище постоянно са в затвора. В циганското селце Барзинка има 59 пълнолетни и всички са прекарвали време в затвора. Ромите са не повече от 0,1 % от населението на Сибир, но авторите на филма смятат, че циганите са ок. 15 % от мъжете в сибирските затвори и до 60 % от затворените жени. 30 % от осъдените в Русия стават рецидивисти, но Соболев счита, че сред ромите те са до 80%. Все пак авторът отбелязва, че руските роми са сред продавачите на наркотици, но босовете на високо равнище и осигуряващите „чадър“ са руснаци, хероинът е афганистански, доставчиците са централноазиатци. Филмът директно заявява, че всички усилия от съветския период за образование на ромите и приучаване към труд са били напразни и така подкрепя една често срещана гледна точка – че причините за бедността, необразоваността и престъпността сред

ромите са в самата общност, в нейните традиции, а не в дискриминацията от макрообществото. Критичната точка спрямо ромите в Русия е продължена и в други документални филми на Соболев, основно в **„Циганско време“**, 2016 г.

Българското кино и циганите

Ромите не представляват интерес за българските кинотворци през социализма. Вероятно най-известният образ е от епизода **„Циганката“** от първия сезон на сериала **„На всеки километър“**, 1969 г., реж Неделчо Чернев и Любомир Шарланджиев. Актрисата Пепа Николова се възплъщава в ролята на ромка от семейство мечкари. Тя загива, помагайки на революционерите, за да се докаже идеологическата теза, че и циганите са били съпричастни в борбата за установяването на социализъм.

Главният герой на **„Покрив“**, 1978 г., реж. Иван Андонов, е шофьор (Петър Слабаков), който се колебае между съпругата си (Мария Статулова) и привлекателна циганка (предвидимо, Пепа Николова). Слабост на филма е, че и героинята на Пепа Николова, и съпругът ѝ (Григор Вачков) са цигани, но на останалите персонажи това изобщо не прави впечатление и етничността не се проблематизира, което е тотално нереалистично. Героинята на Пепа Николова е една Кармен в условията на българския социализъм – първична, полудива, естествена. Дългата връзка между циганката и шофьора е неубедително мотивирана и не става ясно на какво се крепи, освен на сексуалното привличане и на стремежа на жената да избяга от агресивния си съпруг.

Ромската тема присъства в някои от филмите на Георги Дюлгеров. **„Черната лястовица“**, 1996 г., е за съдбата на Магдалена (Любов Любчева), красиво ромско момиче от тракийските калайджии, които поддържат традицията за даване на пари при сватбата от семейството на момчето. Този обичай при някои ромски групи е наричан неточно „продажба на булки“ и филмът съдържа кадри с колоритните събирания на тракийските калайджии, чиито жени носят специфични пъстри забрадки, а девойките избелват лицата си.

Красотата на момичето привлича петима мъже – трима роми, французин и българин (Ивайло Христов). Филмът добре показва напреженията между отделните ромски групи и тенденцията браковете да са ендегамни, в рамките на собствената ромска група, което поражда конфликти, ако харесалите се са от различни общности (от ромите, харесали Магдалена, един е от бургуджиите, а друг е мюсюлманин, докато тракийските калайджии са християни; бащата на

бургуджията прогонва Магдалена, тъй като смята, че е от низша група и е неподходяща за съпруга на сина му; родителите на момичето също предпочитат жених от своята група). Кинотворбата надниква в зависимостта на жената в патриархалната ромска общност, където решенията за брак често се вземат от родителите.

Централната идея е за необходимостта от толерантност и търсене на мостове между хората, независимо от различията. Три пъти е разказана библейската история за Вавилонската кула (третият път идва в повече) – че някога хората са имали един език, били са единни и са се разбирали, но после се появили различията в език, етнос, религия. Засегнати са и напреженията между българи и роми и възможността за сблъсъци, предизвикани от расистки настроени младежи.

Георги Дюлгерев се докосва до ромската тема и в **„Лейди Зи“, 2005 г.**, който е за съдбата на момиче от дом за изоставени деца. Филмът съдържа интересни кадри за напреженията в дома между децата от български и от ромски произход. Героинята е харесвана от ромски младеж, който ѝ помага да се измъкне от проституцията в Гърция. Кинотворбата засяга реален социален проблем – държавата не се грижи за сираците след навършването им на пълнолетие и част от момичетата поемат по пътя на проституцията.

„След края на света“, 1998 г., реж. Иван Ничев, е една носталгична картина на Пловдив след Втората световна война като пъстър многоетнически микрокосмос, в който заедно живеят българи, евреи, арменци, турци, цигани и гърци. Социалното инженерство на социализма нарушава многокултурната хармония: циганите са изселени, а къщите им – разрушени; старо турско гробище е разорано и турците напускат. Филмът печели симпатии с показването на мирния съвместен живот на хора от различни етноси, но рисуваната картина е твърде идилична, за да е съвсем реалистична (по време на войната евреите са били затворени в трудови лагери и това няма как да не влияе на отношенията им с другите няколко години по-късно, когато се развива действието). Основната песен към филма, композирана от Стефан Димитров, с текст на Богдана Карадочева и изпълнена от Васил Найденов, е много сполучлива.

„Маймуни през зимата“, 2006 г., реж. Милена Андонова, представя живота на три жени, една от които е ромка. Тя е с три деца, но без съпруг и се опитва да оцелее и да отгледа децата си в суровия свят, доминиран от мъже. С ролята доста добре се справя ромската попфолк певица Бонка Илиева-Бони.

„С лице надолу“, 2015 г., реж. Камен Калев, е мрачен филм за проституцията и трафика на жени, в който са въввлечени редица ромски момичета. Главният герой е дребен френски престъпник, който е привлечен от ромско момиче, продадено на сводници от майка си.

Ромски герои се появяват спорадично в някои сцени от **„Емигранти“**, 2002 г., реж. Ивайло Христов и Людмил Тодоров (циганска хамалска бригада се състезава с главните герои по разтоварване на вагон), **„Време за жени“**, 2006 г., реж. Илия Костов (ромско момиче го крадат и то бяга, като във финалната сцена от шлеп по Дунава то маха с ръка на главните героини – аналогично на завършека на **„Черна котка, бял котарак“**) и др.

Българското документално кино след 1989 г. има определени заслуги в отразяването на ромската тема. Още в началото на прехода **„Неонові приказки“**, 1992 г., реж. Елдора Трайкова, надниква в живота на безпризорните деца, много от тях от ромски произход.

„Хотел „Рай“, 2010 г., реж. София Тзавелла, е документален филм за живота на ромите в съборения вече блок 20 в Ямбол. Блокът е построен през 70-те години и заселен с ромски семейства, които постепенно започват да го разрушават – изгарят паркета, разбиват прозорците, откъват водосточните тръби и кабелите, чупят уличните лампи. Боклукът се изхвърля през терасите и на мястото на някогашните градинки с пейки около блока има купчини отпадъци, в които се ровят деца, кучета, коне и плъхове. Филмът показва пъстра мозайка от роми, които живеят в блока – момче албинос, проституиращ травестит, платени кръводарители, млада двойка, пастор, производител на бамя. Интервютата с хората, заснети в естествената им среда сред разбити мивки, кофи с вода и оскъдни мебели, са много добре монтирани. Показано е крадене на булка, което е възстановка и затова отклонение от стриктния принцип на документализма. Музикалната партитура е великолепно изградена от изпълнения на оркестри с циганска духовна музика.

Филмът не морализира и не съди директно, но шокиращите кадри с разрухата и мизерията в блока влияят на зрителите. Същевременно много от героите пораждаат симпатия и имат съвсем човешки стремежи – момчето албинос мечтае да знае какво има отвъд хълма, пасторът се е научил да чете, млада жена споделя, че най-вкусното ястие в живота ѝ е кренвирш и руска салата... Някои от обитателите осъждат поведението на тези, които рушат и хвърлят боклуци.

Особено интересен е **„Дългият път към дома“**, 2013 г., реж. Боряна Пунчева. Ромско момче от България е осиновено от францужойка и вече като млад мъж се връща, за да види биологичните си майка, братя и сестри в софийска махала. Авторите на филма са имали късмета да попаднат на истинска, силна и драматична история. Въздействащи са кадрите, в които пълнолетният вече младеж се среща за първи път с биологичната си майка и сяда на една маса с братята и сестрите си, а нямат общ език на общуване и трябва да използват преводач. Честата употреба на близките планове засилва психологизма и емоционалното въздействие.

Документалната творба засяга и важния социологически въпрос за ролята на социалната среда и интеграционния потенциал на различните общества: младежът, отгледан във Франция, изглежда интелигентен, умен, учтив, завършил е средно образование и мисли да учи в университет; биологичните му братя и сестри, израснали в България, са съвсем различни и като образование, и като препитание. Това показва, че ромите, поставени в благоприятна социална среда и получили образование, могат да станат нормални граждани, далеч от стереотипните представи за необразовани, нехигиенични и агресивни просяци и крадци. Един от главните герои във филма, френската майка, отказва да застане пред камерата и участва само с гласа си. Трудно е да си представим куража и себеотрицанието на тази френска жена, която осиновява дете от друга страна, от нехаресвано малцинство. При това ромското момченце първоначално имало такива здравословни проблеми, че осиновителката му трябвало да напусне работата си, за да може да го гледа.

„Ром Кихот“, 2013 г., реж. Нина Пехливанова и Петя Накова, е добронамерен разказ за живота на ромската махала „Изток“ в Кюстендил. На преден план са изведени три лични истории, които се развиват на фона на гетото: ром, който е радиожурналист и актьор; украинка, женена за мъж от махалата, и момиче, което завършва средно образование. Снимките продължават около две години, като авторите на всеки месец-два прекарват два или три дни в снимки в махалата, за да следят живота на своите герои – журналистът-актьор обмисля отглеждане на череши и на пчели, на ромско-украинското семейство се ражда второ момченце, момичето отива на абитуриентския си бал.

Филмът съдържа впечатляващи кадри на мизерията в по-бедната част от квартала край реката – паянтови къщи, купчини боклуци, бездомни кучета. Но акцентът е на човешките истории, на индивидуалните съдби. Майката на украинката споделя пред камерата за първоначалния си потрес, че дъщеря ѝ харесала „черен човек“, но

била успокоена от усмивката му и любезното му отношение. Семейството има русокосо момченце, към което по време на снимките се прибавя и братче.

Документалната творба печели много от присъствието на радиожурналиста в програма „Христо Ботев“ на Българското национално радио Валери Леков, който е въпросният Ром Кихот. Той е артистичен, атрактивен, занимава се със самодееен театър, рапира, създава радиопредавания и шеговити строфи и въпреки всекидневния си контакт с мизерията е развил интерес към изкуството и самоизразяването. Както Робърт Флаерти е имал късмета да срещне ескимоса Нанук и чрез него да представи живота на този специфичен народ, така и авторите са имали шанс да попаднат на Ром Кихот в кюстендилската махала. Присъствието на Валери Леков е значимо с това, че зрителите имат възможност да видят човек, който е част от ромската общност, и е интелигентен, мислещ, с планове и мечти, съвсем различен от стереотипната представа за ромите като некултурни и примитивни.

„Хляб и зрелища“, 2013 г., реж. Георги Стоев-Джеки е още един филм за махалата в Кюстендил. Тук водач на авторите на кинотворбата е ромът Боби, който е създал кабелна телевизия и същевременно разнася хляба. „Хляб и зрелища“ е динамичен и колоритен, с впечатляващи кадри от живота в гетото. Той също разказва интересни истории, като тази на „американския циганин“ Георги, който като малък е осиновен от американци във Вашингтон, но като млад мъж се връща при биологичната си майка и прекарва част от годината в махалата. Забавен е и начинът, по който е представено присъствието на животните в многоликия живот на гетото – петли, кокошки, кучета, канарче, папагал.

„Кеймбридж“, 2015 г., реж. Елдора Трайкова, разглежда един особен феномен – ромското село Долни Цибър, Монтанско, на брега на Дунав, с изключително висок брой образовани роми. Българските медии го наричат „Ромския Кеймбридж“. Селото има своите проблеми, подобно и на други малки селища, главно намирането на работа, но този случай показва, че ромите са способни да се образуват и това да им помогне да бъдат пълноценни граждани. Стремехът към образование е една особеност на групата на калайджиите от Североизточна България, която доста ги отличава от други ромски групи.

Филмът проследява живота в Долни Цибър през четирите сезона и подходящо музиката е от „Четирите годишни времена“ на Вивалди, като авторите съзнателно са избягали от използването на циганска

музика. Всеки от сезоните е илюстриран с подобрани кадри, които показват, дори с известна лиричност, как тече животът в едно село на брега на Дунава: есента с началото на учебната година и лястовиците, които се канят да отпътуват на юг; зимата с паленето на печките с въглища; разливането на Дунав през пролетта; хора и крави, които търсят прохлада в реката през лятото, и пак есен...

Главният акцент е на образованието: учителите роми са мотивирани и дават много от себе си, а има и достатъчно деца, които се стремят да учат и са подкрепяни от родителите си. Ромски четвъртокласник има все шестици и само една петица по история и мечтае да завърши висше образование в Харвард. Същевременно Долни Цибър се намира в най-бедния район на България и Европа, където по-високото образование невинаги осигурява работа и доходи, а това се усложнява и от предубежденията към ромите. Жена с квалификация на акушерка казва пред камерата, че трудно си е намирала работа, а семейството на момиче, учило в софийска гимназия, заявява, че заради ромския ѝ произход в училището се държали зле с нея. Немотията кара немалко от хората в селото да заминават в чужбина: мъж, работещ в Италия като строител, споделя, че там изкарва по 80 евро на ден; жена, гледала възрастни хора зад граница, казва, че е получавала по 750 евро на месец и живеела „като царица“.

Младите хора от Долни Цибър са раздвоени дали да останат в България или да заминат за чужбина. Филмът показва и двата избора: ромска учителка по математика е живеела в Испания, но решава, че мястото ѝ е в Долни Цибър, връща се и преподава в селското училище; момиче, което иска да стане архитект и живее с родителите си в Норвегия, споделя, че няма да се върне в Долни Цибър. Следващият кадър показва три момчета, които лежат в калта край речния бряг – може би тази съдба момичето иска да избегне...

„Кеймбридж“ е с бавен ритъм и флегматичен монтаж, но това изглежда е търсен ефект, свързан с идеята за цикличност на съществуването, която я има още в „Еклисиаст“ от Стария завет, а и с известна лиричност в кадрите.

„Весел е циганският живот“, 2017 г., реж. Людмила Живкова, е за малко известна тема – избиването на ромите в Европа и избягването на подобна съдба в България. Това е филм, режисиран от ромка и показва чувствителността на образованите роми към факта, че за еврейския холокост се знае, почита се, за унищожението на евреите има многобройни изследвания, книги и филми, а аналогичната съдба на ромите е донякъде пренебрегвана. Филмът споменава, че паметникът в Берлин на ромските жертви на нацизма е издигнат едва

през 2012 г. (Аналогично руският „Таборът отива в зоната“ показва, че отбелязването на 8 април, деня в памет на загиналите роми през войната, не привлича вниманието на медиите и политиците в страната).

Заглавието на документалната творба на Людмила Живкова е от германска песен, популярна през нацисткия период, която рисува идилична картина на циганския живот, докато в същото време нацистката идеология причислява ромите към непълноценните раси и ги набелязва за изстребление. Филмът споменава, че преди Втората световна война в Европа има около един милион роми и вероятно половината от тях загиват в концлагерите и при масовите разстрели. Открито е, че съдбата на българските цигани е различна, те остават живи, както и българските евреи. Филмът съдържа редица интервюта с възрастни роми и представители на ромската интелигенция, които си спомнят какво техните родители са им разказвали за войната. Основното им обяснение е, че са били свързани с българите и това ги е запазило.

„Весел е циганският живот“ сочи и контраста между България и други съюзници на нацистка Германия – Румъния и Хърватия, които сами са убили много от своите роми. Значителна част от румънските роми са изпратени в област отвъд Днестър, където масово умират, оставени без храна. На територията на Хърватия възниква концлагерът в Ясеновац, където профашисткото усташко правителство разпорежда избиването на местните цигани.

Творбата повдига и един актуален въпрос в условията на сегашното надигане на националистите и ксенофобите в Европа. Поставя го политологът Румян Русинов (ром): ако сега има опасност ромите да станат жертва на масово преследване, дали би имало достатъчно от другите да ги защитят?

Филмът е определено значим: съдържа въздействащи архивни кадри за смъртта в концлагерите, интервюта с експерти, отправки към нашето време и отразява тема, немного известна на широката аудитория.

В обзора ще бъдат включени и няколко документални филма, правени от журналисти, а не от кинодейци. Произведенията на журналисти са по-злободневни и по-често акцентират на негативните аспекти от живота на ромите. Понякога това са журналистически разследвания и гледната точка спрямо етноса може да е осъдителна. Журналистическите филми с елемент на разследване са по-особени:

невинаги интервюираните са склонни да разговарят и да бъдат снимани, използват се скрити камери, понякога екипът е заплашван.

„**Професия: просяк**“, 2015 г., с автор Миролюба Бенатова е за българските роми, които живеят от просия в Швеция. Много от записите са правени в Гьотеборг, където просяците са основно български и румънски роми. Миролюба Бенатова установява, че сред ромите има организатори, които прибират част от парите на просещите. Поне част от просещите са изведени от България с измама – обещавали са им да берат боровинки, а след пристигането им в Швеция се оказва, че трябва да просят. Една от просякините в Гьотеборг всъщност е организаторка заедно със съпруга си и екипът на филма открива нелошата им къща във видинското село Дреновец, където имат и луксозен автомобил. Все пак много от просещите роми реално са бедни и е тъжна констатацията им, че просейки в Швеция могат да живеят по-добре, отколкото работейки в България. А също и бедността им създава предпоставки да бъдат експлоатирани от хора от тяхната етническа група.

Разследванията на Вероника Димитрова от телевизия „Нова“ разкриват затворения свят на **джебчиите**. През 2015 г. тя прави уникални записи на джебчийки от град Игнатиево, които крадат във варненски мол. Вероника Димитрова се представя за служител на новата охранителна фирма в мола и изразява готовност за съдействие. Двете джебчийки, млади жени, признават, че са плащали на предишната охранителна фирма да си затваря очите. Шефът на новата охранителна фирма казва, че на негов служител са предлагали 10 000 лева на месец, за да остави крадлите да „бачкат“ необезпокоявано.

Джебчиите явно имат връзки с полицията и ако са заловени или уличени, плащат пари на полицаите, напр. премахването на диск със запис на кражбата от охранителна камера може да струва 2000 лв. С парите от кражбите в Игнатиево израстват луксозни палати, а собствениците им официално се водят за социално слаби.

Вероника Димитрова продължава темата и през 2017 г. с разказ за джебчиите калдараши от Костин брод и Елин Пелин край София. Калдараш от Елин Пелин признава пред камерата, че джебчийството е традиция сред жените от тази ромска група и трите му дъщери крадат.

Вижда се, че ако документалните филми за ромите на кинодейци са предимно добронамерени и често акцентират на бедността и дискриминацията, то филмите на журналисти са критични. Но доста

подобни са и някои от западните документални филми, напр. филмите на Би Би Си за ромските деца-крадци и за ромските просяци.

Унгарски, полски и румънски игрални филми за ромите

„Законът на циганите“, 1997 г., на унгарския режисьор Бенце Дьондьоши разказва за последните дни от живота на възрастен ром (Джоко Росич), който търси опрощение за извършено убийство и посещава трите си дъщери – възпроизвеждане на сюжета на „Крал Лир“ на Шекспир.

„Папуша“, 2013 г., реж. Йоанна Кос-Краузе и Кшищоф Краузе, е полски филм за съдбата на ромската поетеса Бронислава Вайс (1908 или 1910–1987 г.), известна като Папуша. Полският писател Йежи Фицовски няколко години обикаля с ромски табор, за да се крие от властта, тъй като удря униформен служител, и така живее с ромите, запознава се с обичаите им, научава и езика. Папуша е по-особена от другите роми – научава се да чете като малка и търси средства за самоизразяване, което Фицовски подкрепя. Той издава нейната поезия, но това застрашава положението на Папуша в ромската общност – ромите искат да пазят своя начин на живот в тайна, а художествено творчество от жена е нещо, твърде далечно от патриархалните представи за положението на жените в обществото. Чернобелият филм има интересна стилистика като действието не е хронологично, а скача на различни периоди – ту в предвоенна Полша, ту в Полша от времето на социализма.

Съдбата на Папуша е тежка – баща ѝ я дава за съпруга на мъж, много по-възрастен от нея. След като Фицовски публикува нейни стихове, ромският съд ѝ забранява повече да твори и да обнародва създаденото. И този филм показва сложните и противоречиви отношения на ромите с макрообществото – ромите предпочитат да бъдат приети, но същевременно желаят да се дистанцират и се страхуват от асимилация (хората от табора се дразнят, че полякът Фицовски разбира езика им; една от героините емоционално заявява, че по-скоро ще удави децата си, отколкото да ги пусне да ходят на училище).

„Аферим!“, 2015 г., режисиран от румънеца Раду Жуде, показва малко известен факт от съдбата на ромите – робството им в княжествата Влашко и Молдова от XIV до средата на XIX в. Полицейски пристав издирва избягал от господаря си ромски роб и търсенето показва сложната социална и етническа мозайка на сегашните румънски земи в началото на XIX в. Героите власи свободно изразяват негативизма и омразата си към цигани, евреи,

турци. Филмът дава художествена представа за трите вида роби сред ромите: владените от болярите; притежаваните от манастирите (в една от сцените православен свещеник купува ромско момче на робски пазар) и владените от короната, т.е. князете (тези роби на практика са оставени да живеят свободно, но трябва да плащат ежегоден данък на княза и затова често промиват злато от реките, т.нар. рудари или аурари). Една от най-тъжните сцени във филма е как ромско семейство само продава себе си в робство, за да не умре от глад. Филмът е оприличаван на уестърн от западни кинокритици, напр. на „Омразната осморка“ на Куентин Тарантино, но това е неточно – стилистиката на „Аферим!“ е доста по-различна.

***

Ромите са интересни с това, че са много различни от другите етнически групи и така заинтригуват и кинотворците. Върховото произведение с романтичната представа за ромите е съветският „Таборът отива към небето“, 1976 г. Художествените източноевропейски филми за циганите логично често изобразяват екзотичното, необикновеното в тях – ромски песни и танци, мечки във вериги, пътуващи каруци и фургони, ромския съд, бой с ножове, бой с камшици („Циганинът“, 1979 г.) и дори бой с нож срещу камшик („Срещал съм и щастливи цигани“, 1967 г.) Това е критикувано като екзотизация, но всъщност именно различието в културата привлича другите да се интересуват от ромите. Британските филми за романичелите (британските цигани) и номадите, например „Гепи“, 2000 г., реж. Гай Ричи, или „Циганката“, 2001 г., реж. Шери Фолксън, също показват различното: юмручни боеве без ръкавици; пътуване с фургони, теглени от коне; изгаряне на автомобил на починал (циганите на Острова по традиция изгарят вещите на мъртъвците си).

„Срещал съм и щастливи цигани“, 1967 г., загърбва търсенето на романтика и екзотичност при художественото изобразяване на ромския живот и демонстрира реалистичност. Тази линия е утвърдена в по-новите игрални филми за ромите, които вече показват трудното минало („Грешните апостоли на любовта“, „Аферим!“), борбата с мизерията и социалната изолация („Черната лястовица“, „Маймуни през зимата“, „Епизод от живота на събирача на желязо“), търсенето на място в обществото („Папуша“). В новите игрални филми вече се наблюдава тенденцията ролите на роми да се изпълняват от реални роми, а също има и роми сред другите участници в творческия екип.

Документалните филми също показват реалността на ромския живот, която е доста далеч от романтичната представа за него. Има разлика между филмите, създадени от кинодейци, и от журналисти.

Документалните произведения на кинодейци са предимно добронамерени и съчувстващи спрямо ромите. Могат да се набележат няколко константни елемента, които филмите съдържат: мизерията; ромска музика и танци; герои, които искат да бъдат приети от макрообществото; протестантските църкви; ромски травестити. Обратно, филмите на журналисти показват негативното в част от тази общност – организирана просия, агресивност, джебчийство. Ромите ще продължават да интригуват и озадачават, тъй като реалност са както красотата на ромската музика, бедността, стремежът към приобщаване и образование и болката от отхвърлянето, така и недоверието към макрообществото, ромските кражби, продажбата на гласове и просията.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Кракауер 1991:** Кракауер, З. *От Калигари до Хитлер*. София: Наука и изкуство, 1991.
- Chiline 2003:** Chiline, E. The Celluloid Drom: Romani Images in Russian Cinema. *Framework: The Journal of Cinema and Media*, Vol. 44, No. 2, Fall, 2003, 34-41.
- Crowe 2007:** Crowe, D. *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York: Palgrave Macmillan, 2007, 2nd edition.
- Dalton 2013:** Dalton, S. "An Episode in the Life of an Iron Picker: Berlin Review", *Hollywood Reporter*, 13 Feb. 2013.
- Imre 2003:** Imre, A. Screen Gypsies. *Framework: The Journal of Cinema and Media*, Vol. 44, No. 2, Fall, 2003, 15-33.
- Marushiakova and Popov 2005:** Marushiakova, E. and Popov, V. The Roma – A Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies. In: *Nationalism Across the Globe: An Overview of the Nationalism of State-Endowed and Stateless Nations*. Ed. by W. Bursza, T. Kamusella, T. Wojciechowski. Poznan: School of Humanities and Journalism, 433-455.
- Sumner 2007:** Sumner, W. *Folkways: A Study of Mores, Manners, Customs and Morals*. New York: Cosimo Classics, 2007.

Gypsies in Cinema of Eastern Europe

Svetlozar Kirilov

Associate Professor, PhD, Faculty of Journalism and Mass Communication, Sofia

University

email: skivanov@uni-sofia.bg

Abstract. The paper discusses the image of the Roma in films from Eastern Europe.

Keywords: Roma/Gypsies; cinema

МЕДИЕН МОНИТОРИНГ

Фейсбук в капана на цензурата

Лора Симеонова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
имейл: lsimeonova@uni-sofia.bg

Резюме. Фейсбук падна в капана на собствената си акселерация. Макар да го отрича, най-голямата социална мрежа се превърна в медийна платформа, която обаче няма „главен редактор“. Затова и Фейсбук се люшка между налагането на абсурдна цензура, от една страна, и тоталното си безсилие пред пропагандата, фалшивите новини и кампаниите на троловете, от друга. Социалната мрежа роди и нов, зловещ жанр – „Смърт на живо“ – риалити, който алгоритмите засега не могат да овладеят.

Ключови думи: цензура, социални мрежи, пропаганда, фалшиви новини, тролове

Ренесанс на фалшивите новини. Пропаганда и „черен пазар“ на лични данни преди избори. Убийства „на живо“, които се трупат лайкове в Мрежата часове наред. В същото време – посвеместно „запушване на усти“ на лидери на мнение с блокиране на профили. Абсурдна цензура на снимки за „Пулицър“ и шедеври като Вилендорфската Венера и картината на Йожен Делакроа „Свободата води народа“. През последните 3 години най-голямата социална мрежа в света – „Фейсбук“, се движи на „гребена“ на постоянния скандал. Вездесъщият алгоритъм на нюзфийда все повече заприличва на медиен Франкенщайн, чиито създатели са безпомощни да го „озаптят“. А негов заложник са 2.2 милиарда потребители по цял свят.

„Ако поведеш революция, в един момент ще трябва да управляваш. [Марк] Зукърбърг и [Джак] Дорси създадоха инструменти, с които промениха света, не непременно към по-лошо. Но едновременно с това елиминираха физически и културни стожери – от доминацията на мейнстрийм медиите до превъзходството на комуникацията лице-в-лице – които не позволяваха на тормоза, насилието и деизноформацията да избуяват. Сега светът е променен и от тях зависи да запазят добрите ценности от миналото. Биха могли да започнат, като поне признаят проблема“ (Read 2016). Тази позиция на медийния анализатор Макс Рийд обобщава критиките срещу „титаните“ в Интернет, които ескалираха след „цунамито“ от фалшиви новини през 2016 г., което – според мнозина, помете и световната геополитическа шахматна дъска, изстрелвайки Доналд Тръмп в Белия дом и изхвърляйки Великобритания от Европейския съюз. Истината е, че алгоритъмът на „Фейсбук“ влиза в ролята на „непослушното дете“ далеч преди критичната 2016 г.

Акселерацията на нюзфийда, построен на принципа „точното съдържание, за точните хора, в точния момент“ (Ji et al, 2013), започва през 2013 г., когато екипът открива, че трафикът от социалната мрежа към новинарските сайтове е скочил тройно – с 170%. Водени от големия интерес на потребителите, от компанията започват да разширяват възможностите за имплантиране на медийно съдържание в платформата. Така, „Фейсбук“ постепенно въвежда нови и нови функции, които, в крайна сметка, го превръщат в свръхперсонализирана супермедия. Или – в „социален редактор“, според определението на проф. Натали Хелбергер от Факултета по информационно право на Амстердамския университет. „Фейсбук“ е първо и преди всичко социален редактор, който упражнява контрол не само върху селекцията и организирането, но – по-важното – върху начина, по който намираме, споделяме и се ангажираме със съдържанието“, дефинира понятието проф. Хелбергер (Helberger, 2016). Тази важна трансформация започва през 2014 г. с появата на услугата „Trending Topics“ (достъпна само в някои държави), чиято философия е „да помогне на хората да открият съдържание, което е едновременно популярно в света и важно за тях“ (Osofsky, 2016). Наред с това за издателите става по-лесно да публикуват новините си в социалната мрежа. През 2015 г. този процес е ускорен, благодарение на приложението „Instant Articles“, което дава възможност на мейнстрийм медиите да качват съдържанието си в реално време. От 2016 г. е налична и функцията „Facebook Live“, позволяваща и стрийминг в социалната мрежа. В „ябълка на раздора“ първа се превръща услугата „Trending Topics“ – „кутийката“ с топовини, която американците виждат в горния десен ъгъл до нюзфийда си. Големите скандали около нея вървят по остта „цензор или слаб редактор е „Фейсбук“, които се оказват „генерална репетиция“ за бурята от обвинения, които ще се изсипят върху Марк Зукърбърг след победата на Доналд Тръмп в надпреварата за Белия дом.

Редакторите vs. алгоритмите

Първата голям шамар за Марк Зукърбърг са серията разследвания на технологичния сайт „Gizmodo“ през май 2016 г., в разгара на предизборната кампания в САЩ. „Системно потулявахме материали за консерваторите в „Trending“-секцията“, разкрива пред репортера Майкъл Нунез журналист, работил за „Фейсбук“ (Nunez 2016). Анонимният редактор твърди, че от списъка с най-горещите публикации са вадени такива за Мит Ромни, Ранд Пол и т.н., въпреки че са бил сред топ заглавията в информационния поток. Популярни текстове на консервативните „Breitbart“, „Washington Examiner“ и „Newsmax“ също са пренебрегвани нарочно. Други бивши служители

потвърждават думите му и твърдят, че едновременно с цензурирането, са карани да „напомпват“ изкуствено теми, които въобще не са били популярни – например касапницата в „Charlie Hebdo“, войната в Сирия или движението „Black Lives Matter“ (което Зукърбърг открито подкрепя). „Явно новинарската секция на „Фейсбук“ работи точно като класически нюзрум – следвайки субективните пристрастия на редакторите и корпоративните интереси на компанията“, коментират на 9 май 2016 г. от „Gizmodo“ (Пак там).

Само 6 дни по-рано от тех-медията са публикували разследване (Nunez, 2016) за робските условия, при които се трудят журналистите на Зукърбърг. Наети като контрактори са дузина младежи, току-що завършили престижни университети от „Бръшляновата лига“ или частните вузове от Източния бряг. Бившите служители разказват, че е трябвало да работят в мазето на нюйоркския офис на компанията, а отношението към тях било унижително. Мениджърите ги предупредили да не обявяват, че са част от компанията в публичните си профили в Интернет. „Имах чувството, че исках да остане тайна как точно работят алгоритмите“, споделя един от бившите служители пред „Gizmodo“ (Пак там). И останалите му колеги остават с впечатление, че не са наети, за да се развиват пълноценно за „Фейсбук“, а просто експериментират с тях – за да „тренират софтуера си“. „Личеше си, че Зукърбърг е готов да прекрати проекта всеки момент“, разказва анонимен служител (Пак там). В задълженията на журналистите влиза да прегледат списъка с топ новини, подбран от алгоритъма, след това им сложат заглавие, кратко резюме и линкове към различни медии. По препоръка на мениджърите, се предпочитат препратки към „The New York Times“, „Time“, „Variety“. За да влезе в новина в топ листа пък, трябвало да я има в поне три традиционни медии. Шефовете очакват от редакторите да работят по поне 20 материала дневно. „Не ни третираха като личности, а като роботи“, признава един от бившите служители (Пак там). От компанията пък тогава отказват коментар за „Gizmodo“ с мотива, че не желаят да се занимават със спекулации.

Обръчът около „Фейсбук“ обаче се затяга с разкритията седмица по-късно, че новини за републиканците се „изтикват“ от „Trending Topics“. Хората на Зукърбърг отново отказват официален коментар пред „Gizmodo“, но няколко часа по-късно, в профила си в социалната мрежа, Том Стоки, чийто екип отговаря за проекта, пише: „Взехме изключително насериозно твърденията, че редактори са манипулирали „Trending Topics“, но не открихме доказателства анонимните обвинения да са верни“ (Пак там). Въпреки това Марк Зукърбърг свиква спешна среща с 12 консервативни лидери още на 18 май 2016 г. „Знам, че много републиканци не вярват, че платформата ни е безпристрастна. Затова исках да чуя притесненията им лично и

да проведем открит разговор за това как да изградим доверие помежду си”, пише в профила си Зукърбърг. И не пропуска да припомни, че Доналд Тръмп е най-харесваният политик в социалната мрежа, а консервативната „Fox news” – медийната страница, която се радва на най-голям потребителски интерес.

В крайна сметка, чак след президентските избори, един от редакторите на „Фейсбук”, излиза от анонимност. Митили Сампаткумар застава с името и лицето си в „Туитър”: „Третираха ни като боклук! Явно бяхме само прекурсори на алгоритъма. „Фейсбук” винаги е имал решение за проблема с фалшивите новини: нашия екип!” (Hongo, 2016). Марк Зукърбърг обаче взема друго решение – да заложи на компютрите. И дотук анализаторите го определят като провал.

Три месеца след скандала с манипулацията на „Trending Topics”, на 26 август 2016 г., „Фейсбук” уволнява всички 26 редактори и оставя работата им „в ръцете” на компютрите. От компанията се мотивират така: „Селектирането с алгоритъм в „Trending Topics” ще позволи на секцията да покрива повече теми и да ги прави достъпни за повече хора по целия свят” (Facebook News, 2016). В новия формат „горещите новини” вече се представят само с ключови думи. За да видиш резюме и линкове към публикации, както и дискусиите, които е предизвикала в социалната мрежа, просто трябва да „плъзнеш” мишката си върху избраната тема. Само след два дни след „реформата” обаче идва истинският катаклизъм – фалшива новина влиза в списъка на най-горещите. Автор на измислицата е сайтът „Ending the Fed”, който се списва от румънеца Овидиу Дробота. Заглавието гласи: „Извънредно: „Fox News” разобличава предателката Мегън Кели, изхвърля я, защото подкрепя Хилъри”. Следват още провали за алгоритъма – само за няколко дни в „Trending Topics” влизат още видео на мастурбиращ със сандвич от „McDonald’s” мъж и скалъпен материал за актьора от шоуто „Saturday Night Live” Роб Лоу, който уж нарекъл дясната активистка Ан Кулър „расистка к*рва”. Шокът е огромен, а всички медии „крещят” в един глас: „Фейсбук” загуби битката с фалшивите новини!” (Solon, 2016). Авторитетните „The Washington Post” (Dewey 2016) и „The Guardian”(Yuhas, 2016) дори хвърлят ръкавицата на социалната мрежа и започват започват операция „Fact-checking”, като следят провалите на алгоритъма и ги събират в специални бюлетини. А „издънките” набират скорост като същинска лавина. На атаките Зукърбърг най-често отговаря с половин уста. Обикновено с аргумента, че компанията му е не медийна, а технологична. Фалшивите новини в социалната мрежа са само 1%, а „Фейсбук” не желае да влиза в ролята на „арбитър на истината”. Което обаче не му пречи да се изживява като цензор – понякога с абсурдно упорство.

Долу ръцете от Вилендорфската Венера!

Абсурдният казус с „Напалмовото момиче“ ще накара професорът по медийно право Джейн Киртли от университета в Минесота да сравни IT-гениите от „Фейсбук“ с „деца, играещи си с играчка, която не е за тяхната възраст“ (Levin, 2016). Как се стига до там? В началото на септември 2016 г. известният норвежки писател Том Егеланд, автор на „Евангелието на Луцифер“, публикува в профила си в социалната мрежа пост за седемте фотографии, променили историята на военното дело. Една от тях е „Напалмовото момиче“, прочутата снимка на Ник Ут от 1972 г., с която той печели „Пулицър“. Кадър е запечатал 9-годишната чисто гола Ким Фук, която бяга с други деца от селото си, докато от небето се сипе напалм. Администраторите на „Фейсбук“ обаче изтриват публикацията, приемайки за я порнографска. След протестите на писателя профилът му в социалната мрежа е изтрит. Егеланд споделя абсурдната история с най-големия норвежки вестник – „Aftenposten“. Медията качва разказа му в социалната мрежа и я илюстрира с шедьовъра на Ут. Администраторите се свързват с вестника и настояват снимката да бъде цензурирана. След няколко часа, без да дочакат отговор от „Aftenposten“, изтриват публикацията. Междувременно, в знак на протест срещу цензурата, хиляди норвежци слагат „Напалмовото момиче“ на „стените“ си – сряд тях са много политици и дори министър-председателят Ерна Солберг. Снимката „изчезва“ и от техните профили.

В отговор на цензурата, главният редактор на „Aftenposten“ Еспен Егил Хансен излиза с емоционално отворено писмо до Марк Зукърбърг от първа страница, в което се обръща към него със „Скъпи, Марк“. Хаштагът #DearMark пък става емблема на протеста срещу тесногръдите правила на „Фейсбук“ и е споделян от стотици хиляди в социалните мрежи. „Скъпи, Марк, ти си най-могъщият редактор на света, но мисля, че злоупотребяваш с властта си. Преструвайки се, че е възможно да създадеш общи, глобални правила за това какво може и какво – не, да се публикува, само хвърляш пясък в очите на хората“, пише Хансен (Hansen, 2016). И смята, че социалната мрежа трябва да е по-гъвкава и – защо не – да разграничава журналистите от обикновените потребители, защото „редакторите не могат да живеят с теб – като главен редактор“ (Пак там). На финала Хансен признава: „Притеснен съм, че най-важната медия в света ограничава свободата, вместо да се опита да я разшири и това очевидно се случва по авторитарен начин“ (Пак там). След писмото на главния редактор на „Aftenposten“ от „Фейсбук“ отстъпват и връщат „Напалмовото момиче“. Вицепрезидентът на компанията Джъстин Ософски обяснява в профила си, че „понякога историческата тежест на снимка като „Ужасът на войната“ надделява над важността голотата да се държи

вън от социалната мрежа". Затова, след като са чули мнението на общността, са възстановили фотографията.

Абсурдните примери за цензура обаче не спират с „Напалмовото момиче“. В края на 2017 г. „Фейсбук“ влиза в тримесечна сага със свалянето на снимка на един от най-известните артефакти от палеолита в света – Вилендорфската Венера. 11-сантиметрова скулптура е на над 30 000 години и е част от колекцията на Музея по естествена история във Виена. Алгоритъмът на „Фейсбук“ я слага в категорията „опасно порнографска“ през декември 2017 г. след като италианската арт активистка Лаура Гианда я качва в профила си и снимката става viral. Публикацията е свалена, а авторката ѝ е потресена и заявява, че „войната с културата и интелекта не бива да бъде толерирана“ (Breitenbach, 2018). Развръзката обаче идва чак след като на 28 февруари 2018 г. директорът на виенския музей Кристиан Кьоберл изразява възмущението си от цензурата пред агенция „Франс прес“. „Никоя археологическа находка – особено икона като Вилендорфската Венера, както и никое произведение на изкуството, не може да бъде забранявано от „Фейсбук“ с мотива, че демонстрира голота“, коментира Кьоберл. И допълва, че посетителите на музея никога не са се оплаквали или смущавали от статуята. Само ден по-късно от „Фейсбук“ се извиняват официално пред „Франс прес“. Говорителката на компанията Кристин Чен обяснява, че социалната мрежа не допуска демонстрации на голота. „Въпреки това, правим изключения за статуи, затова и публикацията е одобрена“, уточняват от „Фейсбук“.

След по-малко месец обаче от социалната мрежа отново попадат в капана на собствените си алгоритми. „На мушката“ е друго паметно произведение на изкуството – картината на Йожен Делакроа „Свободата води народа“. Този път е спряна рекламна публикация на режисьора Жослен Фиорина. С картината той промотира в социалната мрежа постановката си „Изстрели на улица Сен Рож“, която се играе в Париж. Само след 15 минути рекламата е спряна. А режисьорът качва нов вариант, в който закрива голия бюст с етикета „цензурирано от „Фейсбук“ (Величкова, 2018). Новината гръмва в цял свят, а от в. „South China Morning Post“ коментират в друга социална мрежа – „Туитър“: „В емблематичната творба на Делакроа почитателите на изкуството виждат шедевър. Французите – свобода. А „Фейсбук“ – зърна“. Този път от компанията реагират много бързо. Регионалният им мениджър в Париж Елоди Лакри излиза с изявление: „Творбата „Свободата води народа“ с право има своето място във „Фейсбук“... Своевременно сме информирали потребителя, че неговата реклама е одобрена. За да гарантираме качеството на услугата си, всяка седмица ние проверяваме милиони изображения и понякога грешим. Поднасяме извиненията си“, допълва Лакри (Пак там).

Поредният „обратен завой“ на цензора „Фейсбук“ обаче само дава допълнителни аргументи на журналисти и медийни експерти да се притесняват, че социалната мрежа не знае как да упражнява властта, която има. Дори проф. Джеф Джарвис, който винаги е защитавал тезата, че социалните мрежи и „Google“ са „не-медии“ (unmedia), влиза в отбора на колегите си – като Емили Бел от Tow Center for Digital Journalism към Колумбийския университет или проф. Едуард Васерман, деканът на Училището по журналистика в „Бъркли“, които смятат, че „Фейсбук“ има спешна нужда от редактор. Редактор, „който да го спаси от самия него“ (Jarvis, 2016).

Кървавото риалити „Facebook Live“

Критичните думи на анализаторите се оказват самосбъдващо се пророчество. Абсурдно строг спрямо „Напалмовото момиче“ или голата гръд на Свободата и Вилендорфската Венера, алгоритъмът се оказва опасно либерален към смъртта live – нова, зловеща мода в социалната мрежа. Още след пускането на функцията „Facebook Live“ през 2016 г., светът е шокиран от серия самоубийства на живо в социалната мрежа. А през юни 2016 г. гангстерът Антонио Пъркинс от Чикаго, без да иска, заснема собственото си убийство (Nickeas et al 2016) – курioз, който ще продължи да се повтаря системно в следващите три години. Кои са най-големите провали на „социалния редактор“ да цензурира, когато трябва?

Първи в серията е „кошмарът от Жабек“. Който, за жалост, се мултиплицира. На 13 февруари 2017 г. през нощта двама приятели в Словения – 20-годишният Алеш Оловец, който е тотално пристрастен към „Фейсбук“, и 29-годишният Мартин Ковач 23 минути излъчват на живо как пребиват до смърт и режат гърлото на 26-годишния си приятел Андрей Цекута (McLaughlin 2017). Виждайки бруталния побой, момиче сигнализира в полицията, която стига на местопрестъплението, минути след като нападателите са оставили момчето да агонизира в локва кръв и успява да ги залови. Видеоето обаче става абсолютен хит в мрежата, гледано е от 250 000 по цял свят и дори е харесено над 400 пъти. И, въпреки че два пъти словенската полиция моли „Фейсбук“ да го свали, то остава онлайн над 13 часа. „Духът излезе от бутилката – това е перфектното убийство в реално време“, коментира местният експерт по социални мрежи Вук Косич (Цветков, 2017) . „Защо от „Фейсбук“ да отрежат ръцете, които им дават златното яйце? Това е техният бизнесмодел – да злоупотребяват с недостатъците ни, за да печелят трафик. „Фейсбук“ е като извънземно, опряно е в лицето ти, което не ти дава да помръднеш. Ще остане, ще пораста и ще е щастливо, защото си там – а ти си горивото, което ще поддържа живота му“,

безкомпромисен е Косич (Пак там). И се оказва прав.

Само след ден двама радиоводещи от Доминиканската република са застреляни live (Lakhani, 2017). През април същата година пък светът е шокиран след като на 16-ти Стив Стивънс от Кливланд застрелва 74-годишния баща на 10 деца Робърт Гудуин и няколко часа убийството се върти в мрежата. Издирван от полицията, и килърът се самоубива – отново на живо във „Фейсбук“ (Yan et al, 2017). Само 10 дни по-късно пък тайландецът Вутисан обесва 11-месечната си дъщеричка Натали пред камерата на смартфона си и се самоубива, обезумял от ревност. Смъртта на бебето в розова рокличка остава в Мрежата почти 24 часа (Tanakasempipat et al, 2017).

Така на 3 май, Зукърбърг „развява бялото знаме“ пред кървавото онлайн риалити и в профила си в социалната мрежа признава, че компанията е притеснена от ширещото се насилие live и спешно ще наеме още 3 000 души, които наред с вече назначените 4 500, да се следят за кошмарни сцени. Само седмица по-рано, на 27 април, от „Фейсбук“ правят и друго признание – че от 2016 г. насам мрежата е станала гнездо на политическа пропаганда и фалшиви новини, и ще вземат „спешни мерки“. Част от тях са например изтриването на 30 000 акаунта на тролове, които бълват манипулации и инсинуации за френските избори (Weedon et al 2017:10).

„Спешните мерки“ обаче за пореден път се оказват ялови – както по отношение на кървавите сцени live, така и на троловете. Злокобното „Фейсбук“ риалити продължава да „трупа нови епизоди“. Например – на 26 февруари 2018 г. музикантът Прентис Робинсън заснема собственото си убийство в Северна Каролина, докато снима live филм със селфи стик, посветен на рождения му ден. Мъжът тъкмо споделя как смята да се премести в Атланта, когато непознат го застига и поваля с 4 куршума (MacCloskey, 2018). На 13 април пък 36-годишният Джонатан Робинсън екзекутира приятелката си и майка на 3 деца Ранита Уилямс на живо във „Фейсбук“. „Всеки иска да е известен, нека станем известни днес!“, заявява килърът на 27-годишната жена от Луизиана, преди да я застреля с 6 куршума (Loveridge-Green, 2018).

На мушката на „армията“ от тролове

Освен срещу истинските патрони, мрежата на Зукърбърг се оказва безпомощна и срещу виртуалните. „Армии“ от тролове от години „запушват устите“ на лидерите на мнение във „Фейсбук“ – най-често, опозиционно настроени, използвайки разтегливите понятия за „реч на омразата“, заложили в „Стандартите на общността“ на „Фейсбук“. През 2017 г. и в България редица авторитети в социалните мрежи редовно са блокирани, а някои от тях – и изличени. Сред наказаните за „реч

на омразата” са журналистите Атанас Чобанов, Самуил Петканов, Мартин Карбовски, Емил Кошлуков, Манол Глишев Иван Бакалов, Татяна Кристи, карикатуриста с остра гражданска позиция Христо Комарницки, адвокат Николай Хаджигенов, активисти като проф. Велислав Минеков, Асен Генов, Емил Джасим, анализатора Илиян Василев, музикантите и политици Светьо Витков и Венци Мицов и т.н. Много от тях са санкционирани заради постове, публикувани преди години – които изведнъж събират голям брой „докладвания”. Такъв е случаят с блогъра и журналист Татяна Кристи, която живее в САЩ и в последните години нашумява с критичните си видеа, посветени на властта. Нейният профил е изтрит, а „Фейсбук” се превръща в забранена територия за коментарите ѝ. Формалният повод е цитат на Магдалена Ташева от „Атака”, който Кристи публикува преди повече от година на стената си. В него е използвана забранената дума „гей”. Подозренията на журналистката обаче са, че се превръща в „персона нон грата”, защото твърде упорито започва да разследва кой и как блокира профили в социалните мрежи у нас – включително със запитвания до централата на „Фейсбук” в Калифорния, както до българските МВР и ДАНС. В отвореното си писмо от началото на януари 2018 г. – „Как „Фейсбук” стана адвокат на Дявола” (Кристи, 2018), Кристи излага подозрението, че причината за системното блокиране на изявените българи с мнение в социалната мрежа се дължи не просто на тролски атаки, а на договорки на компанията с правителството – каквито примери през годините е имало в Азия и Русия. Журналистката споделя още, че е във връзка с говорителката на „Фейсбук” Кристин Чен, според която постинги се трият, а профили „заклучват” или „свалят” не от алгоритмите, а след проверка от „живи хора”, които говорят български (макар да не са базирани у нас), защото понякога „стават грешки”. Факт е обаче, огромна част от най-изявените лидери на мнение в българското онлайн пространство се оказват със „запушени усти” заради „реч на омразата”, която много често е извадена от контекста. Ето например защо профилът на Христо Комарницки е блокиран за три дни през 2017 г:

„Драги фейсбук приятели, мисля си, че трябва да бъда откровен с вас. От известно време насам все по-често попадам на текстове, описващи ужасни апокалиптични картини как прогнилата коварна Европа иска да ни съсипе и унищожи, да превърне децата ни в роби, гейове и содомити посредством ГМО и облъчване с последните достижения на науката, изкуството и шоубизнеса си.

Няма да зачерквам хората, които публикуват и споделят тези откровени дивотии, защото ме забавляват и информират за състоянието на една голяма част от населението. Но държа да знаете, че за мен подобни текстове [са] своеобразен израз на агресивното

невежество, което ни залива." (Седларска, 2017)
Очевидно е, че тази публикация не насажда омраза по расов, етническа и полов признак – напротив. В същото време „докладването“ се превръща в ефективен инструмент в заглушаване на ярките гласове – при това, във всеки един удобен момент. Или, както коментира в статията си „Игра на тролове“ за американското сп. „The New American Magazine“ Татяна Кристи: „Това, което при създаването си беше оръдие на свободата, се превръща в оръжие за репресии... Правилата за поведение на компанията се превърнаха в мощен инструмент за цензура... Социалните мрежи безспорно помогнаха на активистките движения да привлекат вниманието към каузите си. Но режимите по света проумяха как да използват тези мрежи, за да заглушават несъгласните“ (Christy, 2018). В статията за US списанието журналистката цитира и друга „персона нон грата“ в социалната мрежа – главният редактор на сайта разследвания „Биволъ“ Атанас Чобанов. „Отказвам да се боря с „Фейсбук“. Методите на платформата са тоталитарни и вредят на демокрацията.... „Фейсбук“ се е превърнала в опасно чудовище“, коментира пред американската медия Чобанов (Пак там).

В същото време от социалната мрежа продължават да се провалят в опитите си да „върнат духа“ обратно в бутилката. В разгара на скандала с „Cambridge Analytica“ и откраднатите с цел пропаганда данни на над 80 млн. потребители, между изслушванията пред Сената и Европарламента, „Фейсбук“ за пореден път променя „Стандартите на общността“ в края на април 2018 г. А създателят му Марк Зукърбърг втиевато се оправдава: „Да балансираш между свободата на словото и безопасността е предизвикателство както във „Фейсбук“, така и извън него. Ние ще продължим да работим здраво, за да се справим с тази задача, в името на нашата общност. И в близките месеци ще ви споделя следващите ни стъпки в тази посока“. Дотогава „медийният Франкенщайн“ ще продължава да вилнее, хванат в собствения си капан на „главен редактор по неволя“. За нещастие обаче, освен виртуално, жертвите му кървят и реално.

БИБЛИОГРАФИЯ

Величкова, 2018: Величкова, В. Фейсбук цензурира гол бюст в известна картина, извини се – Dariknews.bg, достъпно на: <https://dariknews.bg/novini/liubopitno/fejsbuk-cenzurira-gol-biust-v-izvestna-kartina-izvini-se-2085610>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Кристи, 2018: Кристи, Т. Как „Фейсбук“ стана адвокат на Дявола? – OffNews.bg, достъпно на: https://m.offnews.bg/news/Razsledvane_68/Kak-Fejsbuk-stana-advokat-na-diavola-ili-zloveshtata-strana-na-sotcia_672361.html, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Седларска, 2017: Седларска, В. Кой блокира известни имена във „Фейсбук“? – Редута, достъпно на: <http://www.reduta.bg/%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B8%D1%80%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8->

%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D1%8A%D0%B2-%D1%84%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%B1/, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Цветков, 2017: Цветков, Р. Смърт на живо – bTV репортерите, достъпно на: <http://btvnovinite.bg/article/svetut/btv-reporterite-smart-na-zhivo.html>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Breitenbach, 2018: Breitenbach, D. Facebook apologizes for censoring prehistoric figurine “Venus of Willendorf” – DW, достъпно на: <http://www.dw.com/en/facebook-apologizes-for-censoring-prehistoric-figurine-venus-of-willendorf/a-42780200>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Christy, 2018: Christy, T. Game of Trolls: The Sinister Face of Facebook – The New American, достъпно на: <https://www.thenewamerican.com/print-magazine/item/28297-game-of-trolls-the-sinister-face-of-facebook>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Dewey, 2016: Dewey, C. Facebook is tracking “trends”, so we are tracking Facebook – The Washington Post, достъпно на: https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2016/08/31/facebook-is-tracking-trends-so-were-tracking-facebook/?tid=a_inl&utm_term=.c04d8d83eaa7, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Facebook News 2016: Search FYI: An update to Trending – Facebook News, достъпно на: <http://newsroom.fb.com/news/2016/08/search-fyi-an-update-to-trending>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Hansen, 2016: Hansen, E. Dear Mark, I am writing this to inform you that I shall not comply with your requirement to remove this picture – Afterposten, достъпно на: <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/Dear-Mark-I-am-writing-this-to-inform-you-that-I-shall-not-comply-with-your-requirement-to-remove-this-picture-604156b.html>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Helberger, 2016: Helberger, N. Facebook is a new breed of editor: a social editor – Media Policy Project Blog, достъпно на: <http://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2016/09/15/facebook-is-a-new-breed-of-editor-a-social-editor>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Hongo, 2016: Hongo, H. Former Trending News Writer slams Facebook: “They treated us like garbage” – Gizmodo, достъпно на: http://gizmodo.com/they-treated-us-like-garbage-former-trending-news-writ-1789248355?utm_campaign=socialflow_gizmodo_twitter&utm_source=gizmodo_twitter&utm_medium=social_flow, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Jarvis, 2016: Jarvis, J. Dear Mark Zuckerberg – Medium, достъпно на: <https://medium.com/@jeffjarvis/dear-mark-zuckerberg-d0b48675dfaf#.1rx35vrn1>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Ji et al 2013: Ji, M., V. Kacholia. News Feed FYI: Helping you find more news to talk about – Facebook Newsroom, достъпно на: <https://newsroom.fb.com/news/2013/12/news-feed-fyi-helping-you-find-more-news-to-talk-about>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Lakhani, 2017: Lakhani N. Journalists shot dead during Facebook Live video in Dominican Republic – The Guardian, достъпно на: <https://www.theguardian.com/world/2017/feb/14/journalists-killed-dominican-republic-facebook-live-broadcast>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Levin, 2016: Levin, S. “Facebook needs an editor”: media experts urge change after photo dispute – The Guardian, достъпно на: <https://www.theguardian.com/technology/2016/sep/10/facebook-news-media-editor-vietnam-photo-censorship>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Loveridge-Green, 2018: Loveridge-Green, O. Facebook live killer shoots his girlfriend dead on after telling her “I’m gonna make you famous” – The Sun, достъпно на: <https://www.thesun.co.uk/news/6048450/facebook-live-killer-shoots-girlfriend-dead-shreveport-louisiana/>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

MacCloskey, 2018: MacCloskey, J. Musician celebrating birthday films his own murder on Facebook Live – Metro.co.uk, достъпно на: <https://metro.co.uk/2018/02/26/musician-celebrating-birthday-films-murder-facebook-live-7344314/>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Mark Zuckerberg’s official profile on Facebook, достъпно на: https://www.facebook.com/zuck?hc_ref=ARSplHXPSmqCbrrex4TW1V_rjYdWst-BBeD2QBt5yqq4tsrhzcDIgn6u_1h5tZ8noYs&fref=nf, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

McLaughlin, 2017: McLaughlin, K. Two Slovenian men are arrested after victim dies following sickening 20-minute beating that was streamed on Facebook Live – Daily Mail, достъпно на: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4228048/Slovenian-men-arrested-Facebook-Live-beating.html#ixzz4ne3F97AZ>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Nickeas et al 2016: Nickeas, P., T. Davis. Police investigates Facebook video that appears to show fatal shooting on the West Side – Chicago Tribune, достъпно на: <http://www.chicagotribune.com/news/local/breaking/ct-man-s-shooting-death-posted-to-facebook-20160616-story.html>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Nunez, 2016: Nunez, M. Former Facebook workers: We routinely suppressed conservative news – Gizmodo, доступно на: <http://gizmodo.com/former-facebook-workers-we-routinely-suppressed-conser-1775461006>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Nunez, 2016: Nunez, M. Want to know what Facebook really thinks of journalists? Here's what happened when it hired some – Gizmodo, доступно на: <http://gizmodo.com/want-to-know-what-facebook-really-thinks-of-journalists-1773916117>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Osofsky, 2016: Osofsky, J. Information about Trending Topics – Facebook Newsroom, доступно на: <https://newsroom.fb.com/news/2016/05/information-about-trending-topics>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Read, 2016: Read, M. Do social media's titans use their own services? – New York Magazine, доступно на: <http://nymag.com/selectall/2016/11/does-jack-dorsey-use-twitter.html> [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Solon, 2016: Solon, O. Facebook's Failure: Did fake news and polarized politics get Trump elected? – The Guardian, доступно на: <https://www.theguardian.com/technology/2016/nov/10/facebook-fake-news-election-conspiracy-theories>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Solon, 2016: Solon, O. In firing human editors Facebook, has lost the fight against fake news – The Guardian, доступно на: <https://www.theguardian.com/technology/2016/aug/29/facebook-trending-news-editors-fake-news-stories>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Tanakasempipat et al 2017: Tanakasempipat, P., P. Thepumpant. Thai man broadcasts baby daughter's murder live on Facebook – Reuters, доступно на: <http://uk.reuters.com/article/uk-thailand-facebook-murder-idUKKBN17R1DE>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Weedon et al 2017: Weedon, J., W. Nuland, A. Stamos. Information Operations and Facebook, Facebook, Inc, стр. 88

Yan et al 2017: Yan, H., D. Simon, B. Gingras, Cleveland murder suspect Steve Stephens kills himself after pursuit – CNN, доступно на: <http://edition.cnn.com/2017/04/18/us/cleveland-facebook-killing-video/index.html>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Yuhas, 2016: Yuhas, A. Facebook fact-check: From Hillary's health to 9/11, the latest lies we read – The Guardian, доступно на: <https://www.theguardian.com/technology/2016/sep/09/facebook-trending-false-news-stories>, [Посетено на 3 юни 2018 г.]

Facebook in the Trap of Censorship

Lora Simeonova

PhD student, Sofia University "St. Kliment Ohridski"

email: lsimeonova@uni-sofia.bg

Abstract. Facebook is trapped by its own acceleration. The largest social network, despite of denying it, has transformed into media platform which has no editor-in-chief. Therefore Facebook is hesitating between absurd censorship, on one hand, and its complete weakness regarding propaganda, fake news and troll's campaigns, on the other. The social network gave birth to a new horror genre – "Live Death" – a reality show which the algorithms so far are incapable to control.

Keywords: censorship, social networks, propaganda, fake news, trolls

Сензационни истории в социалните мрежи и дневният ред на медиите (Типология на вирусното съдържание в платформите Ютуб, Фейсбук, Туитър и Инстаграм за 2017)

Грета Дерменджиева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
имейл: greta.dermendjieva@uni-sofia.bg

Росица Славова

Независим изследовател
имейл: rositsa_slavova@msn.com

Резюме. Вирусното съдържание, идващо от социалните мрежи, често се включва в оформянето на медийния дневен ред. Този тип съдържание е източник на информация, която може да бъде споделена, изследвана, анализирана, проследена с течение на времето и т.н. Историите стават вирусни само тогава, когато се видят, споделят, харесват или коментират многократно – от стотици до хиляди и милиони пъти. Целта на изследването е да се разграничат основните категории съдържание и господстваща емоция в подбора на примери от топ истории за 2017 г. Като начало използваме някои ключови определения за вирусно съдържание. Също така разглеждаме каква информация е търсел светът през 2017 г. и се опитваме да установим връзката между желаната информация и потенциалното вирусно съдържание в мрежата. Изследването на типа съдържание, което става вирусно в социалните мрежи, е важно, защото може да помогне да се разбере какво вълнува аудиторията най-много по отношение на този тип съдържание, по отношение на въпроса как то влиза най-често в медийния дневен ред и какви са неговите специфични характеристики.

Ключови думи: вирусно съдържание, категории на вирусното съдържание, онлайн споделени платформи, социални мрежи

1. Вайръл (вирусно) съдържание – дефиниции, фактори и основни принципи на вайръл маркетинг

Вайръл съдържанието, произлизащо от социалните мрежи, често се включва в дневния ред на медиите. Този вид съдържание е източник на информация, която може да бъде споделяна, разследвана, анализирана, проследявана във времето и т.н. Историите стават вайръл само тогава, когато са видяни, споделени, харесани или коментирани много пъти, което може да варира от стотици до хиляди и милиони пъти. При всички случаи главният герой става популярен или придобива още по-голяма популярност.

Размерът на популярността може да се разглежда в зависимост от региона, където се случва. За локална медия, която покрива малък регион, няколко стотин реакции могат да са достатъчни, за да идентифицират съдържание като вирусно, особено когато персонажът е станал известен на местно ниво. Но това може да не е достатъчно за международната сцена. В Интернет, където географските граници не съществуват, най-популярното съдържание е това, което достига до най-много хора от тоталната Интернет аудитория. Този тип съдържание може лесно да бъде публикувано или излъчвано във всички видове медии.

Изследването на какъв тип съдържание става вайръл в социалните мрежи е важно, защото помага да се разбере какво вълнува аудиторията най-много, защо този тип съдържание често достига до дневния ред на медиите и какви са специфичните му характеристики.

Целта на студията е да се разграничат основните категории вайръл съдържание и доминантната емоция в селекция от примери за 2017 г. Като отправна точка ние използваме някои ключови дефиниции и фактори за вайръл маркетинг (които са представени по-долу). Също така разглеждаме какъв вид информация търси светът през 2017 г. и се опитваме да установим връзката между желаната информация и потенциалното вайръл съдържание.

1.1 “Вирусен”, “вирусно съдържание”

Според онлайн речника на Оксфорд “вирусно съдържание” означава „изображение, видео, информация и т.н., което се разпространява бързо и широко от един Интернет потребител до друг“ (Viral. *Oxforddictionaries*). Друга дефиниция, предложена от dictionary.com, е: „отнасящо се до или включващо разпространение на информация и мнения за продукт или услуга от човек на човек, особено в Интернет или в имейли“. Dictionary.cambridge.org обяснява, че “вирусно” се използва, за да опише нещо, което става бързо много популярно или добре известно, като се публикува в Интернет или се изпраща от човек на човек по имейл, телефон и т.н.” (Viral. *Cambridge Dictionary*). За целта на тази студия можем да приемем, че вайръл съдържание може да бъде всеки тип съдържание (изображение, видео, туит, статия и пр.), което се разпространява от един Интернет потребител до друг и става популярно сред широка Интернет аудитория.

1.2. Какво прави едно онлайн съдържание вайръл – фактори

Джона Бергер и Катрин Милкман в статията „Какво прави онлайн съдържанието вайръл“ изследват как характеристиките на съдържанието влияят на вайръл ефекта. Те са анализирали 7000 статии от Ню Йорк Таймс, за да открият каква е ролята на емоциите в този процес. Резултатите им показват, че „положителното съдържание е по-вирусно от негативното“, но „връзката между емоцията и социалното съобщение е по-сложна“ (Berger & Milkman, 2011). Според тях, съдържание, което предизвиква силни положителни (благоевение) или отрицателни (гняв, тревожност) емоции, е по-вирусно. Съдържание, което предизвиква по-слаби или деактивиращи емоции (напр. тъга) е по-малко вайръл (Berger & Milkman, 2011).

Джона Бергер в „ДНК на вайръл съдържанието“, където изследва психологията на социалното съобщение, представя шест характеристики на вирусното съдържание. След анализ на хиляди онлайн статии, тя твърди, че съществуват „шест ключови стъпки за изработване на вайръл съдържание“ и те са: социална валута/обръщение, тригери, емоция, публичност, практическа стойност и истории (Бергер, 2014 г.).

Оказва се, че емоционалният фактор е ключов елемент за вирусното съдържание. Онлайн потребителите са склонни да споделят онова съдържание, което провокира силни емоции, независимо дали са положителни или отрицателни.

1.3 Каква информация търси светът?

В началото на всяка нова година Google традиционно представя кратък видеоклип с главните събития за изминалата година. Клипът за 2017 е седемнадесетият пореден „Една година търсене“ ([Google – Year In Search 2017](#)).

За 2017 най-търсените и обсъждани теми в световен мащаб са стихийните бедствия – разрушителните урагани Ирма, Хосе, Катя и Мария, сполетели Пуерто Рико, Флорида и Мексико, терористичните актове в различни краища на земното кълбо, хаштага #MeToo срещу сексуалното насилие, редица протестни акции („Маршът на жените“ срещу Тръмп), слънчевото затъмнение от 21 август, севернокорейските ракети, интервюто на професор Робърт Кели, в което двете му деца нахлуха в кадър и го превърнаха в знаменитост, криптовалутата Bitcoin и др. Тази година търсенето на информация за урагана Ирма дори превиши търсенето за iPhone 8 и iPhone X.

Вирусното съдържание често се заражда в най-интересните за обществото теми, подтикващи потребителите да го споделят.

Вероятно, ако видим в кои сайтове хората прекарват свободното си време и кои са ключовите думи, по които най-често се търси, това може да ни даде представа за темите, от които би могло да произлезе вирусно съобщение.

Част от вълните в Мрежата са естествени и спонтанни, но много от тях са и манипулирани. Трудно може да се предвиди как ще реагира аудиторията, която понякога не дава рамо на благородни и разумни каузи, а друг път се завихря около събития, определено нелепи и безсмислени, но с които аудиторията може да се подиграва и забавлява.

В The top 500 sites on the web (March 2018) за цял свят, на първите три места по употреба са Google, Youtube и Facebook, Twitter е на 12-то, Instagram – на 14-то, Vk (В контакте) на 18-то и LinkedIn на 29-то (<https://www.alexa.com/topsites>). Интересното тук е, че страните, които разглеждаме в нашето изследване – UK и България, до голяма степен повтарят световната тенденция, но със свои специфични особености по отношение на народопсихологията. За България на първите три места стоят същите сайтове, но Instagram е преди Twitter (13-то срещу 28-мо място), няколко сайта за безплатно теглене на филми са на предни позиции, а сайтове на жълти медии (Блиц и Брaдвa) предшестват сериозни национални медии (Дневник и Дарикнюз) (<https://www.alexa.com/topsites/countries/BG>). За UK нещата изглеждат аналогично – първите три места са същите, BBC е на пето място, Twitter – на 10-то, а Instagram и LinkedIn са съответно на 1-та и 15-та позиция.

Сайтът *Google Trends* групира важните за обществото теми в категории като Новини, Събития, Протести, Филми, Спорт, Миймове и пр., извлечени от ключовите думи в търсенето.

За България най-търсената информация е за тенисистът Григор Димитров, избори, мис България, VIP Brother и iPhone 8. За UK е Meghan Markle, iPhone 8, ураганът Ирма, fidget spinner, терористичния акт в концертната зала Манчестър Арена, Grenfell Tower, Северна Корея, Las Vegas shooting, Harvey Weinstein и Kevin Spacey. За сравнение, в САЩ тези теми също са приоритетни, като към тях се добавят слънчевото затъмнение и цената на биткойна. Това са и темите в глобален план (<https://trends.google.com/trends/yis/2017/GLOBAL/>).

2. Вирусно видео

Днес е широко известно, че вайръл видеоклиповете могат да бъдат добра стратегия за привличане вниманието на онлайн потребителите и затова много практики и учени се опитват да установят какво помага едно видео да стане вайръл сензация.

2.1 Вайръл видео – началото. Историята на едно от първите вайръл видеа „Ядосаният мъж с клавиатурата“

Едно от първите (възможно е да е и първото) вайръл видеа се появява през 1997 и започва да обикаля Интернет, предимно по имейл. Вече повече от 20 години миймът badday.mpg (лош ден) задържа интереса към себе си. Мъж стои гневно удря монитора с клавиатура в ръка в офис кабинката си. Мониторът пада на земята, а той отива да го рита на пода. В този един-единствен клип има събрани почти всички стандарти на жанра – изглед от охранителна камера, времетраене под 30 секунди, ядосването в спокойна среда и неконтролируемото унищожение на чужда собственост.

Видеото е направено от Вини Личарди, който работи в технологичната компания Logonix в щата Колорадо. Клипът е заснет там, а потрошеният компютър също е собственост на компанията. По това време компанията разработва технология за запис на картина от охранителни камери и е трябвало е да се направят демонстративни видеоклипове, с които да се показва на клиентите как работи системата. Вини Личарди и шефът му Питър Джанковски заснемат с видео камера как Вини използва банкомат, а също и как уж обира склада на фирмата. Следващият клип е за „недоволния служител“, в който той разбива вече неработещ монитор и празна кутия от компютър. Били са им нужни два опита, понеже по време на първия хората са се смеели толкова силно, че е трябвало да повторят.

Видеото е конвертирано в MPEG-1 с резолюция 352×240, за да работи възможно най-добре с Windows Media Player и така да достигне до най-много хора. „Промо“ видеото е качено на CD-та, които са били раздавани на потенциални клиенти по време на различни технологични панаири. По-късно клипът по някакъв начин стига до ефира на телевизия MSNBC, хиляди хора започват го споделят и така става първият прецедент за вирусно споделяне. Големият за това време файл обаче създава проблеми. Компанията Logonix получава обаждания, че заради прехвърлянето на клипа се стигало до сригове в сървъри за електронна поща.

Интересното е, че този клип е станал толкова популярен във време, когато не е имало социални мрежи и YouTube, електронната поща е

била с много лимитирано пространство и свалянето на файлове е отнемало време.

През 1998 Беноа Риго прави фен сайт на сървър на ЦЕРН, където е работил, посветен на видеото, за да може да го разпространява без да пълни пощите на хората. Самият той бил получил лошо копие на клипа в имейл от приятел. Риго имал съмнения относно истинността на видеото и за пръв път въвежда очертаването с червено кръгче на отделни места, които да привлекат вниманието на зрителите. По-късно обграждането с червени кръгчета в кадрите на видео клипове се превръща в обичаен метод, използван от привържениците на конспиративните теории. Днес Риго съжалява, че тогава не е видял бизнес възможностите, които се крият в клиповете.

С времето споделянето на видео става все по-лесно и други хора също започват да записват свои версии на badday.mpg. Клиповете с трошене на техника се превръщат в мини-жанр. В следващите 20 години унищожаването на предмети е един от най-често ползваните сюжети за създаване на популярно Интернет съдържание. А в самия поджанр се появяват и разновидности. GIF-чета с Вини Личарди продължават да обикалят мрежата и до днес. Това, че клипът все още резонира със зрителите показва отношението ни към технологията, особено тази на работното място. Видеото все още е популярно, защото всеки е бил в подобна ситуация, когато софтуерът им е създавал проблеми, и е искал да постъпи така в даден момент от живота си.

2.2 Как се прави вайръл видео

Създаването на вайръл видео за социални мрежи се е превърнало в цяла наука, съчетаваща знания за техническото производство, редактирането на видеоклиповете, функционирането на социалните мрежи, психологията на онлайн потребителите, същността на онлайн маркетинга и т.н. Осъзнавайки силата на този тип съдържание, много специалисти започнаха да анализират вайръл видеоклипове с цел да разкрият формулата на успеха за създаването им.

Според Нийл Пател в „Как да създадете супер споделящо видео съдържание“ „понякога късметът решава кои видеоклипове да станат вайръл, но вие можете да направите много неща, за да привлечете късмета на ваша страна“ (Patel, 2017). Той смята, че видеоклипът трябва да предлага съдържание, което да е насочено към „съвестта, интересите или чувствата“ на хората, за да искат да го споделят. Важно е те да могат да се идентифицират с това, което се предлага. Той също признава важната роля на емоцията и емоционалните

реакции като смях, радост, тъга, гняв и призив за действие. Според някои проучвания (The Role of Emotions in Viral Content, 2016), най-често срещаните емоционални отговори на вирусни изображения са щастие, изненада, възхищение, удовлетворение, надежда и любов. Друг важен аспект, който трябва да се вземе под внимание при създаването на вайръл видео, е времето. Първите десет секунди са много важни, защото тогава шансът да се достигне до възможно най-много хора, е най-голям. Противоположно на това, на петата минута почти 90% от зрителите могат да бъдат загубени. Пател също така посочва, че съдържанието има по-добри шансове, ако не изглежда като реклама, защото хората не харесват чувството за „промиване на мозъци“. Изборът на подходяща социална мрежа също е от значение, тъй като всяка е организирана по различен начин по отношение на оптимизация и взаимодействие с аудиторията. Използването на „призив за действие“ би помогнало за популяризирането на едно видео – аудиторията може да бъде насърчавана да споделя, да оставя мнение и пр. с фразите „Помогнете да разпространим“ или „Споделете, ако сте съгласни“. Според Пател промотирането на видеото, оптимизирането му за различни устройства и установяването на точния баланс между количество и качество при достигнатата аудитория, са други начини съдържанието да достигне до повече хора (Patel, 2017).

2.3 Примери за вайръл видео

Вайръл видеоклипът в Интернет е видео, което става популярно в процеса на споделяне в социалните мрежи или по електронна поща. В края на всяка година медиите включват в дневния си ред класации на социалните мрежи за най-популярното онлайн съдържание, а понякога публикуват собствени класации и търсят информация от статистически сайтове, за да направят сравнение между тях. Класирането на вайръл съдържанието е важно, защото показва какъв тип съдържание получава най-голямо внимание от активните онлайн потребители. Вайръл съдържанието е възможност за медиите да разкажат история, да я проследят, разширят, анализират и т.н.

Начините, по които медиите могат да реагират на вайръл съдържанието / Интернет сензациите, идващо от социалните мрежи, са различни: публикуване на новина; разширяване на новината с допълнителна информация; публикуване на репортажи и интервюта, за да се предложи на нова информация по темата; създаване на собствени класификации на вайръл съдържание от социалните мрежи; годишен преглед на най-популярното съдържание, поместване на вирусното съдържание на специална уебстраница или секция на медийния сайт.

2.3.1 Топ 10 вайръл видеа в YouTube за 2017

Традиционно за всяка година, YouTube представи своя списък с най-популярни видеа и за 2017. Класацията отразява както важните събития през годината, така и това, което по някакъв начин е било интересно за хората по света. С помощта на социалните мрежи и медиите в комбинация, те стигнат до огромно количество потребители, често наброяващо стотици милиони.

През 2017 г. списъкът от вайръл видеа е разноцветен, а броят гледанията на всяко видео, е мечта за всеки влогър. Класацията приютява както пародия на встъпването в длъжност на Доналд Тръмп, така и 12-годишна вентрилоквистка, трикове с пинг понг топчета, изпълнение на Лейди Гага и трогателна анимация за момче, което следва сърцето си.

Това разнородно видеосъдържание нагледно показва какво се търси в Интернет. Достигнали това сериозно ниво на популярност, следващите 10 видеа, са заслужили място сред най-успешните клипове в историята на YouTube (Вж. Таблица 1 – 1-10).

2.3.2 Медийна селекция на топ вайръл видеа – *Scottish Sun*

Публикуването на новини, репортажи или интервюта, базирани върху вайръл съдържание, е начин не само медиите да бъдат в крак с интересите на аудиторията, но и да задържат вниманието ѝ и да достигат до нови онлайн потребители. През декември 2017 г., *Scottish Sun* публикува статия със собствена класация на топ 12-те шотландски видеоклипа, станали вайръл през годината. Целта на статията е да забавлява читателите и представените видеоклипове не са в приоритетен ред (Murray, 2017) (Вж. Таблица 1 – 11-22).

2.3.3 Топ мемета и вайръл видеа на 2017 – ранкинг по месеци на BBC

Репортерът Дейвид Лий в статията „Топ мемета и вайръл видеоклипове от 2017 г.“ (публикувана на сайта bbc.co.uk), предлага списък по месеци с „най-активните участници в Интернет през 2017 г.“ (Lee, 2017). Това са „хората, които, умишлено или не (предимно не), са донесли смях, облекчение или вдъхновение – а понякога и трите“ (Вж. Таблица 1 – 23-32). На сайта на BBC могат да се намерят същите класации и за предишни години – до 2012 назад.

2.3.4 Media selection of top viral videos in Bulgaria – *vbox7.com* rating

Vbox7.com, българският сайт за видеосподеляне, публикува ежегодната си класация в края на 2017 г. Най-гледаното видеосъдържание този път е разделено на 5 главни категории – 1. Топ 100; 2. Уеб сериали и влогъри; 3. Новини и събития; 4. Българска поп и рап музика; 5. Поп фолк.

На първо място в класацията TOP 100 е уеб сериалът „Следвай ме“ с участието на младата певица Тита. „Следвай ме“ е абсолютен шампион по гледане във Vbox7.com. Това е най-успешният дебют в България, генерирал почти 15 милиона онлайн гледания за двата сезона. Основната героиня е тийнейджърът Тита, чийто първи видеоклип „Антилопа“ има над 17 милиона гледания в YouTube. Следва онлайн шоуто „Да се обзаложим“, в което репортерът Дани Петканов поставя различни предизвикателства на състезателите. Шоуто получава почти 5 милиона показвания във Vbox7.com. Най-гледани в секцията „Новини и събития“ са победата на европейския шампион по бокс Кубрат Пулев над Кевин Джонсън, успехът на Григор Димитров на финалите ATR в Лондон, Мис България 2017 и ураганът Ирма. Непосредствено след тях се появява и продукцията „Не така, брат!“, получила награда от Международния фестивал Mediamixx 2017 за уеб сериал на годината.

През 2017 г., освен уеб сериали, забавни предавания и спорт, потребителите на Vbox7.com са гледали и много музикални видеоклипове. Класацията на българската поп и рап музиката се води от Сузанита и Каската, следвана от Ева – Дали и Базука и Криско, съответно на второ и трето място (See Table 1 – Numbers 33-39).

Vbox7.com регистрира над 3,2 милиона уникални потребители на месец. Статистиката показва, че 250 000 от тях посещават уебсайта всеки ден и гледат повече от 63 000 часа видео, като жените са по-активни от мъжете. Почти 52% от потребителите на Vbox7.com са жени и 48% са мъже. Над 60% от всички потребители на Vbox7.com гледат видео на мобилните си устройства. Интересна е тенденцията, че докато жените предпочитат да гледат видеоклипове най-вече на смартфони и таблети, мъжете разчитат на традиционния метод – настолните компютри. Годишната употреба на мобилното приложение на Vbox7.com се е увеличила с 15,7%, което е силен индикатор, че използването на мобилни устройства бързо нараснало. Потребителите предпочитат да гледат видеоклипове на приложението, а през 2017 г. то получава признание за най-добро мобилно приложение на наградите Webit.

3. Вайръл Туитове

Туитър е една от най-популярните социални мрежи в света и един от най-големите източници на вайръл съдържание заедно с YouTube, Фейсбук и Инстаграм. В класацията на Гугъл за 500-те най-ползвани сайта, той е в първите 15.

3.1 Първият туит

При опита да открием информация за първия вайръл туит, често бяхме насочвани към първото публикувано съобщение в Туитър, с което се заражда концепцията за публикуване и споделяне в социалната мрежа. Съществуват различни класификации за най-популярни туитове през годините, като при всички ключова роля имат броят на ретуитванията и броят харесванията.

Джак Дорси, един от основателите на социалната мрежа Туитър, публикува първия туит на 21 март 2006 г. Съобщението гласи: „просто настройвам туитъра си“. Това е първият от милиарди последвали туитове, който е 105 833 пъти ретуитнат и 80 800 пъти харесан до днес. В сравнение с най-популярните постове на платформата в днешно време тази цифра не е толкова впечатляваща, но така започва феноменът Туитър.

3.2 Какво прави туитовите вайръл?

Според Дан Зарела, специалист по социални медии в HubSpot, ако искаме един туит да стане вирусен, трябва да се вземат предвид следните фактори (Zarella, 2009):

- **Призив за действие** – молба към онлайн потребителите да ретуитнат съобщение. Проучванията на Дан Зарела показват, че думата „моля“ се появява често при ретуитванията, а „Моля, ретуитнете“ е най-често срещаната покана за действие. Други популярни са: „Check out“, „Follow this person“, „Please vote“, „Help me“ и т.н.
- **Време** – времето е от решаващо значение за всички вайръл кампании. Тук Зарела заявява, че ретуитването е по-популярно от понеделник до сряда, отколкото в четвъртък, петък и през уикенда. Часовият диапазон, в който се публикува съобщението, също е важен – между 9:00 и 18:00 ч. хората ретуитват най-много.
- **Хиперлинкове** – 70% от всички ретуитвания, които са изследвани от Зарела, съдържат хиперлинк. Това показва колко е важно включването на хиперлинкове при създаване на вайръл съобщение.

- **Социално утвърждаване** – един социално утвърден туит е вероятно да бъде ретуитван, особено ако известна личност го е публикувала.
- **Стойност** – стойността на ретуитване на съдържанието може да има различни форми. Зарела дава следните примери: "News, especially breaking news", "Warnings (like the DM phishing scam)", "Freebies and Contests".

Гарин Килпатрик (Kilpatrick, 2017), специалист по социални медии и блогър, също споделя няколко тактики един туит да стане вайръл. Той вярва, че споделянето на туитове от влиятелни личности допринася за популярността им. А включването на хиперлинк, призив за действие и атрактивно заглавие са не само полезни, но и задължителни елементи. Килпатрик изтъква, че туитове с горещи новини получават много внимание и използването на Туитър приложения за споделяне също допринася за разпространението. Други тактики, които той предлага са: добре планиране на времето за публикуване; осигуряване на стойностно съдържание; използване на думи, които са лесни за ретуитване; награди, ако съдържанието бъде е споделено; оставяне на място за символите RT+@ YourUsername и достигане до социално утвърждаване. Както виждаме, всички фактори, анализирани от Дан Зарела и обсъдени по-горе, са включени и тук.

Максимилиан Джендърс, Герджи Каснеци и Феликс Науман в "Анализиране и предвиждане на вайръл туитове" (Jenders, Kasneci, & Naumann, 2013) се опитват да открият какво кара Туитър потребителите да ретуитват и каква е вероятността за предвиждане на вирусно съдържание. Учените изследват различни характеристики, които влияят върху честотата на ретуитване. Например, те разглеждат броя на последователите и установяват, че „средният брой ретуитвания (на туит) нараства пропорционално с броя на последователите“. Друг компонент, който анализират, е дължината на туита. По време на изследването им максималната дължина е 120 знака. Те откриват, че „очакваният брой ретуитвания нараства почти пропорционално с дължината на туита“. Но при туитове с повече от 120 символа – ефектът е противоположен. Други два ключови аспекта, които анализират са #хаштаговете (#hashtags) и споменаванията (mentions). Те заключават, че „туитове, които съдържат от 1 до 3 хаштага, е по-вероятно да бъдат ретуитнати в сравнение с тези без хаштагове“. Но ако броят на хаштаговете е повече, „очакваният брой ретуитвания намалява“. Същото важи и за споменаванията. Друг важен фактор е емоцията. Изследователите разглеждат туитове с положителен и отрицателен заряд. Резултатите показват, че броят на туитовете с положителна валентност е по-голям

от този с отрицателна. Но когато говорим за „ретуитване“, важи напълно обратното – при негативната емоционална валентност частта на ретуитите е по-голяма от тази на туитите, а при позитивната е обратно

3.3 Фалшиви туитове

Collinsdictionary.com обявява „фалшиви новини“ за дума на 2017 г. (The Collins Word of the Year 2017, 2018). Те споделят, че употребата на словосъчетанието се е увеличило с 365% от 2016 г. Онлайн речникът определя „фалшиви новини“ като „фалшива, често сензационна, информация“, която се разпространявана под формата на новини.

Сорош Восуши, Деб Рой и Синан Арал, учени от MIT, изследват повече от 126 000 новини (разпространени слухове), които са споделени 4,5 милиона пъти от 3 милиона души в Туитър в периода 2006 – 2017 г. Използвайки информация от шест независими организации за проверка на достоверността на фактите, те категоризират всяка новина като истинска или фалшива. Резултатите им показват, че „лъжата се разпространява значително по-далече, по-бързо, по-дълбоко и по-широко от истината във всички категории“, а „последниците са по-изразени за фалшивите политически новини, отколкото за фалшивите новини свързани с тероризъм, природни бедствия, или финансова информация“. (Vosoughi, Roy, & Arak, 2018). Учените от MIT твърдят също, че фалшивите истории предизвикват страх, отвращение и изненада, а истинските истории – очакване, тъга, радост и доверие. Според изследването, истинските истории рядко достигат до повече от 1000 души, докато фалшивите – между 1000-100 000 души.

3.4 Вайръл туитове – примери

3.4.1 Топ 9 най-споделяни туитове за 2017

Подобно на YouTube, Туитър всяка година също публикува информация за най- споделяните публикации. През декември 2017 г. Туитър обяви официално най-споделяните туитове за годината [Top 9 the most retweeted..., 2017]. (Вж. Таблица 1 – 40-48).

Всеки туит от класацията разказва уникална история, която е споделяна от много медии по цял свят. Три съобщения на Барак Обама достигат до официалното класиране за най-споделяни туитове през 2017 г., което бе включено от много медии в дневния им ред. Според Favstar, уебсайт за проследяване на Twitter, съобщението на Барак Обама, в което цитира Мандела, е най-харесваният туит в историята

на Twitter. Според същата компания най-ретуитваният туит е на Картър Уилкърсън във връзка с безплатните пилешки хапки (All times top tweets, <https://favstar.fm/all-time-most-favorited-tweets>). CNBC също прави преглед на предишни два най-харесвани туита в историята на Twitter (Bloom, 2017).

3.4.2 Най-популярни туитове във Великобритания за 2017 г.

Класацията на най-популярните туитове във Великобритания за 2017 г. (Whelan, 2017) е малко по-различна от световната. (Вж. „Топ 10“ в Таблица 1 – 49-55).

Всички съобщения в Туитър са придружени от снимки или видео. Някои от туитовете, които стават най-споделяни за 2017 г. във Великобритания са публикувани от известни личности (например Барак Обама, Ариана Гранде и др.), други са действия за повишаване осведомеността на обществото по даден проблем (например рак, самоубийство и т.н.), а трети съдържат просто забавен елемент (например съобщението за безплатните пилешки хапки).

От направения преглед до момента става ясно, че емоционалният фактор е много силно изразен във всички истории. Изучаването на поведението на онлайн аудиторията е от ключово значение не само за вайръл маркетинга, но и за медиите. Вайръл съдържанието бързо намира път към медийния дневен ред и често носи популярност и на медиите. Класирането на най-споделяните истории от социалните мрежи е отразявано веднага след официалното им годишно обявяване и това е още една възможност за медиите да разгледат и анализират този феномен.

3.4.3 Най-популярни туитове в България

Уебсайтът <https://twitter.com/twitganda> представя най-добрите туитове от България. Най-често те осмиват събития от българската действителност особено от сферата на обществено-политическия живот.

4. Вайръл Фейсбук съдържание

В края на юни 2017 г. Фейсбук има 2.01 милиарда потребители. Добавяйки средно 20 милиона нови потребители всеки месец, до декември 2017 г. активните потребители на мрежата стават 2.13 милиарда, което е с 14% повече от предходната година, а дневната активна аудитория по света достига 1,4 милиарда (по данни от Facebook MAU). Това е почти една трета от населението на света.

В Европа над 327 милиона души са регистрирани във Фейсбук. Най-голям дял от потребителите на социалната мрежа заемат тези на възраст между 25 и 34 години, което е 29,7%. Статистиката показва, че всяка секунда се създават средно по 5 нови профила. Българските потребители на социалната мрежа са 3 600 000. Като приблизително 1 800 000 от тях са мъже (1 200 000 потребители на ден) и същият брой са жени (1 300 000 ежедневни потребители). В социалната мрежа съществуват 83 милиона фалшиви профила.

В края на 2017 г. времето, което потребителите са прекарвали във Фейсбук възлиза на 50 милиона часа на ден. На всеки 60 секунди има публикувани 510 000 коментара, 293 000 актуализирани статуса и 136 000 качени снимки. Ежедневните публикации на снимки са над 300 милиона и с тази цифра Фейсбук се нарежда на второ място след Инстаграм.

Зад удобството на Фейсбук се крие колосално количество работа – алгоритмите за интелигентно управление на социалната мрежа. Тези алгоритми се подобряват и развиват всеки ден. Главният оперативен директор Шерил Сандберг обещава, че новите промени ще намалят дезинформираността във Фейсбук и може да доведе до повече възможности за печалба. Тя е оптимист за потенциалните приходи от реклами и функцията „Stories“ във Фейсбук и Инстаграм. Дейвид Венър, главен финансов директор, обяви, че средната цена на рекламите е нараснала с 43% през миналата година. Въпреки това, времето, прекарано на платформата, намалява поради промените. В резултат на това вайръл видеоклиповете намаляват също. Според Дейв Уенър разходите на компанията вероятно ще нараснат между 45 и 80% през 2018 г. Това включва разходите за наемане на служители, които да помагат при проверката на съдържание, публикувано от онлайн потребителите.

Проучване на „We Are Flint“ показва, че Фейсбук и YouTube са най-използваните социални мрежи във Великобритания в сравнение с други 17 социални мрежи, включително Фейсбук и Месинджър. И двете получават по равно 79% от изследваната аудитория. Във Великобритания Фейсбук заема второ място след YouTube по отношение на популярност сред аудиторията на възраст 18-64 години, но се изкачва на първо място сред потребителите на възраст 65-75 +. Фейсбук е използван от 73% от мъжката аудитория и 84% от женската. Когато We Are Flint разглеждат възрастовия фактор, откриват, че потребителите между 25-34 години най-много използват социалната мрежа (92%), следвани от възрастовата група 18-24 години (92%). По отношение на доходите – 82% от потребителите, които получават годишна заплата £ 14 000-21 000, използват

Фейсбук, следвани от групите с доходи £ 21 000-28 000, 34 000-48 000, 48 000 + с 81%. (Social 2018 Main Findings, 2018).

Според статистика на Socialbakers Фейсбук страниците с най-голяма аудитория са тези на Манчестър Юнайтед (73 715 014), Адел (64 953 629) и Джейсън Стейтъм (54 594 680). Същата изследователска група предоставя информация и за България – първите три места са заети от фитнес инструктора Лазар Ангелов (14 852 960), актрисата Нина Добрев (6 047 854) и страницата за булчинско облекло „Wedding Dresses“ (4 503 525). (United Kingdom Facebook Statistics, <https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/united-kingdom/>).

4.1 Създаване на вайръл съдържание във Facebook

Времето за публикуване на съобщенията е от изключително значение в социалните мрежи. Часът трябва да бъде избран внимателно, за да има достатъчно активни потребители, но в същото време нюзфийдът да не е наводнен от големия трафик. Най-голям трафик във Фейсбук има в средата на седмицата между 13:00 и 15:00 часа, когато активността на потребителите е с 18% по-голяма. Най-подходящите часове за публикуване са 7:30, 13:00 и 21:00, а също и през почивните дни, когато по-малко компании публикуват информация.

4.2 Фалшиви новини във Фейсбук

През последните години проблемът с фалшивите новини бе признат от всички социални мрежи. Фейсбук също обръща сериозно внимание на този нарастващ проблем и публикува съвети за какво онлайн потребителите да са нащрек докато преглеждат онлайн съдържание. Основна препоръка е скептичен подход към заглавията, защото фалшивите новини обикновено имат привлекателни заглавия, които често са написани с главни букви и включват възклицания. Много създатели на фалшиви новини се опитват да имитират реални източници на информация и да използват подобен URL адрес, който първоначално може да заблуди читателите. Тук Фейсбук предлага при най-малкото съмнение онлайн потребителите да сравняват URL адреса с този на реалния източник. В този контекст проверката и разследването на действителния източник са също важни и винаги добра идея. Необичайното форматиране и правописните грешки също могат да бъдат признаци, че съдържанието може да не е достоверно. Обръщане внимание на снимките е друг важен съвет – Фейсбук специалистите казват, че фалшивите новинарски материали съдържат често манипулирани изображения и видеоклипове, а понякога и

истински снимки, извадени от контекста им. Други съвети са внимателно проверяване на датите, източниците и дали историята е отразена другаде. Фейсбук признава факта, че понякога е трудно да се разграничат фалшивите новини от хумора и сатирата. Някои истории са написани просто за забавление и читателите трябва да се опитат да разберат дали това е случаят. Разбира се, има и друга категория фалшиво съдържание и това е, когато е целенасочено фалшива (Sulleyman, 2017).

Фейсбук предприема мерки за намаляване на разпространението на фалшиви новини. Публикуваните истории в социалната мрежа могат да бъдат преглеждани от трето лице, което има за задача да провери фактите и тяхната достоверност. Също така, след като една история е идентифицирана като фалшива, тя ще бъде публикувана по-надолу във фийда. Тази стратегия ще намали шансовете на фалшивото съдържанието да бъде видяно. Ако по-малко потребители са изложени на този тип съдържание, по-малка е и вероятността да го споделят, което ще наруши веригата за разпространение на фалшивото съдържание. Фейсбук предприема и действия срещу страниците, които многократно споделят фалшиви новини. Едно от големите постижения в тази посока е информирането на онлайн потребителите, когато са на път да споделят фалшива история. Фейсбук потребителите могат и да подават сигнал за фалшиво съдържание, ако попаднат на такова (How is Facebook addressing false news through third-party fact-checkers?, 2018).

През последните три години „BuzzFeed News“ поддържа списъци на сайтове, които публикуват фалшиви истории. За да идентифицират най-популярното Фейсбук съдържание на 167 уебсайта, които изцяло публикуват статии с фалшиво съдържание, те използват аналитичната услуга на „BuzzSumo“. Анализите им показват, че топ 50-те най-вайръл фалшиви новинарски статии във Фейсбук от 2017 г. са генерирани повече споделяния, реакции и коментари, отколкото тези от 2016 – общо 23.5 милиона срещу 21.5 милиона. При анализа на топ вайръл категориите на фалшиво съдържание (престъпност, политика, медицина, свят и бизнес) за 2016 г. установяват, че доминиращата категория е американската политика – 23 от топ 50-те истории. През 2017 г. само 11 от първите 50 са относно политика и вместо това категорията престъпност повежда с 20 истории (Silverman, Lytvynenko & Pham, 2017).

4.3 Най-споделяно съдържание и вайръл постове във Фейсбук за 2017 – Buzzsumo

Buzzsumo преглежда над два милиарда статии и постове във Фейсбук, като целта е да изследва топ вайръл постове и най-споделяното съдържание в социалната мрежа за 2017г. (Rayson, 2017). В най-споделяното съдържание се включват статии, видеоклипове и публикации в блогове. Това е „забавно, вдъхновяващо и стоплящо сърцето съдържание“. Топ 10 класацията на Buzzsumo разкрива, че музикалните видеоклипове заемат три от местата, а политически постове – две. (Вж. Таблица 1 – 56-64).

Buzzsumo публикува също класификация на топ 20-те най-вирусни постове във Фейсбук. 17 от тях са видеоклипове, а най-популярните теми са практически приложения, кулинарни рецепти, животни, музикални видеоклипове и вдъхновяващо съдържание (Rayson, 2017). (Вж. „Топ 10-те най-споделяни публикации“ в Таблица 1 – 65-74).

4.4 Топ вайръл теми за България през 2017

През изминалата година много теми вълнуваха българската общественост, но няколко от тях намериха широк отзвук в социалните мрежи (особено Фейсбук) и оттам в мейнстрийм медиите. See Table 1 – Numbers 75 to 80.

- **Facebook vs Мис България 2017.** Социалните мрежи „избухват“ в негативни коментари срещу избора на Мис България 2017 – Тамара Георгиева. В хиляди постове се коментира публикуването на една нейна снимка, като дискусията се върти около въпроса дали победителката в конкурса за красота не е фотогенична или просто е грозна. Снимката става вирусна, придружавана от разнообразни коментари – от подигравателни до саркастични, във фокуса на които е носът на красавицата и дали е бил подлаган на операция. Всички големи национални медии се включват в споделянето на новината с повече или по-малко провокативни заглавия като: „България 2017: „Крив“ фотограф или конкурс за вътрешна красота?“ (Bulgaria on air), „Тамара Георгиева била прецакана за „Мис Свят“ (24chasa.bg), „Новата „Мис България“: Не, аз не съм грозна в никакъв случай...“ (bg) и др.
- **Петър Волгин срещу Григор Димитров (1.4К реакции и 193 споделяния във Фейсбук).** Известният български журналист Петър Волгин, носител на награда за радиожурналистика и наказание за нарушение на Закона за радио и телевизия, заради липса на плурализъм и едностранчива пропаганда от обществена национална медия (БНР), поства във Фейсбук скандално мнение за третия в света тенисист – българица Григор Димитров. Постът

му става вирусен за кратко време. „Изключително досадно е постоянно да ни занимават с Григор Димитров. Няма абсолютно никакво значение дали въпросният Гришо е спечелил, загубил или завършил реми. Дали е увеличил банковата си сметка или не също би трябвало да вълнува единствено самия него. Да превръщаш някакъв спортист в идол, да се възторгваш от победите му или да ревеш при загубите му е признак на много, ама наистина много нисък интелект.“

- **На бензиностанция не се пуши (7.5K реакции във Фейсбук със 7957 споделяния; 1,414,409 views в Youtube).** Видео от охранителни камери, показващи кола с младежи, спряла на бензиностанция, става хит в Интернет. Шофьорът изправя на нокти бензиностанция, след като се приближава до колонка за бензин със запалена цигара. След направена забележка и отказ да загаси цигарата, служител на бензиностанцията залива колата и младежите в нея с противопожарна пена.
- **Може ли президентът да се снима бос?** Ожесточена дискусия се води на страницата на български ежедневник (24chasa.bg) във фейсбук под снимка с президента и жена му в присъствието на две деца от родопско село, които се грижат за болните си родители и са поканени от президентската двойка да им гостуват в резиденция Бояна. Снимката е направена там и е публикувана от едното дете в профила му, а на нея президентът е бос. За няколко часа над 200 хил. са я видели, 5.4K са реагирани, има 131 споделяния и стотици коментари.
- **Първата дама във „Фейсбук“: Мили прайдващи, не преигравайте! (1.4K реакции и 112 споделяния).** Статус на първата дама Десислава Радева във Фейсбук за прайда в София предизвиква множество коментари в социалните мрежи. Темата започва от посещение при ветеринар на 6-годишния ѝ котарак Чарли. Ветеринарят попитал дали иска да го изследва за котешки СПИН. „Някак асоциативно се присетих за Прайда и се помолих вътрешно дано участниците се сетят, ей така, между другото, да проведат една огромяваща, с елементи на превантивност кампания за ХИВ/СПИН/Серопозитивни, дори и само с листовки“, пише Радева. Дългият пост завършва с послепис „Всъщност, чудя се, дали Вие, апелиращите за толерантност и признание, осъзнахте поне за миг, че денят на Вашия прайд трябваше да е ден за траур, за смирение и покаяние. Защото военен загина в мирно време. И се сля с дъгата (Вашия обетован символ). Трагедия, която пълни сърцата ни със скръб и много, много гняв! Сега е време, мисля, да сме

повече българи, отколкото широко скроени космополити. Нищо лично!”.

- **Моля за помощ! Открадната количка на дете с детски церебрален паралич (4833 споделяния).** Снимка на майка с болно дете и зов за помощ да се намери откраднатата специална количка за деца с увреждания взриви Фейсбук. В коментари към поста стотици хоа предлагат да подарят количка на майката. За няколко часа се надига вълна на съпричастност на хора, които събират 13 800 лв. Междувременно полицията се самосезира и намира количката в пункт за скрап, предадена за 20-30 лева, крадецът е заловен и му е повдигнато обвинение. Случаят намира голям отзвук и в медиите. „Събраха 13 800 лева за открадната количка. Майката дарява парите за друго дете” (offnews.bg), „Майката на детето, на което откраднах количката, призова крадеца да се обърне към съвестта си” (novini.bg), „Съдът остави в ареста наглец, откраднал инвалидната количка на дете” (dariknews.bg).
- **Моделът и фитнес инструктор Лазар Ангелов** има над 1 млн. фена във Фейсбук и е на първо място сред българите в социалната мрежа.
- **Вайръл кампания за приятелството заля социалната мрежа.** В началото на 2018 г. най-голямата компания за бързи кредити в България EasyCredit инициира кампания за приятелството във Фейсбук. В социалния експеримент се включват и много български звезди с хиляди постове с мили послания и снимки, за да покажат, че приятелите са едно от най-важните неща и приятелството е сред значимите фактори, които карат човек да се чувства щастлив.

5. Вайръл съдържание от Инстаграм

В тази точка разглеждаме Инстаграм като платформа за генериране на съдържание, което е силно харесвано и много споделяно от онлайн потребителите. Фокусът е върху началото на социалната мрежа, настоящите тенденции и характеристики на Инстаграм потребителите във Великобритания и как съдържанието става вайръл. Също така представяме преглед на най-популярното съдържание от Инстаграм за 2017 г.

5.1 Началото – първата снимка

На 16 юли 2010 г. Кевин Систром, изпълнителен директор и един от основателите на Инстаграм, публикува в приложението Codename

снимка на голдън ретривър и крака с джапанки. Краката са на приятелката му, но собственикът на кучето е неизвестен. Инстаграм стартира три месеца по-късно, но това се смята за първата публикация в Инстаграм. Снимката е направена на щанд на Тако в Тодос Сантос, Мексико.

Инстаграм, стартирала през 2010, е една от най-бързо развиващите се социални мрежи и представлява голяма витрина от снимки – от селфита, през закуски и дрехи до уникални творби на изкуството, харесвани и споделяни от последователи на профилите. В началото можеше само да се постави филтър върху някоя снимка и след това да се сподели с приятели. Днес приложението (купено от Фейсбук за 1 млрд. долара) има над 800 млн. активни потребители и редица нови функции. С няколко клика може да се споделят снимки и видео, но за да има един профил успех и армия от последователи, се изисква много повече.

5.2 Потребителите на Инстаграм във Великобритания

Според проучване на „We Are Flint“ 43,1 милиона души използват социални мрежи във Великобритания, което е 89% от населението на острова. Според същото проучване, използването на социалната мрежа се е увеличило през последните три години – от 29% през 2016 г., на 35% през 2017 г., достигайки до 41% през 2018 г. Инстаграм е четвъртата най-използвана социална медия във Великобритания сред 18-24 годишните онлайн потребители, на пето място сред възрастовата група 25-34 години и шеста за потребителите между 35-44 години.

Проучването още показва, че интервюираните над 45 годишна възраст не класират Инстаграм на първите 6 места изобщо. Резултатите ясно показват, че Инстаграм се използва предимно от млади хора под 24 години, а доминиращият пол е този на жените – 48% срещу 35% мъже. Интересен е фактът, че потребителите, които използват най-много тази социална мрежа, са с най-високи доходи – £48 000 + годишен доход. Изводът е, че Инстаграм се използва предимно от млади хора, които имат относително високи доходи (Social 2018 Main Findings, 2018).

5.3 Как се става вайръл в Инстаграм

Има множество сайтове със съвети как да станем Инстаграм гуру. Постовите в тази нова мрежа достигат до няколко пъти повече хора, отколкото във Facebook. Могат да се намерят препоръки как хаштаговете утрояват лайковете, използването на професионална

камера и филтри, както и редактирането подобряват визията на снимките, прибягването до колажи и клипове, създаването на собствен стил на фотостената, стартирането на лайв видео, вмъкването на Инстаграм stories със стикери и локация и много други трикчета ще направят профилът запомнящ се и уникален. Инстаграм се очерава като мрежата на младото поколение, което все повече предпочита минимализирано общуване и визуалната пред вербалната комуникация.

Истината е, че Инстаграм бързо се превръща в бизнес предприятие. Големи брандове основават почти цялата си маркетинг стратегия на Instagram (българският фитнес инструктор и модел Лазар Ангелов с 1 млн. последователи във Фейсбук е рекламно лице на Shredz).

Доскоро 1 млн. последователи в Instagram беше нещо, постижимо само от известните личности. Сега предприемачи, музиканти и обикновени хора имат за цел да достигнат тази граница. Instagram, която е собственост на Facebook, не разкрива колко акаунта имат над милион последователи, но се смята, че това е границата, извън която кариерата тръгва да върви нагоре в света на партньорствата, модата и продуктовата реклама. Това е бройката, която активира рекламодателите да се свържат с популярни потребители на социалните мрежи. Рекламните партньорства с личности с няколко десетки хиляди последователи носи на последните привилегията да получават безплатни продукти, но увеличат ли феновете си над седемцифрено число, цената на публикациите им скачат на хиляди долари, а понякога получават и акции от компанията рекламодател.

Видеото на Джеф Хаутън, наречено „Instagram Husband“ („Инстаграм съпруг“), създадено за шоуто The Mystery Hour, става вайръл и за един ден достига 1 млн. гледания. Видеото е иронично и показва, че зад всяка красива жена, която слага снимки в Инстаграм, стои един мъж, който ходи след нея и я снима на всяка крачка в нейното ежедневие. Появяват се хиляди миймове „Behind every nice photo is an Instagram husband“. Скоро Хаутън започва да получава съвети да монетизира видеото си, да направи тениски, да сложи реклами в сайта си и пр., но се сблъсква с т. нар. freebooting (in Urban dictionary – Taking online media and re-hosting it on their website. Relating to plunder or piracy), когато някой сваля чуждо видео и го качи на своята Facebook страница, YouTube канал или друга платформа без информация за първоизточника или разрешение за ползване. За няколко месеца Хаутън открива 60 пиратски версии на видеото, качени във Facebook, събрали общо 20 милиона гледания. Той обикаля каналите за авторско право на Facebook, с искане да се спрат пиратските копия, блокиран е от админите на Facebook страница,

откраднала видеото му, но успял да спре профил в Instagram, който препубликувал всичко без разрешение. Днес видеото има над 6,5 млн. гледания.

Въпреки че е млада, мрежата вече е компрометирана от различните начини за набавяне на фалшиви последователи. В сайтовете за обяви могат да се видят ценоразписи за купуване на Инстаграм харесвания и последователи. В българското пространство сдобиването с 1000 последователя струва 6 лв, като времето за добавяне до 3000 последователи е 1 ден, а между 4000 и 10 000 последователи – 3 дни.

През април 2017 Instagram закрива услугата си Instagress, чрез която профилите на марки и компании можеха автоматично да получават голям брой последователи и да стават популярни срещу 10 долара на месец. В продължение поне на 3 години Instagress предлага на компании и личности да получават много лайкове и коментари под снимките им срещу заплащане. Приложението е базирано на робот, който е клонинг на профила и има същите интереси, и при активиране започва да работи за клиента си и да му набира последователи. Бот активността лесно може да се забележи в акаунти на лица, които не са популярни, но имат извънредно голям брой харесвания и коментари под техни снимки. Проучване през 2015 г. показва, че около 8% от всички Instagram профили най-вероятно са профили-роботи, и че масово се продават фалшиви последователи и фалшива активност в социалната мрежа [Instagram блокира услуга за набавяне на фалшиви последователи и харесвания, 2017].

5.4 Top 10 Celebrity Instagram Rich List 2017

Блогът Hopper HQ [Instagram Rich List 2017 – The Platform’s Highest-Earners Revealed! November 10, 2017 <https://www.hopperhq.com/blog/instagram-rich-list-2017-platforms-highest-earners-revealed/>] направи The top 10 in the 2017 Celebrity Instagram Rich List, в който световни звезди са намерили начин да монетизират популярността си чрез споделянето на снимки. На първите три места са: 1. [Selena Gomez](#) – 122 million followers – \$550,000 per post; 2. [Kim Kardashian](#) – 100 million followers – \$500,000 per post; 3. [Cristiano Ronaldo](#) – 104 million followers – \$400,000 per post

Спонсорираните публикации са доста рентабилни, споделянето на една снимка сред милионите последователи носи на известните личности по половин милион американски долара.

Снимка на Селена Гомез от фотосесията ѝ за Вог и бъбречната ѝ трансплантация, семейството на Кристиано Роналдо, бременната

Бионсе и новородените ѝ близнаци – всяка от тези снимки има между 7 и 12 млн. харесвания.

Най-известните български Инстаграм профили със стотици хиляди последователи са на млади певци, модели, тенесистът Григор Димитров, дизайнери, пътешественици и телевизионни водещи.

5.5 Вайръл съдържание от Инстаграм – примери за 2017 г.

Подобно на YouTube, Фейсбук и Туитър, Инстаграм също публикува информация за най-популярните публикации за 2017 г. ([Instagram's 2017 Year in Review](#), 2017). Изследването им помага да се види кои са най-популярните теми и какъв вид съдържание вълнува потребителите най-много.

5.5.1 Топ Инстаграм хаштагове – най-популярните хаштагове показват не само най-често използваните думи, но и теми също. Това е, на което хората обръщат най-много внимание и биха искали да споделят. Инстаграм установява, че най-използваните хаштагове за 2017 г. са следните: #love, #fashion, #photooftheday, #photography, #art, #beautiful, #travel, #happy, #nature, #picoftheday. Социалната мрежа споделя и хаштагове, които са станали по-популярни в сравнение с предишни години и това са: #photography, #travelphotography, #memes, #summer2017, #naturephotography, #meme, #travel, #fitnessmotivation, #bts and #photographer.

5.5.2 Най-харесвани постове в Инстаграм – (Вж. Таблица 1 – 81-90).

Топ 10-те най-харесвани публикации са разпределени между следните известни личности – певицата Бионсе, футболиста Кристиано Роналдо и певицата Селена Гомес. Онлайн потребителите активно се интересуват от техния звезден живот, включително от семейството и децата им, рожденият им дни и здравословните им проблеми. От изследваните примери можем да кажем, че за да стане популярна една публикация в Инстаграм през 2017 г. са необходими между 7 086 369 и 11 253 350 харесвания.

5.5.3 Най-харесвани видеоклипове публикувани от известни личности в Инстаграм – (Вж. Таблица 1 – 91-100).

Сред топ 10-те най-следвани личности през 2017 г. са Селена Гомес (@selenagomez) с над 122 млн. последователи, Кристиано Роналдо (@cristiano) – с над 116 и Ариана Гранде (@arianagrande) – с над 115 млн. последователи. Това са трите известни личности, които са събрали най-много нови последователи.

6. Категории вирусно съдържание и доминантна емоция в селекция от топ публикации в YouTube, Twitter, Facebook и Instagram за 2017 г.

В този параграф представяме резултатите от анализа на внимателно избраните 100 примера на вирусно съдържание за 2017 г. Примерите включват видеа, текстови постове, снимки, мемета, статии и куизи, които медиите, социалните мрежи и изследователските агенции разпознават като вайръл. Нашата цел е да разграничим основните категории вирусно съдържание и да дефинираме доминиращата емоция от потребителска перспектива.

Таблицата включва избраните примери с кратки описания, вида на съдържанието, източниците, от които са взети и дали присъстват в публикувана класация за вирусно съдържание. Добавили сме и към коя от дефинираните от нас категории се отнася всеки пример, както и емоцията, която с най-голяма вероятност предизвиква върху онлайн потребителите.

Дефинираните 9 категории, базирани на извадката от вирусно съдържание за 2017 г., са: Медии, Забавление, Кауза, Политика, ВИП, У дома, Емпатия, Хумор, Ежедневие.

Фигура 1. Категории вирусно съдържание

1. **Медии** – съдържание, генерирано от медиите, станало вирусно заради наличие на неочакван изненадващ елемент в него. Напр., телевизионно предаване на живо, прекъснато от

внезапната поява на деца в кадър. Съдържанието не е създавано с цел да стане вирусно.

2. **Забавление** – Тази категория заема голям дял от селекцията. В нея се включват истории, създадени за забавление от хора, които не са популярни, нито са ВИП, нито са политици. Това са анимирани филмчета, видеа за забавно представяне на научни факти, музикални изяви на таланти, фокуси, необичайно поведение на деца и възрастни в комични ситуации, кулинарни видеа, анимационни герои и др. В категоричта влизат също практически съвети, статии за пътешествия и куизи, предназначени да забавляват потребителите.
3. **ВИП** – Вирусното съдържание, идващо от популярни личности, е преобладаващо, особено в Инстаграм. Причината да го отделим в самостоятелна категория, е че известните хора имат голям брой фенове и последователи. Едно съдържание става вирусно, само ако е споделяно, харесвано, коментирано изключително много пъти. Тези, които имат повече последователи, са с по-голям шанс създаденото от тях съдържание да стане вирусно, просто защото незабавно се споделя от огромно количество хора. Можем да разграничим две подкатегории тук – съдържание, което идва от личния живот на известните (нова кола, рожден ден и пр.), както и от професионалния им живот (концерти, мачове, ТВ формати и др.). През 2017 г. най-голям дял от вирусното съдържание имат футболители, певци и актьори.
4. **У дома** – Тук ние включваме съдържание, създадено в домашни условия, което показва аспекти от личния и семейния живот на хора, които не са популярни личности. Целта просто е за забавление или да се заснеме интересна или необикновена случка. Това са смешни, шокиращи или тъжни ситуации, които често носят елемент на изненада. Промери са: неочаквано предложение за брак, залавяне на прилеп в кухнята, пакост на дете.
5. **Емпатия** – Емпатията е способност да се поставиш на мястото на другия и да разбираш неговите чувства. Съдържанието в тази категория се отличава с доминиращ емпатичен фактор и предизвиква силни емоции в потребителите. Те могат да са различни – удивление, яд, раздразнение, щастие, гордост, досада – списъкът може да бъде дълъг. Случки с животни са типичен пример в тази категория. Целта на такова съдържание обикновено е да се сподели някакъв момент, акцентирайки

върху емоцията, като често това се превръща във вирусно съдържание.

6. **Хумор** – Той заслужава собствена категория, поради специфичната цел на създаване на този тип съдържание, която е да се покаже реакцията на човека, с когото е направена шегата. Съдържанието може да стане вирусно, защото шегата е оригинална, интригуваща, шокираща или защото реакцията е неочаквана. Тук факторът „изненада“ е решаващ.
7. **Ежедневие** – В тази категория ние поставяме съдържание, което показва емоциите и реакциите на хора, заснети в ежедневието си извън дома. Примери са мемето на мигащ мъж, неочаквано парти в центра на Глазгоу, видео от Черния петък на Оксфорд стрийт в Лондон и др. Това обикновено е съдържание, в което фокусът е върху външния свят и е заснето случайно.
8. **Кауза** – Съдържанието, което попада в тази категория, включва протести, движения и благотворителни каузи. Целта му е да се алармира обществеността за съществуващ проблем, да се изрази лична позиция или да се активизират онлайн потребителите в подкрепа на дадена кауза. Примерите са за движения срещу насилието и сексуалните злоупотреби, борба с тероризма, с рака, събиране на средства за справяне с последствията от природни бедствия и др.
9. **Политика** – Подобно на ВИП категорията, съдържанието, свързано с политика и политици, трябва да се отдели от другите категории. Политиците идват с аудиторията си и имиджът и популярността им оказват влияние върху всичко, което публикуват в социалните мрежи. Не е изненада, че президенти също се появяват на сцената на вирусното съдържание. Тази категория може да се разглежда в две разновидности – съдържание, свързано с личния живот, както и с професионалния.

Едновременно с дефинираните по-горе категории за нас беше интересно да видим каква е доминантната емоция в потребителите, която вирусното съдържание предизвиква. За целта условно разграничихме три състояния, които нарекохме *позитивно*, *негативно* и *амбивалентно*. Често някоя сцена има позитивен характер, но предизвиква негативни емоции или обратно. Или една негативна ситуация може да провокира емпатия и да обедини хора за добра кауза. В такива случаи емоцията е смесена и е трудно да се определи само като позитивна или негативна. Ето защо ние добавихме

и трети вид емоция – амбивалентно отношение към вирусното съдържание.

Позитивна емоция – Тя включва вирусно съдържание, което провокира определено положителни емоции в онлайн потребителите. Напр., надежда, гордост, удивление, любов, щастие, признателност, приятна изненада и др. Талантливи певци (известни или не), деца, куизи, новини за успешни истории, личният и професионалният живот на известни хора, практически съвети – това са примери за съдържание, което с голяма вероятност предизвиква позитивни емоции. Понякога съдържанието може да има негативен елемент, но въпреки това да провокира положителна реакция. Тук можем да разграничим два вида съдържание, в зависимост от това дали емоцията е очаквана или не.

Негативна емоция – В избраната селекция от примери негативните емоции, които лесно могат да се идентифицират са тъга, страх, емпатия към нечия болка, разочарование, шок, несъгласие, реакция на агресия и пр. Някои от темите, свързани с тези емоции са пародийно съдържание, умиращо животно, болезнена маска за лице, терористична атака, природно бедствие, агресия, неподходящо поведение и др. Както и при позитивната емоция, и в тази има два вида съдържание – на очаквана и неочаквана емоция.

Амбивалентна емоция – Съществува вирусно съдържание, което оставя потребителите със смесени чувства. Напр., случаят с детето, което прави пълна бъркотия вкъщи, предизвиква симпатия, но и неприятно чувство от последствията от поведението му. Съдържание, свързано с лични или обществени каузи често провокира смесени чувства. Действията на някой, стоящ зад кауза, са положителни и се приемат със съгласие и адмирации. Понякога обаче каузата е вследствие от негативна случка или проблем, които предизвикват тъга, гняв, разочарование (превенция на самоубийства, събиране на средства за животоспасяващо лечение и пр.). Друг тип съдържание, което попада в тази категория, е когато някой се държи неподходящо и това поражда както възмущение, така и смях.

Таблица 1. Селекция на вирусно съдържание за 2017 г.

	Пример на вирусно съдържание	Форма / Класация / Източник	Категория	Емоция
1	Появата на децата на проф. Робърт Кели в ТВ ефир, докато дава	Видео; Номер 1 в световната класация на YouTube с топ	Медии	Позитивна

	интервю по Скайп за BBC News	вайръл видеа за 2017, time.com; и Победител за март в месечната класация на BBC за топ мемета и вайръл видеа за 2017		
2	Разтапяща сърцето анимация "In a Heartbeat" за любовта между две момчета	Видео; Номер 2 в световната класация на YouTube с топ вайръл видеа за 2017, time.com	Забавление	Позитивна
3	История на света в 19 мин.	Видео; Номер 3 в световната класация на YouTube с топ вайръл видеа за 2017, time.com	Забавление	Позитивна
4	Пародия на инаугурацията на Доналд Тръмп. Гласовете на президента, Мелания Тръмп, Барак и Мишел Обама, Хилари Клинтън и Джордж Буш са дублирани	Видео; Номер 4 в световната класация на YouTube с топ вайръл видеа за 2017, time.com	Политика Забавление	Негативна
5	Изпълнението на Лейди Гага в полувремето на Суперкупата	Видео; Номер 5 в световната класация на YouTube с топ вайръл видеа за 2017, time.com	Забавление ВИП	Позитивна
6	Carpool Karaoke на Джеймс Кордън с Ед Шийрън	Видео; Номер 6 в световната класация на YouTube с топ	Забавление ВИП	Позитивна

		вайръл видеа за 2017, time.com		
7	Музикалното изпълнение на Дарси Лин, 12-годишна вентрилогистка в „America’s got a talent“	Видео; Номер 7 в световната класация на YouTube с топ вайръл видеа за 2017, time.com	Забавление	Позитивна
8	Трикове с пинг понг топчета	Видео; Номер 8 в световната класация на YouTube с топ вайръл видеа за 2017, time.com	Забавление	Позитивна
9	„Shape of You“ на Ed Sheeran, изпълнено с хореографията на Кайл Ханагами	Видео; Номер 9 в световната класация на YouTube с топ вайръл видеа за 2017, time.com, и Вирусно Фейсбук съдържание – номер 2 в класацията на Buzzsumo (9.7 млн. гледания) Най-гледаната хореография в YouTube изобщо.	Забавление ВИП	Позитивна
10	Музикално изпълнение с маска в тайландския реалити формат „The mask singer“	Видео; Номер 10 в световната класация на YouTube с топ вайръл видеа за 2017, time.com (над 228 млн.гледания)	Забавление ВИП	Позитивна
11	6-годишният Дейвид Макклър имитира мистър Бийн	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Забавление	Позитивна

1 2	Жена оказва първа помощ на гълъб в Глазгоу	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Емпатия	Негативна
1 3	Болезнен пилинг с маска за лице	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Domes tic	Негативна
1 4	3-годишният Колби Стивън от Фрасербургх прави бъркотия вкъщи	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Domes tic	Амбивалентна
1 5	19-годишният Лайъм Хъбард осмива смъркането на пепелта от тленни останки	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Joke	Позитивна
1 6	Мъж язди кон и пада в калта	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Domes tic	Негативна
1 7	Джошуа Кийнан получава бордна карта с размер колкото него	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Joke	Позитивна
1 8	Robert Welsh shows Робърт Уелш прави пародия на фитнес гол	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Забавление Domes tic	Амбивалентна
1 9	Млад мъж се спуска по 10-метрова тръба за боклук	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за –	Забавление	Амбивалентна

		селекция на Scottish Sun		
20	Момиче влаче за крака малко момче на заден фон на репортера Джим Делахънт, докато той говори в ефир	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Медии	Амбивалентна
21	Музика, идваща от затворнически бус	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Everyday life	Позитивна
22	Неочаквано данс парти в центъра на Глазгоу	Видео; Най-вирусните видеа в Шотландия за – селекция на Scottish Sun	Забавление Everyday life	Позитивна
23	Готварско видео на турския шеф готвач Нусрет Гюкче в Инстаграм	Видео; Победител за януари в месечната класация на BBC за топ мемета и вайръл видеа за 2017	Забавление	Позитивна
24	Меме от видео с учудено мигащия Дрю Сканлон	Меме; Победител за февруари в месечната класация на BBC за топ мемета и вайръл видеа за 2017	Everyday life	Позитивна
25	<i>Момиче се изправя срещу протестиращ на демонстрация на Английската лига за защита (EDL) в Бирмингам</i>	Снимка; Топ мемета и вайръл видеа за 2017 – месечна класация на BBC	Кауза	Амбивалентна
26	Анимиран танцуващ хотдог е ударен от влак	Меме; Топ мемета и вайръл видеа за	Забавление	Негативна

		2017 – месечна класация на BBC C		
27	Мъж показва трик с хвърляне на гумени в басейн от висока сграда	Видео; Топ мемета и вайръл видеа за 2017 – месечна класация на BBC	Забавление	Позитивна
28	Мъж се заглежда по чужда жена, която е с приятелката си	Меме; Топ мемета и вайръл видеа за 2017 – месечна класация на BBC	Everyday life	Негативна
29	Дери се опитва да хване прилеп в кухнята си	Видео; ; Топ мемета и вайръл видеа за 2017 – месечна класация на BBC	Domestic	Позитивна
30	Движение срещу сексуалното насилие над жени	Туит текст; Топ мемета и вайръл видеа за 2017 – месечна класация на BBC	Кауза	Амбивалентна
31	Черен петък в магазините Curry's PC World на Oxford Street	Туит текст + видео; Топ мемета и вайръл видеа за 2017 – месечна класация на BBC	Everyday life	Амбивалентна
32	Джефри и Лори са женени от 25 г., но Джефри отново предлага брак	Туит текст + видео; Топ мемета и вайръл видеа за 2017 – месечна класация на BBC	Domestic	Позитивна
33	Уеб сериалът „Следвай ме“ с певицата Тита Първият видеоклип на тийн идола Тита е с над 17 млн. гледания в YouTube	Видео + уеб сериал; Класация за вирусно съдържание на vbox7.com за 2017 (с почти 15 млн. гледания на първите 2 сезона)	Забавление	Позитивна

3 4	Българското онлайн шоу „Да се обзаложим“, в което репортерът Дани Петканов поставя различни предизвикателства пред състезателите	Онлайн шоу; Класация за вирусно съдържание на vbox7.com за 2017 Шоуто има над 5 млн. гледания във Vbox7.com	Забавление	Позитивна
3 5	Победата на Кубрат Пулев над Кевин Джонсън	Новини; Класация за вирусно съдържание на vbox7.com за 2017	ВИП	Позитивна
3 6	Победата на Григор Димитров на финалите на АТП в Лондон	Новини; Класация за вирусно съдържание на vbox7.com за 2017	ВИП	Позитивна
3 7	Хитовата продукция уеб сериалът „Не така, брат“	Уеб сериал; Класация за вирусно съдържание на vbox7.com за 2017 Награден за уеб сериал на годината на Международния фестивал Медиамикс 2017	Забавление	Позитивна
3 8	Две музикални рап парчета на Сузанита и Каската	Музикални видеоклипове; Класация за вирусно съдържание на vbox7.com за 2017	Забавление	Позитивна
3 9	Ураганът Ирма	Новини; Класация за вирусно съдържание на vbox7.com за 2017	Everyday life	Негативна
4 0	Туйтът на футболиста Сам Мартин "Leo and I are donating 6 lbs of dog food to Houston for	Текст + снимка; Най-споделяните постове в Туйтър – номер 9 в	ВИП Кауза	Позитивна

	every retweet this gets!!!! RT RT RT RT!!".	световната класация на Twitter		
4 1	Туйтът на Барак Обама след края на 2-та мандата като президент на САЩ "It's been the honour of my life to serve you. You made me a better leader and a better man"	Текст; Най-споделяните постове в Туйтър – номер 8 в световната класация на Twitter	Политика	Позитивна
4 2	Туйтът на Леброн Деймс от NBA за поканата на Тръмп в Белия дом "U bum @StephenCurry30 already said he ain't going! So, therefore, ain't no invite. Going to White House was a great honour until you showed up!".	Текст; Най-споделяните постове в Туйтър – номер 7 в световната класация на Twitter	ВИП Политика	Амбивалентна
4 3	Снимка, публикувана на Туйтър акаунта на Linkin Park's след загубата на солиста им Честър Бенингтън	Снимка; Най-споделяните постове в Туйтър – номер 6 в световната класация на Twitter	ВИП	Негативна
4 4	Благодарственият туйт на Барак Обама: "Thank you for everything. My last ask is the same as my first. I'm asking you to believe – not in my ability to create change, but in yours"	Текст; Най-споделяните постове в Туйтър – номер 5 в световната класация на Twitter	Политика	Позитивна
4 5	Туйт на Ариана Гранде за терористичната атака в Манчестър: "broken. From the	Текст; Най-споделяните постове в Туйтър – номер 4 в световната класация	Кауза ВИП	Негативна

	bottom of my heart, I am so sorry. I don't have words"	на Twitter; Номер 2 в класацията на Twitter за UK		
4 6	Призив на Държавния университет в Пенсилвания за събиране на пари за Хюстън "With the current devastation in Houston, we are pledging \$0.15 for every RT this gets! Please forward this along to help out those in need!"	Текст + снимка; Най-споделяните постове в Туитър – номер 3 в световната класация на Twitter	Кауза	Негатив на
4 7	Туитът на Барак Обама за различните "No one is born hating another person because of the colour of his skin or his background or his religion...".	Текст + снимка; Най-споделяните постове в Туитър – номер 2 в световната класация на Twitter; Номер 4 в класацията на Twitter за UK Съобщението е ретуитвано над 1.7 млн. пъти	Политика	Амбивалентна
4 8	16-годиншният Картър Уилкерсън пита верига за бързо хранене колко ретуита ще му донесат безплатни пилешки нъгети	Текст + снимка; Най-споделяните постове в Туитър – номер 1 в световната класация на Twitter С над 3.6 млн. ретуита	Емпатия	Позитивна

49	Видео с разходката на Джереми Корбин "When you walk back into the sash after throwing up"	Текст + видео; Най-споделяните постове в Туитър за UK – номер 10 в UK класацията на Twitter, dailypost.co.uk	Политика	Амбивалентна
50	Туитът на @LucidWhim "Tweeting this because my young daughter is fighting breast cancer. If it gets 1 retweet it might save a life"	Текст + снимка; Най-споделяните постове в Туитър за UK – номер 9 в UK класацията на Twitter, dailypost.co.uk	Кауза	Амбивалентна
51	Туитът на футболиста Питър Крауч "Summer for me is about time with family"	Текст + снимка; Най-споделяните постове в Туитър за UK – номер 8 в UK класацията на Twitter, dailypost.co.uk	ВИП	Позитивна
52	Туитът на PC Dave Wise's за превенцията на самоубийствата "Uk's suicide prevention line – 116.123. Will you retweet and possibly save a life?"	Текст + диаграма; Най-споделяните постове в Туитър за UK – номер 7 в UK класацията на Twitter, dailypost.co.uk	Кауза	Амбивалентна
53	Английският телевизионен водещ Джеръми Кларксън танцува даб степ	Текст + снимка; Най-споделяните постове в Туитър за UK – номер 6 в UK класацията на Twitter, dailypost.co.uk	Политика	Позитивна

5 4	Твит на Анди Джонсън в подкрепа на Аарън Ленън (най-ниският футболист в Английската Висша Лига) "It's time to #EndTheStigma and talk about #MentalHealth . For every RT, I'll donate 10p to @MindCharity in @AaronLennon12 's name. #topman "	Текст + снимка; Най-споделяните постове в Твитър за UK – номер 5 в UK класацията на Twitter, dailypost.co.uk	Кауза	Амбивалентна
5 5	Твитът на футболиста Джърмейн Дефо „sleep tight little one“ – трибют за младия фен Брадли Лоуъри, загубил битката с невробластомата	Текст + снимка; Най-споделяните постове в Твитър за UK – номер 3 в UK класацията на Twitter, dailypost.co.uk	ВИП	Негативна
5 6	"Despacito", музикален клип в YouTube	Видео; Вирусно Фейсбук съдържание – номер 1 в класацията на Buzzsumo (22.2 млн. гледания)	ВИП Забавление	Позитивна
5 7	Новинарска статия за самоубиения се солист на Linkin Park	Новинарска статия; Вирусно Фейсбук съдържание – номер 3 в класацията на Buzzsumo (7.4 млн. гледания)	ВИП	Негативна
5 8	Куиз за граматически грешки "Only 1 in 50 people can identify these 16 grammar mistakes. Can you?"	Куиз; Вирусно Фейсбук съдържание – номер 4 в класацията на Buzzsumo (5.4 млн. гледания)	Забавление	Позитивна

59	"I've been crying" – музикален клип на Prue Nakarin	YouTube видео; Вирусно Фейсбук съдържание – номер 5 в класацията на Buzzsumo (4.5 млн. гледания)	Забавление	Амбивалентна
60	"\$213 Train Rides of America's most Beautiful Sites"	Статия за пътешествия; Вирусно Фейсбук съдържание – номер 6 в класацията на Buzzsumo	Забавление	Позитивна
61	Куизът "What state should you move to, based on your personality"	Куиз; Вирусно Фейсбук съдържание – номер 7 в класацията на Buzzsumo	Забавление	Позитивна
62	Статия за Тръмп requiring "welfare to work" – the free ride is ending	Новинарска статия;, Вирусно Фейсбук съдържание – номер 8 в класацията на Buzzsumo	Политика	Негативна
63	Новинарска статия "20 million Muslims march against ISIS and the mainstream media completely ignores it"	Новинарска статия; Вирусно Фейсбук съдържание – номер 9 в класацията на Buzzsumo	Кауза	Негативна
64	Видео "Garth Brooks gives a guitar to a fan with Cancer".	YouTube видео; Вирусно Фейсбук съдържание – номер 10 в класацията на Buzzsumo	ВИП Емпатия	Амбивалентна
65	"Get clever with your clatter... and these 7 organization hacks" – практически съвети за подреждане на дрехи	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 1 в класацията на Buzzsumo	Entertaining	Позитивна

6 6	"Best video you will see" – взаимодействие на хора и животни	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 2 в класацията на Buzzsumo	Емпатия Everyday life	Позитивна
6 7	"Best videos of the year so far" – публикувано на ФБ страницата "People are awesome" – описва удивителни умения и достижения на хора	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 3 в класацията на Buzzsumo	Забавление	Позитивна
6 8	Пост на Тара Банкс "Share this with your friends, because this guy just sang Whitney Houston like you've never heard before". Видеото е за Джони Мануел в „America's got a talent"	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 4 в класацията на Buzzsumo	Забавление	Позитивна
6 9	"Brighten up your day with these 5 surprising hacks" – практически съвети как да се залепи счупена чиния, да се изчисти ръждива кана, пръстен, душ...	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 5 в класацията на Buzzsumo	Забавление	Позитивна
7 0	"8 ways to transform and upgrade your wardrobe"	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 6 в класацията на Buzzsumo	Забавление	Позитивна
7 1	Практически съвети "Awesome ideas for a T-shirt that is toooooo old"	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 7 в класацията на Buzzsumo	Забавление	Позитивна

7 2	"These 8 wow-worthy pie hacks are as easy as..." – кулинарно видео с трикове с пай	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 8 в класацията на Buzzsumo	Забавление	Позитивна
7 3	"Nanny, play with me, no working!" – малка панда иска да играе със служител в зоологическата градина	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 9 в класацията на Buzzsumo	Емпатия	Позитивна
7 4	Кулинарно видео "4 surprising things you can make with only 2 ingredients"	Видео; Вирусен Фейсбук пост – номер 10 в класацията на Buzzsumo	Забавление	Позитивна
7 5	Снимка на Тамара Георгиева – мис България 2017	Снимка; Вирусно съдържание в българските медии, 24chasa.bg	ВИП	Негативна
7 6	Скандален ФБ пост на Петър Волгин за Григор Димитров	Текст; Вирусно съдържание в българските медии, Nova.bg	ВИП	Негативна
7 7	Служител на бензиностанция с пожарогасител срещу младеж с цигара на бензиностанция	Видео; Вирусно съдържание в българските медии, nova.bg, offnews.bg, dnes.bg, btvnovinite.bg, youtube.com	Everyday life	Негативна
7 8	Снимка на босия български президент Румен Радев	Снимка; Вирусно съдържание в ежедневника www.24chasa.bg	Политика	Амбивалентна
7 9	ФБ пост на първата дама Десислава Радева за София прайд	Текст; Вирусно съдържание в националната	Политика	Амбивалентна

		телевизия, btvnovinite.bg		
8 0	Призив на майка с болно дете за откраднатата му детска количка	Снимка; Вирусно съдържание в националния новинарски сайт offnews.bg	Everyday life	Амбивалентна
8 1	Пост на Бионсе, че е бременна с близнаци	Текст + снимка; Номер 1 в класацията за най-споделяни постове в Инстаграм (11,253,350 харесвания)	ВИП Everyday life	Позитивна
8 2	Пост на Кристиано Роналдо със снимка в семейна среда	Текст + снимка; Номер 2 в класацията за най-споделяни постове в Инстаграм (11,370,739 харесвания)	ВИП Everyday life	Позитивна
8 3	Пост на Селена Гомес за бъбречната ѝ трансплантация със снимка в болницата с донора – най-добрата ѝ приятелка	Текст + снимка; Номер 3 в класацията за най-споделяни постове в Инстаграм (10,562,286 харесвания)	ВИП Everyday life	Амбивалентна
8 4	Пост и снимка на Бионсе с новородените близнаци	Текст + снимка; Номер 1 в класацията за най-споделяни постове в Инстаграм (10,327,763 харесвания)	ВИП Everyday life	Позитивна
8 5	Кристиано Роналдо с новородените си близнаци	Текст + снимка; Номер 5 в класацията за най-	ВИП Everyday life	Позитивна

		споделяни постове в Инстаграм		
8 6	Селфи на Селена Гомес	Снимка; Номер 6 в класацията за най-споделяни постове в Инстаграм (8,154,974 харесвания)	ВИП Everyday life	Позитивна
8 7	Снимка на Селена Гомес с приятеля й Ейбъл Тесфайе	Снимка; Номер 7 в класацията за най-споделяни постове в Инстаграм (7,778,477 харесвания)	ВИП Everyday life	Позитивна
8 8	Семейна снимка на Кристиано Роналдо	Текст + снимка; Номер 8 в класацията за най-споделяни постове в Инстаграм (7,326,181 харесвания)	ВИП Everyday life	Позитивна
8 9	Селена Гомес позира на велосипед	Снимка; Номер 9 в класацията за най-споделяни постове в Инстаграм (7,184,365 харесвания)	ВИП	Позитивна
9 0	Снимка на рождения ден на Селена Гомес	Текст + снимка; Номер 10 в класацията за най-споделяни постове в Инстаграм (7,086,369 харесвания)	ВИП Everyday life	Позитивна
9 1	Кристиано Роналдо в новата си кола	Текст + видео; Номер 1 в класацията за най-	ВИП Everyday life	Позитивна

		харесвани ВИП видеа в Инстаграм		
9 2	Лео Меси заедно с Неймар	Текст + видео; Номер 2 в класацията за най- харесвани ВИП видеа в Инстаграм	ВИП	Позитив на
9 3	Селена Гомес прегръща дете	Текст + видео; Номер 3 в класацията за най- харесвани ВИП видеа в Инстаграм	ВИП	Позитив на
9 4	Кристиано Роналдо вкарва гол	Текст + видео; Номер 4 в класацията за най- харесвани ВИП видеа в Инстаграм	ВИП	Позитив на
9 5	Новата кола на Кристиано Роналдо	Текст + видео; Номер 5 в класацията за най- харесвани ВИП видеа в Инстаграм (21,131,984 гледания)	ВИП Everyd ay life	Позитив на
9 6	Синът на Кристиано Роналдо играе футбол	Текст + видео; Номер 6 в класацията за най- харесвани ВИП видеа в Инстаграм	ВИП Everyd ay Life	Позитив на
9 7	Лео Меси танцува на сватба	Текст + видео; Номер 7 в класацията за най- харесвани ВИП видеа в Инстаграм	ВИП Everyd ay life	Позитив на
9 8	Кратко представяне на новия сингъл Wolves на Селена Гомес	Текст + видео; Номер 8 в класацията за най-	ВИП	Позитив на

		харесвани ВИП видеа в Инстаграм		
9 9	Кристиано Роналдо тренира	Текст + видео; Номер 9 в класацията за най- харесвани ВИП видеа в Инстаграм	ВИП	Позитив на
1 0 0	Видео на Ема Кларк за героя на Кит Харингтън в „Игра на тронове“	Видео; Номер 10 в класацията за най- харесвани ВИП видеа в Инстаграм (18,492,167 гледания)	ВИП	Позитив на

Класификацията ни на вирусно съдържание, генерирано в най-използваните социални мрежи през 2017 г., показва, че в 2/3 от случаите емоцията е положителна (64%). Останалите 36% са отрицателна или амбивалентна емоция. Въпреки факта, че извадката на вайръл примерите, които сме предоставили в тази студия, не е представителна, тя дава реална картина на типа съдържание, което най-често става вирусно. Селекцията на вирусно съдържание е от различни класификации в световен мащаб, но са включени и случаи, станали популярни на национално ниво – във Великобритания и България, страните, където в момента живеят авторите на тази студия. Там където не бяха открити официални класификации, сме представили примери за вирусно съдържание, които са били много харесвани и споделяни през 2017 г. Събрали сме примери за вирусно съдържание от четирите най-популярни социални мрежи в света – YouTube, Твитър, Фейсбук и Инстаграм. Анализирайки ги, успяхме да разграничим девет основни категории вирусно съдържание – Медии, Забавление, ВИП, У дома, Емпатия, Хумор, Ежедневие, Кауза и Политика. Това ни даде възможност да обсъждаме какво привлича най-много вниманието на онлайн потребителите и да отворим дискусия дали вирусното съдържание може да бъде планирано предварително.

Както се очакваше, видеоклиповете, постове и снимките със забавно съдържание, както и всичко, свързано с известни личности (и от личния, и от професионалния им живот), са най-добре представени в нашата селекция. Това съответства на доминиращата положителна

емоция у онлайн потребителите, тъй като забавлението е най-честият източник на такива емоция.

С появата на социалните мрежи необходимостта от изучаване на вирусното съдържание придобива особено значение за медиите, които днес ежедневно включват вирусни истории в дневния си ред. Онлайн аудиторията е изложена на изключително емоционално и провокативно съдържание, което изисква не само внимание, но и действие – харесване, споделяне и/или коментиране. Подобно на Бергер и Милкман (Berger & Milkman, 2011), които установяват, че положителното съдържание е по-вирусно от негативното, ние също можем да споделим тези наблюдения, макар и в различен мащаб на изследване. Стигнахме до извода, че факторите за превръщане на едно съдържание във вирусно, изложени в началото на тази студия, присъстват в различна степен и в нашата селекция от 100 примера за вирусно съдържание. Но продължаваме да подлагаме под съмнение доколко добре емоциите и реакциите на онлайн потребителите могат да бъдат предсказани, тъй като, за разлика от съществуващите изследвания по темата, ние добавихме и трета категория емоции – амбивалентната. Всеки феномен в онлайн средата, включително и този, който изследваме, носи позитиви и негативи. Поради възможността за придобиване на популярност и влияние върху поведението на потребителите, на сцената на социалните мрежи се появява и фалшивото вирусно съдържание. Това е проблем, с който социалните платформи за споделяне на съдържание се сблъскват днес и се опитват да се справят с него като създават нови правила и приложения. Би било интересно да се наблюдава в бъдеще как това ще засегне истинското вирусно съдържание и дневния ред на медиите – дали медиите ще се фокусират върху фалшивото вирусно съдържание и последствията от него.

БИБЛИОГРАФИЯ

„168 часа“: Най-харесваните българи в мрежата. Вижте кой е абсолютен номер 1 с над 1 млн. почитатели! (2017, July 16). *24chasa*. Retrieved from <https://www.24chasa.bg/novini/article/6338747>

“Антилопа” на Тита със 7 млн. гледания в Ютюб (видео). (2017, December 26). *24chasa*. Retrieved from <https://www.24chasa.bg/ojivlenie/article/6631537>

8 „реални“ видеа доказват колко е лесно да излъжеш в интернет. (2016, July 30). *Webcafe*. Retrieved from www.webcafe.bg/mobilecafe/web/id_122366756_8_realni_videa_dokazvat_kolko_e_lesno_da_izlajesh_v_internet

Годината в Google Търсене (2017 г.). *Trends.google*. Retrieved from <https://trends.google.com/trends/yis/2017/GLOBAL/>

Да станеш вайръл, а после да ограбят труда ти. (2016, April 6). *Chronicle*. Retrieved from <https://www.chr.bg/zhivot/da-stanesh-vajral-a-posle-da-ograbyat-truda-ti/>

Кирилова, Елена. (2018, February 24). Какво става когато достигнете 1 млн. последователи в Instagram? *Investor*. Retrieved from <https://www.investor.bg/analizi/262/a/kakvo-stava-kogato-dostignete-1-mln-posledovateli-v-instagram-256431/>

Може ли президентът да се снима бос? Фейсбук кипи (2017, July 24). *24chasa*. Retrieved from <https://www.24chasa.bg/novini/article/6354241>

Петкова, Даяна. (2017). 8 топ съвета как да станем Инстаграм гурю. *Ladyzone*. Retrieved from <https://ladyzone.bg/article/laifstail/8-top-saveta-kak-da-stanem-instagram-guru.html>

Първата дама във „Фейсбук”: Мили прайдващи, не преигравайте! (2017, June 12). *Btvnovinite*. Retrieved from <http://btvnovinite.bg/article/bulgaria/parvata-dama-vav-fejsbuk.html>

Събраха 13 800 лева за открадната количка. Майката дарява парите за друго дете (2017, June 9). *Offnews*. Retrieved from <https://offnews.bg/obshtestvo/sabraha-13-800-leva-za-otkradnata-kolichka-majkata-dariava-parite-za-657768.html>

Тодорова, Ивелина. (2017, December 25). Топ 10 на популярните българи в Instagram за 2017 г. *News.bg*. Retrieved from <https://news.bg/stars/top-10-na-populyarnite-balgari-v-instagram-za-2017-g.html>

Топ 10 на най-известните Instagram снимки за 2017. *Cosmopolitan*. Retrieved from <http://www.cosmopolitan.bg/zvezden-bulevard/top-10-na-nai-izvestnite-instagram-snimki-za-2017-22651.html>

Ядосаният мъж с клавиатурата и историята на едно от първите вайръл видеа. (2018, January 25). *Webcafe*. Retrieved from https://www.webcafe.bg/mobilecafe/web/id_1576509612_Yadosaniyat+maj+s+klaviaturata+i+istoriyata+na+edno+ot+parvite+vayral+videa

All time top tweets. *Favstar*. Retrieved from <https://favstar.fm/all-time-most-favorited-tweets>

Anderson, Deborah. (2016, September 6). How to create a viral marketing campaign with twitter. *Dirjournal*. Retrieved from <https://www.dirjournal.com/articles/create-viral-marketing-campaign-twitter/>

Berger, J. & Milkman, K. (2011). What Makes Online Content Viral. In Journal of Marketing Research. *Jonahberger*. Retrieved from <http://www.jonahberger.com/wp-content/uploads/2013/02/ViralityB.pdf>

Berger, Jonah. (2014, September 15). The DNA of viral content. *Theguardian.com*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/media/2014/sep/15/the-dna-of-viral-content>

Bloom, Ester. (2017, August 16). Obama's response to Charlottesville is now the most 'liked' tweet of all time. *CNBC*. Retrieved from <https://www.cnn.com/2017/08/15/obamas-charlottesville-response-could-be-the-most-popular-tweet-ever.html>

Cineflair Productions. Instagram Husbands' Conference. (2017, December 20). *YouTube*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=CCuX6RUyYa0>

Eadicicco, Lisa. (2017, December 6). The Top Viral YouTube Videos of 2017. *Time*. Retrieved from <http://time.com/5049496/top-viral-youtube-videos-2017/>

Facebook publishes fake news ads in UK papers (2017, May 8), *BBC*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/news/technology-39840803>

Fenton, James. The 10 Most Shared Tweets Of 2017 Teach Us So Many Valuable Life. *Lovin*. Retrieved from <https://lovin.ie/entertainment/viral/the-10-most-shared-tweets-of-2017-teach-us-so-many-valuable-life-lessons>

Go Viral. *Collins Dictionary*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/go-viral>

How is Facebook addressing false news through third-party fact-checkers? (2018). *Facebook*. Retrieved from <https://www.facebook.com/help/1952307158131536?helpref=related&ref=related>

Instagram Rich List 2017 – The Platform's Highest-Earners Revealed! (2017, November 17). Retrieved from <https://www.hopperhq.com/blog/instagram-rich-list-2017-platforms-highest-earners-revealed/>

Instagram блокира услуга за набавяне на фалшиви последователи и харесвания, (2017, April 26). *Manager*. Retrieved from <https://www.manager.bg/marketing/instagram-blokira-usluga-za-nabavyane-na-falshivi-posledovateli-i-haresvaniya>

Instagram's 2017 Year in Review. (2017, November 29). *Instagram-press*. Retrieved from <https://instagram-press.com/blog/2017/11/29/instagrams-2017-year-in-review/>

Jenders, M., Kasneci, G. & Naumann, F. (2013, May 13-17) Analysing and predicting viral tweets. *WWW '13 Companion Proceedings of the 22nd International Conference on World Wide Web*. Retrieved from https://hpi.de/fileadmin/user_upload/fachgebiete/naumann/publications/2013/Analyzing_and_Predicting_Viral_Tweets.pdf

Kilpatrick, Garin. (2017, January 27). How to: go viral on Twitter. *Twittertoolsbook*. Retrieved from <http://twittertoolsbook.com/how-to-go-viral-on-twitter/>

Lee, Dave. (2017, December 29). The top memes and viral videos of 2017. *BBC*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/news/technology-42444484>

Murray, Laura. (2017, December 31). Break the Internet. Scottish Sun's top videos 2017: We look back at the top 12 Scottish clips this year which have went viral. *The Scottish Sun*. Retrieved from <https://www.thescottishsun.co.uk/fabulous/1948115/scottish-videos-viral-clip-facebook-twitter-youtube-2017/>

Patel, Neil. (2017, January 16). How to Create Super Shareable Video Content. *Contentmarketinginstitute*. Retrieved from <http://contentmarketinginstitute.com/2017/01/create-shareable-video-content/>

Rayson, Steve. (2017, December 17). The Most Shared Facebook Content 2017. The Top Viral Posts, Videos and Articles. *Buzzsumo*. Retrieved from <http://buzzsumo.com/blog/the-most-shared-facebook-content-posts-videos/>

Silverman, Lytvynenko, & Pham. (2017, December 28). These are 50 of the biggest fake news hits on Facebook in 2017. *Buzzfeed*. Retrieved from https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/these-are-50-of-the-biggest-fake-news-hits-on-facebook-in?utm_term=.agqDPaD9q#.gtqRgeRpQ

Social 2018 Main Findings. (2018). *Weareflint*. Retrieved from <https://weareflint.co.uk/main-findings-social-media-demographics-uk-usa-2018>

Sulleyman, Aatif. (2017, May 9). Here is the Facebook's guide to fake news. *Independent*. Retrieved from <https://www.independent.co.uk/news/facebook-fake-news-guide-articles-curate-stop-take-down-lies-russia-donald-trump-us-politics-a7726111.html>

The Collins word of the year 2017 is... (2018). *Collins Dictionary*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/woty>

The Role of Emotions in Viral Content, *FRAC TL*, JULY 6, 2016 <http://www.frac.tl/the-role-of-emotions-in-viral-content/>

The top 500 sites on the web. (2018). *Alexa*. Retrieved from <https://www.alexa.com/topsites>

Top 9 the most retweeted tweets of 2017. (2017, December 5). *Twitter*. Retrieved from <https://twitter.com/i/moments/937834305920700416>

Top sites in Bulgaria. (2018). *Alexa*. Retrieved from <https://www.alexa.com/topsites/countries/BG>

United Kingdom Facebook page statistics. Largest audience. *Socialbakers*. Retrieved from <https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/united-kingdom/>

Viral Videos. *Huffington Post*. Retrieved from <http://www.huffingtonpost.co.uk/news/viral-videos/>

Viral. *Cambridge Dictionary*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/viral>

Viral. *Dictionary.com*. Retrieved from <http://www.dictionary.com/browse/viral>

Virality. *Oxford Dictionary*. Retrieved from <https://en.oxforddictionaries.com/definition/virality>

Vosoughi, S., Roy, D., & Arak, S., (2018, March 9). The spread of true and false news online. *Sciencemag*. Retrieved from <http://science.sciencemag.org/content/359/6380/1146.full>

Waxman, Olivia. (2014, July 16). Here's the first Instagram Photo ever. *Time*. Retrieved from <http://time.com/2983030/heres-the-first-instagram-photo-ever/>

Whelan, Zara. (2017, December 5). These are officially the most shared posts on Twitter in 2017. *Dailypost*. Retrieved from <https://www.dailypost.co.uk/whats-on/most-retweeted-twitter-uk-2017-13998243>

Zarella, Dan. (2009, January 27) 5 steps to going viral on Twitter. *Copyblogger*. Retrieved from <https://www.copyblogger.com/go-viral-on-twitter/>

Sensational Stories in Social Networks and the Media Agenda (Typology of Viral Content in Youtube, Facebook, Twitter, and Instagram Platforms for 2017)

Greta Dermendjieva

Professor, PhD, Departement of Press Journalism and Book Publishing, Faculty of
Journalism and Mass Communication
email: greta.dermendjieva@uni-sofia.bg

Rositsa Slavova

Independent researcher, PhD
email: rositsa_slavova@msn.com

Abstract. Viral content coming from social networks is often included in the media agenda setting. This type of content is a source of information that can be shared, investigated, analyzed, tracked over time, and so on. Stories only become viral when they are seen, shared, liked or commented many times, which can range from hundreds to thousands and millions of times. The aim of the study is to distinguish the main categories of content and dominant emotion in a selection of examples in top stories for 2017. As a starting point, we use some key definitions for viral content. We also look at what kind of information the world was searching for in 2017, and we try to establish the link between the desired information and the potential viral content of the web. Exploring what type of content becomes viral on social networks is important because it might help understand what the audience excites most about why this type of content often reaches the media agenda and what its specific features are.

Keywords: Viral content, Viral content categories, Online sharing platforms, Social Networks

ОТЗИВИ

Двойствената природа на речта в медиите

Тотка Монова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
имейл: tinamonova@mail.bg

Ефтимова, Андреана. Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата. София: Просвета, 2016 – 335 с. ISBN 978-954-01-3271-6

На вниманието ни е представен мащабен, сериозен изследователски труд на доц. Андреана Ефтимова, озаглавен „Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата“ и отпечатан в изд. „Просвета“ с подкрепата на Министерството на културата.

Предложеният на вниманието ни текст е **изключително актуален**. Той е иновативен, **синтезира репрезентативен** и като количество, и като качество **емпиричен материал** и представя на вниманието ни значими тези, които тепърва ще ни дават повод за осмисляне, дискусии и обсъждания. По същество монографията „Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата“ представлява **интердисциплинарно изследване**, което в по-голямата си част се основава върху ключови положения в **аксиологичната лингвистика** и журналистика. Още тук бих искала да отбележа един от безспорните приноси на изследването – в чисто методологичен план авторката е напипала безпогрешно обяснителния ключ към стилистичните явления, които изследва. Проявите на ценностна ориентация и изразяването на оценка в медийния текст са начин да се фиксират протичащите социални, икономически, политически, културни процеси. Както пише Андреана Ефтимова, „проблемът за ценностите винаги придобива особено социално и нравствено значение в преломни моменти от общественото развитие, когато предишните традиции и ценности губят своята значимост и актуалност. Българското общество е в преходен социално-исторически период, в който силно се откроява ценностната криза – доминиране на технокрацията и на прагматично-

потребителското светоусещане, отчуждение, загуба на културната памет, криза на националното самосъзнание и др. Тази картина създава усещането за отстъпване на традиционните ценности пред нови ценности, антиценности, псевдоценности, имитация и инфлация на ценностите. Всичко това се отразява в езика на медийния дискурс, чрез който се обективират обществено значими ценностни смисли“ (част 1).

Съсредоточаването на изследователския интерес върху аксиосферата на толерантността е обяснимо с избора на **обект на изследването** (езикът на политическата коректност и на омразата, осъществени чрез евфемизацията и дисфемизацията на медийната реч) и с актуалните обществени сътресения, които поставят в центъра на обществено-политическия дискурс опозицията *свои-чужди*. Този фокус актуализира номинации, изразяващи оценки и ценности по скалата толерантност-нетолерантност.

Доц. Ефтимова изследва „стилистичните и прагматичните характеристики на евфемизмите и дисфемизмите в медийната реч като част от процесите (1) на евфемизация и табуизация и (2) на дисфемизация и детабуизация, които се превръщат в основен езиков механизъм за реализирането на езика на политическата коректност и речта на омразата“ (с. 9-10). Това е едно от малкото изследвания, **според мен първото до момента**, които така задълбочено се занимават с един сложен прагматичен и стилистичен феномен, какъвто са евфемизмите и дисфемизмите. В опита си да осмисли този феномен изследователката достига до изненадващи изводи за един тип езикови употреби, които са резултат от вторична номинация, приплъзват се по стилистичната скала и ту се определят като евфемизми, ту като дисфемизми в зависимост от контекста. **Категорично** според мен **е доказано** твърдението, че евфемизмите/дисфемизмите **са надредно понятие** по отношение на стилистичните фигури, доколкото често самите те се реализират чрез стилистични фигури – метафора, метонимия, сравнение, литота и др. Затова тяхната природа и етикетирането им са още по-зависими от речевия и екстралингвистичния контекст. Само при отчитането на всички фактори, влияещи върху общуването, могат да се направят изводи за конотативния статус на езиковите употреби. **Значим приносен момент** в книгата е и изследването на езика на политическата коректност и езика на омразата от лингвистична и социолингвистична гледна точка. Повечето изследвания до момента разглеждат тези проблеми на медийната реч от философска, съдържателна, идеологическа гледна точка. Социолингвистичният поглед към речевите реализации на тези феномени обаче води до няколко съществени според мен извода: (1) че са част от процесите

на евфемизация и дисфемизация на медийната реч; (2) че „са контролирани и идеологически мотивирани речеви практики с рецидивиращ характер“ (с. 122), изведени дори до езикова политика; (3) че се проявяват само в речта, а не в езика; (4) че се реализират само в публичната сфера и само по отношение на социални групи или колективната принадлежност на личността. Разбира се, това са само част от изключително важните обобщения, до които достига доц. Ефимова вследствие на подробния и критичен преглед на писаното по тези въпроси. Любопитна е и съпоставката на терминологичните и терминологизираните значения на термините „език на политическата коректност“ и „език на омразата“ в медиите. Анализът им доказва интуитивно поддържаното обществено подозрение за неприложимостта и непреводимостта на тези понятия в анализа на речевото поведение в българската културна среда.

Частта за **езиковото табу** предоставя разсъждения за видовете табу. Към разколебаните нагласи на българската аудитория към табуирани номинации в медиите насочва **пилотен експеримент**, адаптиран вариант на метода на семантичния диференциал на Ч. Осгуд. Изключително провокативен е резултатът за разколебани обществени оценки и употреби на номинации в медиите като *негър*, *стар*, *циганин*, *инвалид* и др.

Анализът на евфемизмите и дисфемизмите в текстове от печатни медии е съществена част от изследването. В семантичната група „професии и институции“ е разгледано противоречието между евфемистичния характер на маскулинните форми за обозначаване на лица по професия, занятие, статус и обявяването им за политически некоректни и обратното – дисфемистичния характер на феминативите, обявени за политически коректни в редица славянски култури и медиите. В българските медии изискванията на политическата коректност при имената на лица по професия не се спазват заради силната стилистична маркираност на феминативите. Лексикалната субституция на наименованията на професии по различни причини се редува с по-непрестижни номинации с цел изразяване на иронични, омаловажаващи оценки. В семантичните групи за болести и физически нарушения, както и за смъртта се обсъжда същественият за медиите и техните етични кодекси проблем за публичното оповестяване на болестта и дискриминацията на социални групи чрез този акт. Примерите от медиите показват неспазването на етичните правила и изискванията на политическата коректност като част от една трайно прокарана речева стратегия на таблоидните формати. Семантичната група от номинации за полова принадлежност и семейни и сексуални отношения поставя въпросите за необходимостта от разграничение на понятията „андроцентризъм в/на езика“ и

„сексизъм“. А. Ефимова успешно е разяснила, че за прояви на сексизъм може да се говори единствено на равнището на речта, а не на езика. **Езикът сам по себе си не може да е дискриминативен. Дискриминативни прояви може да се открият само в употребата на езиковите единици в речта.** В семантичните групи за „криминално поведение“ и „етнически групи“ се обсъждат проблемите за етнизацията на престъпността в медиите и за липсата на промислени редакционни политики по отношение на наименованията на етническите групи. Хиперрепрезентираните теми за възраст и външен вид се обсъждат в контекста на удължаването на младежката възраст в съвременните европейски общества и номинациите за възраст, които променят значението и конотативния си статус. **Общо заключение в анализа** на богатия емпиричен материал от медиите е за внимателно поддържан баланс между употребата на евфемизми и дисфемизми, за да се задържи аудиторията, като се удовлетворят възможно най-голям брой предразсъдъци, стереотипи, културни нива. Така се оспорва твърдението на Ю. Баскова, че „за осъществяването на ефективно манипулативно въздействие евфемизмът не трябва да се употребява в текста едновременно с нежелателната пряка номинация (б.а.), в противен случай, той губи способността си да манипулира общественото мнение“ (Баскова 2006) (с. 143). Напротив, изследването твърди, че едновременното използване на евфемизми и дисфемизми в медийния текст по отношение на едни и същи референти разколебава интерпретацията и постига своята манипулативна цел – разчитането на различни оценки по отношение на коментираните обекти.

Бих искала да обърна специално внимание на раздела за **политическите евфемизми**, който дава и термина в сполучливото заглавие на книгата „двойствен език“. **Двойствената природа на политическия дискурс**, отразена в медиите, е успешно доказана чрез прецизен анализ на публикации във в. „Капитал“ в рамките на няколко месеца от 2014 г., отразяващи украинската криза. Допълнителна стойност на анализа придават използваните процедури, изследващи преходите между паралелните семантични скали на Р. Стернбърг, Р. Туранго и Дж. Нигро (1993), организирани според метода на семантичния диференциал на Ч. Осгуд (1972), както и припокриването на фреймовете/сценариите (предварителните очаквания за най-честото повторение на обекти и събития) на хората (П. Чилтън 1987). Затова според мен **един от най-съществените приноси** на изследването е **предложеният подобрен модел, отразяващ участието на медиите в отразяването на политически конфликти**. Благодарение на него се осъзнава, че „понякога медиите ретранслират номинации, които изглеждат

неутрални, но отразяват оценка или тълкуване на конфликтната ситуация" (с.240). Анализът на проявленията на политическия език в медиите (професионален, бюрократичния и високопарния език) показва нуждата от редакционни политики по отношението на отразяването на политическото говорене в медиите. Бих искала да подчертая и специално въведения от А. Ефимова термин „брюкселски новогovor" (оповестен в нейна статия в сп. „Литернет" още през август 2014 г. и дори по-рано в нейно интервю в сп. „Любословие" от февруари същата година), който стана популярен и се възприе от редица изследователи на политическата реч.

Специално отбелязвам и **трите експертни интервюта** с водещи специалисти от Полша и Чехия, дискутиращи въпросите на езика на политическата коректност и на езика на омразата в **славянски и балкански контекст**, които не са приложение, а част от книгата заради непрекъснатия диалог на идеите на авторката с тези на експертите.

В заключението на книгата са резюмирани основните изводи. Бих акцентирала, че за първи път се лансира тезата, че евфемизмите и дисфемизмите са **едно и също езиково явление**, основано върху вторичната номинация, а политическата коректност и езикът на омразата са част от процесите на евфемизация и дисфемизация в речевата практика и в частност в медиите. За пръв път езикът на политическата коректност и езикът на омразата се разглеждат от **специфично лингвистична** гледна точка като речеви категории, като част от езиковата политика и планиране.

Особено бих искала да открия един съществен извод, който за първи път се прави в настоящата монография – за едновременното присъствие на евфемизми и дисфемизми в медийните текстове, благодарение на които се постига двуплановостта в отношението към коментирания обект и разколебаната интерпретация на реципиента, въз основа на която „избухват" негативните и иронични оценки. В чисто прагматичен план за всеки бъдещ изследовател на медиите и в частност на техните текстове, съществен приносен момент е предложения прецизен модел, отразяващ участието на медиите в отразяването на политически конфликти. Лично за мен като изследовател предимно на съдържателния и социалноантропологичен пласт в медиатекста, изграденият от доц. Ефимова модел придобива изключителна актуалност в контекста на глобалните тетористични заплахи и специфичните хибридни войни, чиито свидетели сме в момента.

БЕЛЕЖКИ

Рецензията на Тотка Монова „Двойствената природа на речта в медиите“ е публикувана и в Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, Факултет по журналистика и масова комуникация, София: УИ „Св. Климент Охридски“, бр. 1, 2017, с. 403-407. Available from: <https://www.cceeol.com/search/article-detail?id=585289>

РЕДАКЦИОННИ ПОЛИТИКИ

„Медии и език“ е електронно научно списание за изследване на медийния език. То е регистрирано като електронно научно издание с ISSN 2535-0587 към Университетското издателство „Св. Климент Охридски“. Интердисциплинарният характер на списанието го позиционира в полето на хуманитарните и социалните науки.

Обхватът на изданието са две бързо развиващи се научни направления – *медиалингвистиката* и *медиастилистиката*, в които се изучават закономерностите на ефективното използване на целия комплекс от езикови ресурси в публичната сфера и по-специално в различните ситуации на медийното общуване.

Целта на сп. „Медии и език“ е именно тази – да обедини усилията на изследователите в тази област и да създаде платформа, върху която лесно и бързо да се откриват сродни публикации в областта на медийния език и стил. Със засилването на интереса към съвременни явления като езика на омразата, езика на политическата коректност, към езика на медиите и политиците и във връзка с нарастващата тревога от едно постистинно медийно и политическо влияние медиалингвистичните изследвания се превръщат в основен ориентир за бързо и прецизно разчитане на медийните и политическите послания.

Списанието е сновано през 2017 г. от проф. д.н. Андреана Ефтимова.

Адрес: София 1000

Ул. „Московска“, №49, каб. 60

medialinguistics@abv.bg

ПОЛИТИКА ЗА ПАРТНЬОРСКА ПРОВЕРКА

Всички статии и студии в рубриките „Анализи“, „Медиен мониторинг“ и „Дискусии“ се подлагат на **двойно сляпо рецензиране** от специалисти по съответната проблематика.

Всеки изпратен ръкопис се оценява по критерии като значимост и новост на научния проблем, познаване на чужди интерпретации на

проблема и на литературата по темата, обща структура на статията, яснота и точност на изложението.

ПОЛИТИКА ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП

Списание „Медии и език“ използва Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Отвореният достъп означава, че цялото съдържание е достъпно безплатно за потребителя или неговата институция. Потребителите имат право да четат, изтеглят, копират, разпространяват, отпечатват, търсят или правят връзки към пълните текстове на статиите или да ги използват за други законни цели, без да искат предварително разрешение от издателя или авторите. Това е в съответствие с определението на Budapest Open Access Initiative (BOAI) за отворен достъп в Декларацията, подписана и от сп. „Медии и език“ – <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/>, както и със стандартите за отворен достъп на Directory of Open Access Journals.

ПОЛИТИКА ЗА ДИГИТАЛНО АРХИВИРАНЕ И ЗАПАЗВАНЕ

Дигиталното архивиране представлява набор от процеси и дейности, които осигуряват дългосрочен достъп до информация в дигитални формати. Политиката на списание „Медии и език“ за дигитално архивиране и запазване включва следните мерки:

Дигитални репозиториуми и библиотеки

Всички броеве да депозирани в Централната и източноевропейска онлайн библиотека (CEEOL) – пълнотекстов репозиториум, който осигурява достъп до материали в областта на хуманитаристиката и социалните науки, публикувани във и отасящи се до Централна, Източна и Югоизточна Европа. Копията на статиите са достъпни за научната общност чрез системата на CEEOL, както и в сайта на Списанието.

Индексиране

Списание „Медии и език“ е индексирано в 12 бази данни – ERIH PLUS, DOAJ, Crossref, JISC Sherpa Romeo, ZDB, CEEOL, Cite Factor, НАЦИД,

OpenAlex, EZB, ROAD, eLIBRARY.RU. От 2023 година списание „Медии и език“ осигурява DOI за всички свои научни публикации. Статиите в списанието могат да бъдат открити в Google Scholar.

Самоархивиране

Списанието позволява на Автора да депозира приетата за публикуване версия на Ръкописа, както и публикуваната версия в PDF формат в институционални репозиториуми и други некомерсиални репозиториуми, както и да го публикува на личния си уебсайт или на уебсайта на съответната академична институция (включително в социални мрежи, например ResearchGate, Academia.edu и др.) по всяко време след публикуването в Списанието и в съответствие с [Creative Commons Attribution – NonCommercial – NoDerivs 4.0](#) лиценза. Списанието трябва да бъде посочено като първоизточник заедно с линк към публикацията в него.

ПРИНЦИПИ НА РЕДАКТОРСКАТА ЕТИКА

Списание *Медии и език* се ръководи от международните стандарти, които са установени от **Committee on Publication Ethics (COPE)**. Документите *Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors* и *Code of Conduct for Journal Publishers* са публикувани на сайт с адрес <http://publicationethics.org/>.

РЕДАКЦИОННИ ПОЛИТИКИ

„Медии и език“ е електронно научно списание за изследване на медийния език. То е регистрирано като електронно научно издание с ISSN 2535-0587 към Университетското издателство „Св. Климент Охридски“. Интердисциплинарният характер на списанието го позиционира в полето на хуманитарните и социалните науки.

Обхватът на изданието са две бързо развиващи се научни направления – *медиалингвистиката* и *медиастилистиката*, в които се изучават закономерностите на ефективното използване на целия комплекс от езикови ресурси в публичната сфера и по-специално в различните ситуации на медийното общуване.

Целта на сп. „Медии и език“ е именно тази – да обедини усилията на изследователите в тази област и да създаде платформа, върху която лесно и бързо да се откриват сродни публикации в областта на медийния език и стил. Със засилването на интереса към съвременни явления като езика на омразата, езика на политическата коректност, към езика на медиите и политиците и във връзка с нарастващата тревога от едно постистинно медийно и политическо влияние медиалингвистичните изследвания се превръщат в основен ориентир за бързо и прецизно разчитане на медийните и политическите послания.

Списанието е сновано през 2017 г. от проф. д.н. Андреана Ефтимова.

Адрес: София 1000

Ул. „Московска“, №49, каб. 60

medialinguistics@abv.bg

ПОЛИТИКА ЗА ПАРТНЬОРСКА ПРОВЕРКА

Всички статии и студии в рубриките „Анализи“, „Медиен мониторинг“ и „Дискусии“ се подлагат на **двойно сляпо рецензиране** от специалисти по съответната проблематика.

Всеки изпратен ръкопис се оценява по критерии като значимост и новост на научния проблем, познаване на чужди интерпретации на проблема и на литературата по темата, обща структура на статията, яснота и точност на изложението.

ПОЛИТИКА ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП

Списание „Медии и език“ използва Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Отвореният достъп означава, че цялото съдържание е достъпно безплатно за потребителя или неговата институция. Потребителите имат право да четат, изтеглят, копират, разпространяват, отпечатват, търсят или правят връзки към пълните текстове на статиите или да ги използват за други законни цели, без да искат предварително разрешение от издателя или авторите. Това е в съответствие с определението на Budapest Open Access Initiative (BOAI) за отворен достъп в Декларацията, подписана и от сп. „Медии и език“ – <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/>, както и със стандартите за отворен достъп на Directory of Open Access Journals.

ПОЛИТИКА ЗА ДИГИТАЛНО АРХИВИРАНЕ И ЗАПАЗВАНЕ

Дигиталното архивиране представлява набор от процеси и дейности, които осигуряват дългосрочен достъп до информация в дигитални формати. Политиката на списание „Медии и език“ за дигитално архивиране и запазване включва следните мерки:

Дигитални репозиториуми и библиотеки

Всички броеве да депозирани в Централната и източноевропейска онлайн библиотека (CEEOL) – пълнотекстов репозиториум, който осигурява достъп до материали в областта на хуманитаристиката и социалните науки, публикувани във и отасящи се до Централна, Източна и Югоизточна Европа. Копията на статиите са достъпни за научната общност чрез системата на CEEOL, както и в сайта на Списанието.

Индексиране

Списание „Медии и език“ е индексирано в 12 бази данни – ERIH PLUS, DOAJ, Crossref, JISC Sherpa Romeo, ZDB, CEEOL, Cite Factor, НАЦИД, OpenAlex, EZB, ROAD, eLIBRARY.RU. От 2023 година списание „Медии и език“ осигурява DOI за всички свои научни публикации. Статиите в списанието могат да бъдат открити в Google Scholar.

Самоархивиране

Списанието позволява на Автора да депозира приетата за публикуване версия на Ръкописа, както и публикуваната версия в PDF формат в институционални репозиториуми и други некомерсиални репозиториуми, както и да го публикува на личния си уебсайт или на уебсайта на съответната академична институция (включително в социални мрежи, например ResearchGate, Academia.edu и др.) по всяко време след публикуването в Списанието и в съответствие с [Creative Commons Attribution – NonCommercial – NoDerivs 4.0](#) лиценза. Списанието трябва да бъде посочено като първоизточник заедно с линк към публикацията в него.

ПРИНЦИПИ НА РЕДАКТОРСКАТА ЕТИКА

Списание *Медии и език* се ръководи от международните стандарти, които са установени от **Committee on Publication Ethics (COPE)**. Документите *Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors* и *Code of Conduct for Journal Publishers* са публикувани на сайт с адрес <http://publicationethics.org/>.

МОДЕЛ ЗА ОФОРМЯНЕ НА РЪКОПИСИТЕ

Заглавие на материала

Име и фамилия на автора
Звание, степен, месторабота
ORCID ID
Имейл

Резюме: до 10 реда.

Ключови думи: до 5 ключови думи на български език

(Обърнете внимание, че накрая на статията информацията дотук се представя на английски език!)

Увод (Използвайте стил Heading за съответните рубрики)

Основен текст

За основния текст се използва стил Normal.

Форматирането на списъци става с наличните в Microsoft Word инструменти.

Използвайте стил „Цитат“ за цитати, по-гълги от 3 реда.

Подчертаванията да бъдат в Italic или в Italic Bold.

Бележките под черта да бъдат разположени след текста. Графиките и таблиците да бъдат номерирани и озаглавени над изображенията.

Използвайте вътрешни заглавия на частите на текста.

Заключение

Библиографско цитиране в текста

Данните се поставят в скобки след цитата, като се посочва точната страница, на която се намира цитираният пасаж.

Пример: (Ухлиржова 2011: 7).

Пример: (Ваулан 2000: 43).

При колебание справка за предаването на собствени имена от чужди езици може да се направи в „Официален правописен речник на българския език“, София: Просвета, 2012, с. 30-36.

Библиографско описание в списъка след текста

Подрежда се по азбучен ред на фамилните имена на авторите, без номериране. Първо се поставят източниците на кирилица. Източниците на кирилица се транслитерират на латиница само в библиографското описание, като транслитерацията се поставя в квадратни скобки. За улеснение може да се използва онлайн инструмента за транслитериране: <https://slovored.com/transliteration/>

След източниците на кирилица се поставят по азбучен ред източниците на латиница.

При повече публикации от един и същи автор в една и съща година след годината се слага буква а, б, в... (в кирилския списък) и a,b,c... (в списъка на латиница).

Примери за стандарта на библиографско описание възприет от списанието

Книга (монография, учебник)

Караулов 1999: Караулов, Ю. Н. *Активна граматика и асоциативно-вербална мрежа*. Москва: ИРЯ РАН, 1999. [Karaulov 1999: Karaulov, Ju. N. Aktivnaja grammatika i asociativno-verbalnaja setj. Moskva: IRJa RAN, 1999.]

Bauman 2000: Bauman, Z. *Modernity and the Holocaust*. New York: Ithaca, 2000.

Stankova, Harlacova 1991: Stankova, E., I. Harlacova. *English idioms*. Sofija: UI „Sv. Kliment Ohridski”.

Статия в списание

Ухлиржова 2011: Ухлиржова, Л. Общност и многообразие на словореда на клитиките (Съпоставително изследване на българския и чешкия език). Част III. – В: *Съпоставително езикознание*, №3, 2011, 5-16. [Uhlirzhova 2011: Uhlirzhova, L. Obshtnost i mnogoobrazie na slovoreda na klitikite (Sypostavitelno izsledvane na bylgarskija i cheshkija ezik). Chast III. – V: Sypostavitelno ezikoznanie, №3, 2011, 5-16.]

Corrigan 1965: Corrigan, R. The Drama of Anton Chekhov. – In: *Modern Drama. Essays in Criticism*. Ed. by T. Bogard, W. Oliver. New York: Oxford Press, 1965, 85-90.

Статия в книга (сборник, енциклопедия)

Карагъждова 1998: Карагъждова, Сн. Езикът на рекламата. – В: *Езиково съзнание*. Под ред. на Ст. Димитрова. София: Наука и изкуство, 1998, 289-315. [Karagjozova 1998: Karagjozova, Sn. Ezikyt na reklamata. – V: Ezikovo syznanie. Pod red. na St. Dimitrova. Sofija: Nauka i izkustvo, 1998, 289-315.]

Статия в интернет

Ефтимова 2010: Ефтимова, А. „Народният“ език в „народната“ аптека. – В: *Литернет* [онлайн], № 8 (129), 24 авг. 2010. ISSN 1312-2282. [прегледан 03.03.2023].

https://liternet.bg/publish9/aeftimova/narodniiat_ezik.htm [Eftimova 2010: Eftimova, A. „Narodnijat“ ezik v „narodnata“ apteka. – V: Liternet [onlajn], № 8 (129), 24 avg. 2010. ISSN 1312-2282. [pregledan 03.03.2023]. https://liternet.bg/publish9/aeftimova/narodniiat_ezik.htm]

Забележки

Не се допуска съкращаване на името на града на издаване и издателството (напр. С.: Нар. просвета).

Името на издателството не се поставя в кавички; съкращения се допускат само в случаи като Св. Климент Охридски, Еп. Константин Преславски.

При повече от един инициал се оставя интервал между тях, например: Караулов, Ю. Н. Библиографията трябва да включва всички автори, споменати в текста.

Приложенията се поставят след библиографския списък и преди информацията на английски.

За всички споменати в тези указания случаи е препоръчително да се правят справки в „Официален правописен речник на българския език“, София: Просвета, 2012.

Article Title in English

Author(s) name(s) (according to its accepted spelling through the Latin alphabet)

Title, degree, affiliation in English

ORCID ID:

Email:

Abstract. In English

Keywords: In English